payel

SÖZCÜKLER

Çeviren: Bertan Onaran

3. basım

JEAN-PAUL SARTRE

JEAN-PAUL SARTRE

□

SÖZCÜKLER

□

3. BASIM

PAYEL YAYINLARI: 86
Yazın Kitapları : 1

dizgi-baskı: Teknografik Matbaası

●

kapak filmleri: Ebru Grafik

●

kapak basımı: Çetin Ofset

●

cilt: Esra Mücellithanesi

Jean-Paul Sartre, 21 Haziran 1905'te Paris'te doğdu. 1929 yılında Ecole Normale Supérieure'den mezun oldu. Felsefe doktorası verdi. II. Dünya Savaşı'nda orduya çağrılıncaya dek çoğunlukla taşra liselerinde felsefe öğretmenliği yaptı. Savaşta Almanlara esir düştü. Daha sonra kaçmayı başararak direnme hareketinin öncülerinden biri oldu. Ancak savaştan sonra zamanının tümünü yazmaya ve siyasal etkinliğe ayırdı. Varoluşçuluk akımının düşünsel ve yazınsal önderi oldu. Yaşamın, kişinin saptadığı ereklere varmaktan başka bir anlamı ya da amacı olmadığı kuramını, roman, oyun, deneme ve düşünsel yapıtlarında işledi. 1964 yılında kendisine verilen Nobel Edebiyat Ödülü'nü geri çevirdi. Bir yazarın sözcüklerinin gücüne, bu gibi dış etkilerin ağırlığını koymasının okurlara karşı haksızlık olacağını savundu. 1946' da, hâlâ yayımlanmakta olan düşün ve yazın dergisi *Les Temps Modernes*'i çıkarmaya başladı. Başlıca romanları: *Bulantı* (1938), *Duvar* (1939), *Özgürlük Yolları* (1945), *Akıl Çağı* (1945); felsefe kitapları: *Varlık ile Hiçlik* (1943), *Varoluşçuluk Bir İnsancılıktır* (1946), *Diyalektik Aklın Eleştirisi* (1960); oyun kitaplarından bazıları: *Sinekler* (1943), *Gizli Oturum* (1944), *Mezarsız Ölüler* (1946), *Altona Mahpusları* (1960). Sartre, 15 Nisan 1980'de Paris'te öldü.

Yapıtın özgün adı: Les Mots

●

İlk basımı: 1964, Editions Gallimard

●

Türkçe birinci basım: Şubat 1965 (De Yayınevi)

●

İkinci basım: Şubat 1969 (De Yayınevi)

●

Üçüncü basım: Kasım 1989

JEAN-PAUL SARTRE

SÖZCÜKLER

Fransızca aslından çeviren
BERTAN ONARAN

PAYEL YAYINEVİ
İstanbul
5

Madam Z'ye

I

OKUMAK

Alsace'da 1850 yıllarında, çocuğa boğulan bir öğretmen bakkallığa razı oldu. Rahiplikten ayrılan bu adam bir avuntu aradı: kendisi kafaları yetiştirmekten vazgeçtiğine göre, oğullarından biri ruhlara biçim verecekti, ailede bir papaz olacaktı, Charles'dı en uygunu. Charles kaçtı, atla gösteriler yapan bir kızın ardına düştü. Resmini duvarda ters çevirip adının anılmasını yasakladılar. Sıra kimdeydi? Auguste, babasının özverisine öykünmekte ivecen davranmıştı: ticarete atıldı ve başardı. Geriye belirli bir eğilimi bulunmayan Louis kalıyordu: baba, bu sessiz oğlanın üstüne atılıp kaşla göz arasında papaz yaptı onu. Daha sonraları Louis, yaşamını bildiğimiz bir papazı, Albert Schweitzer'i dünyaya getirtecek kadar ileri götürdü söz dinlemeyi. Bu arada Charles atlı kızını bulamamıştı; babasının güzel davranışı onu da etkilemişti: ömrü boyunca, ulu şeylere duyulan sevgiyi içinde sakladı ve bütün ustalığını küçük olaylardan büyük durumlar yaratmaya harcadı. Görüldüğü gibi, aileden gelen eğilimi bir yana itmeyi düşünmüyordu: yumuşatılmış bir dinadamlığına, atlı kızları avucuna düşürecek bir papazlığa adamak istiyordu kendini. Öğretmenlik uygundu: böylece Charles Almanca öğretimini seçti. Hans Sachs üzerine sav hazırladı, sonradan bulucusu olduğunu ileri sürdüğü dolaysız öğretimi benimsedi, M. Simonnot'nun işbirliğiyle, beğenilen bir *Deutsches Lesebuch* (Almanca Okuma Kitabı) yayımladı, uğraşında hızla ilerledi: Mâcon, Lyon, Paris. Paris'te, armağan dağıtımında, ayrı basım onurunu elde eden bir konuşma yaptı: «Sayın Bakan, Bayanlar, Baylar, Sevgili çocuklarım, bugün size neden söz edeceğimi aslâ kestiremezsi-

niz! Müzik!» Gelişigüzel dizeler okumakta üstüne yoktu. Aile toplantılarında: «Louis en dindarımız, Auguste en zenginimizdir; bense, en zekimiz,» deme alışkanlığını geliştirdi. Kardeşleri güler, yengeleri dudaklarını ısırırdı. Charles Schweitzer, Mâcon'da, Katolik bir adliye işleri kovuşturucusunun kızı olan Louise Guillemin ile evlenmişti. Balayından nefret etmişti kız: Charles onu yemek bitmeden kaldırmış ve bir trene atmıştı. Yetmiş yaşında, Louise, bir gar büfesinde önlerine getirilen prasa salatasından şöyle söz ediyordu: «Prasanın beyazını hep o (Charles) alıyor, bana yeşillerini bırakıyordu.» Alsace'da, masadan ayrılmaksızın, on beş gün geçirdiler; üç kardeş, kendi lehçelerinde, insanların pisliklerinden söz eden öyküler anlatıyorlardı; arasıra papaz Louise'e dönüyor, Hıristiyan insanseverliği uyarınca, bunları onun anlayabileceği dile çeviriyordu. Louise, kendisini karı koca arasındaki alışverişe uymaktan kurtaran ve ona ayrı bir odaya sahip olma hakkını veren incelik gösterilerinden sıyrılmakta gecikmedi; başağrılarından söz ediyordu, hastalanıp yatma alışkanlığını edindi, gürültüden, tutkudan, sevgi gösterilerinden, Schweitzer'lerin eğitim görmemiş, tiyatro havası taşıyan kaba yaşayışlarından nefret etmeye başladı. Bu canlı, şeytan gibi, ama soğuk kadın dosdoğru ve kötü düşünüyordu, çünkü kocası iyi ve ters düşünüyordu; adam yalancı ve çocuksu olduğu için, kadın her şeyden kuşkulanıyordu: «Dünyanın döndüğünü ileri sürüyorlar; ne biliyorlar?» Çevresi erdemli oyuncularla dolu olduğundan, oyuna ve erdeme kin bağlamıştı. Kaba ruhçular içinde yitip gitmiş olan bu çok ince ruhlu gerçekçi, Voltaire'i hiç okumadan, zorla Voltaire'ci oldu. Ufak tefek, tombul, utanmaz, güler yüzlü Louise, yadsımanın ta kendisi olup çıktı; bir kaş kaldırış, belli belirsiz bir gülüşle, salt kendisi için ve hiç kimse farkına varmadan, bütün

yüce davranışları toz haline getiriveriyordu. Olumsuz gururu ve yadsıma bencilliği yiyip bitirdi onu. Birinciliği zorla elde edemeyecek kadar gururlu, ikincilikle yetinmeyecek kadar da kendini beğenmiş olduğundan, hiç kimseyle görüşmüyordu. «Kendinizi özletmeyi bilin,» diyordu. Çok özlediler onu, sonra daha az özlediler, ve görmeye görmeye, sonunda unuttular. Bir daha koltuğundan ya da yatağından ayrılmadı hiç. Doğacı ve aktöreci —bu erdemlerin bir araya gelişi sanıldığından daha az görülen bir şeydir— olan Schweitzer'ler, bir yandan bedeni pek Hıristiyanca küçülten, öte yandan da bedenin doğal etkinliklerine geniş ölçüde göz yumuşlarını açığa vuran kaba, açık sözcükleri severlerdi. Louise ise kapalı sözcükleri severdi. Olay düğümlerinden fazla, onları çevreleyen saydam örtülerini beğendiği açık saçık romanları çok okurdu: «Yiğitçe, iyi yazılmış,» derdi, tatlı bir yüzle. «Kayıp geçin, ölümlüler, direnmeyin!» Bu soğuk kadın, Adolphe Belot'nun *La Fille de Feu*'sünü (Ateş Kızı'nı) okurken, gülmekten öleceğini sandı. Hep kötü sonuçlanan düğün gecesi öyküleri anlatmaktan hoşlanırdı: kimi zaman, koca, kaba aceleciliğiyle karısının boynunu yatağın kenarına bastırıp kırardı, kimi zaman da genç gelini, sabahleyin, çırılçıplak giysi dolabının üzerine sığınmış, korkudan deliye dönmüş bulurdunuz. Louise yarı-aydınlıkta yaşardı; Charles onun odasına girer, perdeleri açar, bütün lâmbaları yakardı; Louise elleriyle gözlerini örtüp inlerdi: «Charles! gözümü kamaştırıyorsun.» Ama bu direnmeler, yasalara uygun bir karşı koyuşun sınırlarını aşmazdı hiçbir zaman. Kendisine dokunmadığı sürece, Charles, onda korku, büyük bir can sıkıntısı, kimi zaman da sevgi uyandırırdı. Ama Charles bağırmaya başladığı an, Louise onun her istediğini yapardı. Kocası birer şaşırtmaca gibi, dört çocuk sundu ona: çok küçükken ölen bir kız,

iki oğlan, bir kız daha. Kayıtsızlığından ya da saygısından, Charles, çocukların Katolik dininde yetiştirilmelerine izin vermişti. İnançsız Louise, Protestanlığa duyduğu tiksinti yüzünden inançlı yaptı onları. İki oğlan annelerinin yanını tuttular; o da, oğullarını yavaşça uzaklaştırdı bu iri yarı babadan; Charles bunun farkına bile varmadı. Büyüğü, Georges, Yüksek Mühendis Okuluna girdi; ortanca, Emile, Almanca öğretmeni oldu. Emile kafamı kurcalıyor: onun bekâr kaldığını, ama hiç sevmediği halde babasına her yönden öykündüğünü biliyorum. Baba oğul sonunda bozuştular; pek az biraraya geldiler. Emile yaşayışını gizlerdi; annesini çok beğenirdi ve ömrünün sonuna dek, haber vermeksizin, ona gizli ziyaretler yapma alışkanlığını sürdürdü; onu öpücüklere ve okşamalara boğar, arkasından, önce alaylı alaylı sonra kızıp köpürerek baba'dan söz etmeye koyulur ve kapıyı vurarak ayrılırdı annesinin yanından. Annesi, sanırım severdi onu, ama ürkerdi de: bu iki kaba ve zor adam yorardı kadını ve o da, hiçbir zaman yanında bulunmayan Georges'u yeğlerdi. Emile 1927'de, yalnızlıktan çıldırmış olarak öldü: yatağının altında bir tabanca buldular; bavullarında da delinmiş yüz çift çorapla, topukları aşınmış yirmi çift ayakkabı.

Anne-Marie, en küçük kız, çocukluğunu bir iskemle üzerinde geçirdi. Sıkılmayı, dik oturmayı, dikiş dikmeyi öğrettiler ona. Yetenekleri vardı: bu yetenekleri işlenmeden bırakmayı incelik saydılar; güzeldi: bunu ondan saklamak için ellerinden geleni yaptılar. Bu orta halli ve gururlu kentsoylular, güzelliği olanaklarının üzerinde ya da toplumsal durumlarının altında görüyorlardı; güzelliği markizlere ve yosmalara yakıştırıyorlardı. Louise'de kendini beğenmişliğin en kurusu vardı: aldatılma korkusuyla, çocuklarında, kocasında, hattâ kendisinde bulunan en açık nitelikleri bile yadsırdı; Charles

başkalarındaki güzelliği göremezdi: sağlamlıkla karıştırırdı güzelliği: karısının hastalığından bu yana, hastalanmayan, bıyıklı ve boyalı, iri yarı ürkütücü kadınlarla avutuyordu kendisini. Elli yıl sonra, bir aile albümünü karıştırırken, Anne-Marie eskiden güzel olduğunu farketti.

Charles Schweitzer'in Louise Guillemin'e rasladığı sıralarda, bir taşra hekimi, Périgourd'lu zengin bir toprak sahibinin kızıyla evlenip hüzünlü Thiviers sokağında eczacının karşısına yerleşti. Evlendiklerinin ertesi günü, kayınpederin beş parası bulunmadığı ortaya çıktı. Bu işe çok canı sıkılan doktor Sartre, kırk yıl karısına bir tek söz söylemeden oturdu; yemek masasında, işaretlerle anlatıyordu derdini, kadın sonunda, «pansiyonerim» adını verdi ona. Bununla birlikte, gene de karısıyla aynı yatağı paylaşıyor, ve arasıra, tek söz etmeksizin gebe bırakıyordu onu: kadın iki oğlan, bir kız doğurdu doktora; bu «sessizlik çocukları»na Jean-Baptiste, Joseph ve Hélène adları verildi. Hélène, sonradan aklını kaçıran bir süvari subayı ile evlendi; Joseph askerliğini Zuhaf askeri olarak yaptı ve genç yaşında anababasının yanına çekildi. Uğraşı yoktu: birinin suskunluğu ile ötekinin bağrışmaları arasında kalıp kekeme oldu ve ömrünü sözcüklerle çarpışarak geçirdi. Jean-Baptiste, denizi görebilmek için, Denizcilik Okulu'nu bitirmek istedi. 1904'de, Cherbourg'da, deniz subayı iken ve Hindiçini hummaları tarafından çoktan yenip bitirilmiş durumda, Anne-Marie Schweitzer ile tanıştı, bir köşeye atılmış bu koca kızı yakalayıp evlendi, dörtnala bir çocuk yaptı ona, ben, ve sonra da gidip ölüme sığınmayı denedi.

Ölmek kolay değildir: barsak yangısı acele etmeden ilerledi, ara verişler görüldü. Anne-Marie, kendini esirgemeksizin, ama işi sevmeye dek vardırmadan ba-

kıyordu Jean-Baptiste'e. Louise karı koca yaşamına karşı uyarmıştı onu: kanlı düğün akşamından sonra, gece bayağılıklarıyla bölünmüş, sonu gelmez bir özveriler dizisiydi bu. Annesinden örnek alarak, annem de ödevi hazza üstün tuttu. Ne evlilikten önce, ne de sonra babamı pek tanımamıştı, ve arasıra, bu yabancının neden kendi kolları arasında ölmeyi seçtiğini soruyor olmalıydı kendine. Jean-Baptiste'i Thiviers'den birkaç fersah ötedeki küçük bir çiftliğe götürdüler; babası her gün iki tekerlekli yaysız arabasıyla onu görmeye gelirdi. Uykusuz geceler ve üzüntüler Anne-Marie'yi yedi bitirdi, sütü kesildi, yakındaki bir sütanneye verdiler beni, ve ben de yavaş yavaş ölmeye koyuldum: bağırsak yangısından ve belki de hıncımdan. Yirmi yaşında deneyimsiz ve yardımcısız annem can çekişen iki yabancı arasında paralanıyordu; akla dayanan evliliği, hastalık ve yas'ta buluyordu ödülünü. Ben de durumdan yararlanıyordum: o çağlarda, anneler çocuklarını kendileri emziriyor ve uzun süre besliyorlardı; şu ikili can çekişme talihi olmasaydı, geç sütten kesilmenin güçlükleriyle karşı karşıya kalacaktım. Hastalık, dokuz aylıkken zorla sütten kesilme, ateş ve alıklaşma, benim, anne ile çocuk arasındaki bağları kesen son makas darbesini duymama engel olmuştu; karışık ve yalın yanılsamalarla, silik putlarla dolu bir dünyaya daldım. Babamın ölümünde, Anne-Marie ve ben, ortak bir korkulu düşten uyandık; iyileştim. Ama ikimiz de bir yanılsamanın kurbanıydık: o, gerçekten hiçbir zaman ayrılmadığı bir oğulu yeniden buluyordu; ben, bir yabancının dizlerinde kendime geliyordum.

Parasız ve uğraşsız Anne-Marie ana-babasının yanına dönüp yaşamaya karar verdi. Ama babamın saygısızca bu dünyadan göçüp gitmesi Schweitzerlerin gönlünü kırmıştı: boşamaya benziyordu bu ölüm. Bunu önceden göremediği ve önünü alamadığı için, adı suçluya çıktı

annemin: şaşkın gibi, işe yaramayan bir koca almıştı. Kucağında bir çocukla, Meudon'a geri gelen sırık Ariane'a herkes çok iyi davrandı: büyükbabam emekliliğini istemişti, tek bir söz etmeksizin yeniden işe girdi; büyükannem bile, eve dönüşüne ses çıkarmadı. Ama gönül borcuyla buz kesilmiş Anne-Marie, iyi davranışların altındaki suçlamayı seziyordu: aileler, dulları evlenmeden anne olan kızlara yeğ tutarlar elbet, ama salt doğrulukla ilgili bir şey bu. Bağışlanmak için, kendini hesapsızca harcadı Anne-Marie, Meudon'da ve daha sonra Paris'te evi yönetti, kâhyalık, hastabakıcılık, sofracıbaşılık, gezinti arkadaşlığı, hizmetçilik etti, ama annesinin sessiz asık suratlılığını gideremedi. Louise, her sabah yemek listesi, her akşam da hesap yapmayı çok can sıkıcı buluyor, ama bunların kendi yerine bir başkasınca yapılmasına da katlanamıyordu; üstünlüklerinden yoksun kalışına sinirlene sinirlene, görevlerinin elinden alınmasına göz yumuyordu. Bu gittikçe yaşlanan köpeksi kadının tek bir kuruntusu vardı: kendini vazgeçilmez sanıyordu. Zavallı Anne-Marie: edilgin olsa, eve yük olmakla suçlayacaklardı onu; etkin olunca, evi yönetmek istediğinden kuşkulanıyorlardı. Birinci tehlikeden kurtulabilmek için bütün yiğitliğini, ikincisinden kurtulabilmek için de bütün alçakgönüllülüğünü kullanmalıydı. Genç dulun küçümsenmesi gecikmedi: lekeli bâkire. Cep harçlığı vermeyiz demiyorlardı: vermeyi unutuyorlardı; giysilerini elek bezine dönene kadar giydi de, büyükbabam onları yenilemeyi düşünmedi. Kendi başına evden çıkmasına zorla göz yumuyorlardı. Çoğu evli eski kız arkadaşları onu akşam yemeğine çağırınca, çok önceden izin istemek ve saat onda geri getirileceğine söz vermek gerekirdi. Yemeğin tam ortasında, ev sahibi onu arabayla eve götürmek üzere masadan kalkıyordu. Bu sırada, geceliğini giymiş olan büyükbabam, elinde saat,

yatak odasını arşınlardı. Saatın onu vuran son darbesinden sonra, gürlerdi. Çağrılar gittikçe seyrekleşti ve annem bu pahalı eğlenceden tat almaz oldu.

Jean-Baptiste'in ölümü ömrümün en büyük olayıydı: annemi yeniden zincire vurdurttu, bana da özgürlüğümü bağışladı bu ölüm.

İyi baba yoktur, bir kural bu; ama erkeklere değil, çürümüş olan babalık bağına kızmak gerekir. Çocuk yapmak mı, bundan daha iyisi olamaz; çocuk *sahibi olmaksa*, aman ne tedirginlik! Yaşasaydı, babam boylu boyunca üzerime uzanacak ve beni ezecekti. Talihim varmış, genç yaşında öldü; sırtlarında Anchise'lerini taşıyan Enée'ler arasında, bütün bir ömür ata biner gibi oğullarının sırtına binen o göze görünmez doğuruculardan tiksinerek ve tek başıma, bir yakadan ötekine geçiyorum; ardımda, babam olmaya vakit bulamayan, ve yaşasaydı bugün, oğlum olabilecek, genç bir ölü bıraktım. İyi mi oldu, kötü mü? Bilmiyorum; ama, tanınmış bir ruhçözümcünün yargısına seve seve katılıyorum: Üstben yoktur bende.

Ölmek bir şey değil: zamanında ölmek gerekir. Daha geç olsaydı, kendimi suçlu hissederdim; bilinçli öksüz kendisini haksız bulur: onu görünce hoşnut kalmayan ana-babası, gökteki dairelerine çekilmişlerdir sanki. Bense, kıvançlıydım: hüzünlü durumum saygı uyandırıyor, önem kazandırıyordu bana; yasımı, erdemlerim arasında sayıyordum. Babam, kendi zararına ölmek inceliğini göstermişti: büyükannem onun ödevlerinden kaçtığını söyler dururdu; pek haklı olarak Schweitzer'lerin uzun ömürlülüğünden gurur duyan büyükbabam, insanın otuz yaşında bu dünyadan çekip gitmesini kabullenemiyordu; bu karanlık ölümün ışığında, damadı-

nın gerçekten yaşayıp yaşamadığından kuşkulanmaya başladı ve sonunda unuttu onu. Benimse unutmam bile gereksizdi: bir İngiliz gibi kaçıp gitmekle, Jean-Baptiste kendisini tanıma zevkinden yoksun bırakmıştı beni. Bugün bile, onun hakkında bildiklerimin azlığına şaşarım. Oysa, sevdi o, yaşamak istedi, ölümünü gördü; bunlar tam bir insan yaratmaya yeter. Ama ailemde, hiç kimse, beni bu insanla ilgilendirmeyi başaramadı. Yıllarca, yatağımın başucundaki duru gözlü, yuvarlak ve açık alınlı, gür bıyıklı küçük subayın resmini seyrettim: annem yeniden evlenince, resim yok oldu. Daha sonra, bir zamanlar onun olan kitaplar kaldı bana: Le Dantec'in bilimin geleceğini irdeleyen bir kitabı ile Weber'in *«Vers le positivisme par l'idéalisme absolu»* (Mutlak Ülkücülük Yoluyla Olguculuğa Doğru) adlı kitabı. Bütün çağdaşları gibi kötü şeyler okurmuş. Kitapların kenarlarında, doğduğum sıralarda yaşayıp oynaşmış bir küçük parıltının belgeleri olan, okunmaz birtakım karalamalar buldum. Kitapları sattım: bu ölü pek az ilgilendiriyordu beni. Demir Maske ya da Chevalier d'Eon gibi duyduklarımla tanıyorum onu, ve onunla ilgili bilgilerim hiçbir zaman bana bağlanmıyor: sevdi mi, kucağına aldı mı beni, bugün böceklerin yiyip bitirdiği ışıklı gözlerini oğluna çevirdi mi, hiç kimsede anısı yok şimdi bunların: yitip gitmiş sevda acıları bunlar. Bir gölge, bir bakış bile değil bu baba: o ve ben, bir süre, aynı toprağa bastık, hepsi bu. Bir ölünün oğlundan çok, mucizenin çocuğu olduğum kanısı verildi bana. Hiç kuşkusuz, buradan geliyor o inanılmaz hafifliğim. Bir baş değilim, olmaya de özenmiyorum. Yönetmek, yönetilmek, birdir ikisi. En yetkili olan, bir başkası, kutsal bir asalak —babası— adına buyruklar verir, uğradığı soyut sertlikleri başkalarına iletir. Bütün ömrümce, gülmeden, başkalarını güldürmeden, tek bir buyruk vereme-

dim; güç özlemi ile içim kemirilmemiştir çünkü: boyun eğmeyi de öğretmediler bana.

Kime boyun eğecektim ki? Genç bir ev kadını gösterilmekte, bunun annem olduğu söylenmekte. Bıraksalar, ablam diyeceğim ben ona. Gözaltında yaşayan, herkesin buyruğunu dinleyen bu bâkirenin, bana hizmet etmek için orada bulunduğunu pek iyi görüyorum. Seviyorum onu: ama, hiç kimse saygı duymadığına göre, nasıl sayacağım onu? Üç oda var evimizde: büyükbabamınki, büyükanneminki, «çocuklarınki». «Çocuklar», yani biz: birlikte küçümsenen, birlikte düşünülen ikimiz. Ama bütün ilgiler bana yönelik. *Odama* bir genç kız yatağı konmuş. Genç kız, namusuyla uyuyup uyanmakta; o «banyo» yapmaya gittiğinde ben hâlâ uyuyorum; sonra giyinmiş olarak geri geliyor: nasıl olur da ondan doğmuş olabilirim? Üzüntülerini anlatır bana, ben de ilgilenip acıyarak dinlerim onu: ilerde, korumak için evleneceğim onunla. Söz veriyorum: ellerimi onun üzerine gereceğim, kendi körpecik önemimi hizmetine vereceğim. Ona boyun eğeceğimi mi sanıyorsunuz? Yalvarmalarına dayanamama iyiliği var bende. Zaten o da bana buyruk vermez: tüy gibi sözcüklerle, gerçekleştirme isteğini övdüğü bir geleceğin taslağını çiziştirir: «Benim sevgili yavrum çok uslu, çok akıllı olacak, uslu uslu burnuna ilâç damlattıracak.» Ben de kendimi bu yumuşak kehânetlerin tuzağına bırakırım.

Geriye evin saygıdeğer ihtiyarı kalıyor: Allah Baba' ya o denli benziyordu ki, çoğu kez, herkes onu öyle görüyordu. Bir gün, bir kiliseye arka kapıdan girdi; papaz gevşek inançlıları kutsal yıldırımlarla korkutmaktaydı: «Tanrı buradadır! Görür sizi!» Birden, inanlı kişiler, dua kürsüsünün altında, kendilerine bakan sakallı kocaman bir ihtiyar gördüler: hepsi kaçıştı. Bazan da, diz-

lerine kapandıklarını söylerdi büyükbabam. Birdenbire ortaya çıkışlardan zevk alır oldu. 1914 Eylülünde, Arcachon'daki bir sinemada çıktı ortaya: ışıkların yanmasını istediği zaman, annemle ben, balkondaydık; öteki beyler onun çevresindeki melekler durumundaydılar ve: «Zafer! Zafer!» diye bağırıyorlardı. Tanrı sahneye çıktı ve Marne bildirisini okudu. Sakalı karayken, Jehovah olmuştu; Emile'in, dolaylı olarak onun yüzünden öldüğünü sanıyorum. Bu gazaplı Tanrı, oğullarının kanını içmişti, onların kanıyla doluydu boğazına dek. Ama ben, uzun ömrünün sonunda çıkıyordum ortaya, sakalı ağarmış, tütünden sararmıştı ve babalıktan tat almıyordu artık. Bununla birlikte, eğer o dünyaya getirtmiş olsaydı, beni boyunduruğu altına almaktan kendini alıkoyamayacağını biliyorum: alışkanlık. Benim talihim, bir ölünün çocuğu olmaktı: bir ölü, bir çocuğa alışılmış değerini veren birkaç tohumcuk boşaltmıştı; güneşten bir parçaydım ben, büyükbabam sahip olmaksızın tat alabilirdi benden: ömrünün son günlerini coşkunluk içinde bitirmek istediği için, «hârika»sı oldum onun; beni, yazgının derin olağanüstü bir kayırması, bedelsiz verilmiş ve her zaman için geri alınabilecek bir armağan gibi görmeyi uygun buldu; ne bekleyebilirdi benden? Salt orada bulunuşum hazza boğuyordu onu. Tanrı Baba sakalıyla Aşk Tanrısı ve Oğul Tapınağı oldu; bir papaz gibi, ellerini başımın üzerine koyardı, avuçlarının sıcaklığını tepemde duyardım, sevgiden titreyen bir sesle 'yavrucuğum' derdi bana, gözyaşları belirirdi donuk gözlerinde. Herkes bağrışırdı: «Bu yumurcak deli etti onu!» Hayrandı bana, kuşkusuz. Seviyor muydu acaba? Böyle gösterişli bir tutkuda, içtenlikle yapmacığı birbirinden ayırmakta güçlük çekiyorum: öteki torunlarına pek sevgi gösterdiğini sanmıyorum; onları hiç görmediği ve onların da kendisine hiç gereksinimleri bulunmadığı bir

gerçektir. Ben ise, her yönden bağlıydım ona; bende kendi gönül yüceliğine hayrandı.

Gerçekte, yüce olana doğru bir zorlama yapmaktaydı: daha bir sürü insan gibi. Victor Hugo'nun kendisi gibi, kendini Victor Hugo sanan bir XIX. yüzyıl insanıydı o. İki içim arasındaki içki düşkünü gibi, hep iki apansız değişme arasında yaşayan bu uzun sakallı, yakışıklı adamı ben, son zamanlarda bulunmuş iki uygulayımın kurbanı sayıyorum: fotoğraf sanatı ile büyükbabalık sanatı. İyi görüntü verme talih ve talihsizliği vardı onda; fotoğrafları evi doldururdu: şipşak çekim daha kullanılmadığı için, poz vermelere ve canlı tablolara düşkündü; davranışlarını yarıda kesip bekletmesi, güzel bir duruş içinde kendini dondurması, taşlaştırması için her şey bir bahaneydi; kendi yontusu olduğu kısa ölümsüzlük anlarından delice hoşlanırdı. Canlı tablolara düşkünlüğü yüzünden, belleğimde ondan yalnızca sert ve sihirli lâmba görüntüleri kaldı: bir ağaç altı, bir kütüğün üzerine oturmuşum, beş yaşındayım: Charles Schweitzer bir panama şapkası, siyah çizgili krem rengi flanel bir takım, bir saat zincirinin boydan boya kestiği beyaz pike bir yelek giymiş; sapsız gözlüğü bir kordonun ucunda sallanıyor; bana doğru eğiliyor, altın yüzüklü parmağını kaldırıyor, konuşuyor. Güneşli sakalının dışında her şey karanlık, her şey nemli: ermişlerin başı üzerindeki ışık çemberini o, çenesinde taşımakta. Neler anlattığını bilmiyorum: sırf işitmek için dinlemeye daha düşkündüm o sıralar. Sanırım bu eski İmparatorluk cumhuriyetçisi bana, yurttaşlık ödevlerimi öğretiyor, kentsoylu sınıfın tarihini anlatıyordu; bir zamanlar krallar, imparatorlar yaşamıştı, çok kötüydü onlar; kovmuştuk onları, herşey iyiydi şimdi. Akşam, yolunu beklemeye çıktığımız zaman, yeraltı treninden çıkan yolcular arasında, uzun boyu, dans öğretmeni yürüyüşüyle hemencecik tanırdık

onu. Bizi ne kadar uzaktan görürse görsün, göze görünmez bir fotoğrafçının kesin buyruklarına uymak üzere, «poz» verirdi; sakalı rüzgârda dalgalı, gövdesi dimdik, ayakları aralanmış, göğsü ileri çıkık, kolları alabildiğine açılmış. Bu işareti alınca olduğum yerde durur, ileri doğru verirdim kendimi, yarışa başlamak üzere olan koşucu, kafesten uçup gitmek üzere olan kuştum ben; birkaç saniye böyle karşı karşıya, güzel bir Saxe ikilisi gibi kalırdık, sonra büyükbabamın meyveleri, çiçekleri, mutluluğu ile yüklü ben ileri fırlar, soluk soluğa kalmış gibi dizlerine sarılırdım; o da beni yerden alır, kollarının ucunda göklere kaldırır, «Hazinem benim!» diyerek göğsüne bastırırdı. Geçenlerin iyice gözüne batan ikinci gösterimizdi bu. Yüze yakın değişik skeçli uzun bir güldürü oynuyorduk: flört, çabucak giderilen anlaşmazlıklar, yumuşak takılmalar, ince azarlamalar, sevgi gücenmeleri, tatlı gizlemeler ve tutku; kendimize onlardan kurtulma hazzını tattırabilmek için, sevgimizde terslikler yaratırdık: kimi zaman buyurgandım, ama nazlanmalarım ince duygululuğumu maskeleyemezdi; büyükbabalara yaraşan yüce ve saf kendini beğenmişliği, Hugo'nun salık verdiği suçlu zayıflıkları gösterirdi büyükbabam da. Katıksız hapse atsalar, reçel getirirdi bana; ama büyük korkular içindeki iki kadın bunu yapmaktan titizlikle kaçınırdı. Hem sonra uslu bir çocuktum ben: rolümü o kadar uygun buluyordum ki, hiç bırakmıyordum. Gerçekte, babamın apansız çekip gidişi, ödül olarak, çok eski bir «Oidipus» karmaşası bırakmıştı bana: Üst-ben yoktu bende, doğru, ama saldırganlık da yoktu. Annem benimdi, hiç kimse ona rahatça sahip oluşta yarışmıyordu benimle: sertlik ve kin nedir bilmiyordum; zor bir çıraklıktan, kıskançlıktan uzak tutulmuştum, sivri uçlarına çarpmadığım için, gerçeği ilkin güler yüzlü kararsızlığı ile tanıdım ancak. Kime, ne-

ye başkaldıracaktım: bir başkasının geçici hevesi benim yasam olmak savında bulunmamıştı hiçbir zaman.

Uslu uslu, ayakkabılarımın giydirilmesine, burnuma ilâç damlatılmasına, elbiselerimin fırçalanmasına ve yıkanmama, giydirilip soyundurulmama, süslenip pohpohlanmama izin vermekteyim; uslu olma oyunundan daha eğlenceli bir şey tanımıyorum. Hiç ağlamam, hiç gülmem, gürültü yapmam; dört yaşında, reçele tuz koyarken yakaladılar beni: yaramazlıktan çok, sanırım, bilim sevgisi; her neyse, belleğimde kalan en büyük yaramazlık bu. Pazarları, kadınlar, iyi müzik dinlemek üzere, ünlü bir orgcu için, kiliseye giderlerdi; ne biri ne öteki bir müzik âleti çalar ama, başkalarının inancı onları müzik coşkunluğuna hazırlamaktadır; bir «toccata» hazzı süresince Tanrı'ya inanırlar. Bu ulu anlar benim en büyük zevkimdir: herkes uyuyor gibidir, ne yapabileceğimi göstermenin tam sırasıdır: dua tahtası üzerine diz çöküp yontulaşırım; küçük ayak parmağımı bile oynatmamam gerekir; gözümü kırpmaksızın, gözyaşları yanaklarımdan süzülene dek, dimdik önüme bakarım; tabiî, karıncalanmalara karşı bir dev gibi dayanmaktayım, ama yeneceğime kuşkum yok, öylesine bilinçliyim ki gücüm konusunda, kendi kendime yenme hazzını tattırabilmek için, içimde en suçlu eğilimleri uyandırmaktan çekinmiyorum: «Badabum!» diye bağırarak ayağa fırlasam mı? kutsama kabına işemek üzere şu direğe tırmansam mı? Bu korkunç düşünceler, az sonra, annemin kutlamalarına daha büyük bir değer verecektir. Oysa bilirim kendimi; talihimi çoğaltmak için kendimi tehlikedeymişim gibi düşünüyorum: itkiler bir an bile baş döndürücü olmamıştır; rezil olmaktan çok korkarım; insanları şaşırtacaksam, bunun erdemlerimle olmasını isterim. Bu kolay utkular iyi bir yaradılışım olduğuna inandırmaktadır beni; çevremdekilerin beni

övgüye boğmaları için yapacağım şey, kendimi oluruna bırakmaktır yalnızca. Kötü istek ve düşünceler, varsa, dışardan gelmektedir; içime girdikleri an, eriyip gitmekte ve zayıflamaktadır bu kötü istek ve düşünceler: kötülük için kötü bir toprağım ben. Oyun olsun diye erdemliyim, hiçbir zaman kendimi zorlamıyor, çaba harcamıyorum: icat ediyorum. Seyircilerinin soluğunu kesen, rolünü inceden inceye işleyen bir oyuncunun prenslere yaraşır özgürlüğü var elimde. Herkes bana hayran, demek ki hayran olunacak biriyim. Dünya iyi kurulduğuna göre, bundan daha yalın ne olabilir? Güzelsin diyorlar bana ve buna inanıyorum. Bir süredir, sağ gözümde beni tek gözlü ve şaşı kılacak bir leke var, ama daha pek bir şey belli değil. Annemin renkli kalemlerle boyadığı yüzlerce fotoğrafım çekilmekte. Bunlardan birinde pembe, sarışın, kıvır kıvır saçlıyım, yanaklarım yuvarlacık, bakışlarımda yerleşik düzene karşı ince bir saygı var; ağız ikiyüzlü bir büyülenme ile şişkin: değerimi biliyorum.

Özümün iyi olması yeterli değil; peygamberimsi de olması gerek: doğru, çocukların ağzındadır. Doğaya pek yakın olan çocuklar, rüzgârın ve denizin yeğenleridir: anlamasını bilenlere, onların mırıl mırıl sözleri geniş ve derin dersler verir. Büyükbabam Henri Bergson'la birlikte Cenevre gölünü geçmişti: «Coşkunluktan deliye dönmüştüm,» derdi, «pırıltılı tepeleri seyretmek, sudaki yankılanmaları izleyebilmek için gözlerim yetmiyordu. Oysa bir bavulun üstüne oturan Bergson, durmadan ayaklarının arasına baktı.» Bu yolculuk olayından, şiirsel esinlenişin felsefeye üstün olduğu sonucunu çıkarırdı. Benden esinlendi: bahçede, açılır kapanır bez bir koltuğa oturur, elinin altında bir bardak bira, koşup sıçrayışıma bakar, abuk sabuk sözlerimde bir bilgelik arar ve bulurdu da. Sonraları bu deliliğe güldüm; pişmanım:

ölümün işiydi bu çılgınlık. Charles bunalıma caşkunlukla karşı koyuyordu. Her şeyin, hattâ zavallı sonumuzun bile iyi olduğuna kendini inandırabilmek için yeryüzünün hayranlık verici yapıtına hayran oluyordu. Kendisini geri almak üzere olan bu doğayı, tepelerde, dalgalarda, yıldızlar arasında, benim gencecik yaşamımın kaynağında aramaya çıkıyordu; çünkü bu doğayı tümüyle kucaklamak kendisi için kazılan çukur da içinde olmak üzere, ondaki her şeyi kabullenebilmek istiyordu. Benim ağzımdan onunla konuşan Doğru değil, *kendi* ölümüydü. İlk yıllarımın yavan mutluluğu kimi zaman ölümcül bir tat kazandıysa, şaşacak bir şey yoktu: özgürlüğümü tam zamanında yapılmış bir göçe, öneminiyse kapıya dayanmış ölüme borçluyum. Ne olacaktı ki: bütün mucize tanrıçaları ölülerdendir, herkes bilir bunu; bütün çocuklar ölümün aynasıdır.

Büyükbabam oğullarının canını sıkmaya bayılırmış. Bu korkunç baba ömrünü onları ezmeye harcamıştır; ayaklarının ucuna basarak içeri girip babalarını küçücük bir çocuğun dizleri dibinde gördüklerini düşünün: yüreklerini çatlatacak bir şey bu. Kuşaklar çatışmasında, çocuklarla yaşlılar çoğunlukla aynı amaç uğrunda birleşir: birinciler mucizeler yaratır, ikincilerse bu mucizeleri çözümler. Doğa konuşur, görmüş geçirmişlik de çevirmenlik yapar: yetişkinlereyse işi tamamlayıp bağlamak kalır yalnızca. Çocuk yoksa bir köpek alın: geçen yıl, bir köpek mezarlığında, bir gömütten ötekine uzayıp giden titrek bir dizede, büyükbabamın özdeyişlerini tanıdım: köpekler sevmeyi bilir; insanlardan daha sevecen daha bağlıdırlar; davranış inceliğine sahiptirler, İyilik'i tanımalarına, iyilerle kötüleri birbirinden ayırmaya yarayan şaşmaz bir içgüdüleri vardır. «Polonius,» diyordu acılı bir hanım, «sen benden daha iyisin: sen olsan benden sonra yaşamazdın; bense senden sonra ya-

şıyorum.» Yanımda bir Amerikalı dost vardı: çok sinirlendi, çimentodan bir köpeğe tekme atıp kulağını kırdı. Haklıydı: çocuklarla köpekleri *çok fazla* sevdiniz mi, insanların zararına seversiniz onları.

Demek ki, geleceğin ev köpeğiyim ben; peygamber gibi sözler etmekteyim. Çocukça deyişlerim var, bunları akıllarında tutup yeniden söyletiyorlar bana: daha başkalarını bulup söylemeyi öğreniyorum. Büyük lâflarım var: anlamadan, «yaşımın üstünde» sözler etmeyi biliyorum. Şiir bunlar; reçete çok yalın: Şeytana, rastlantıya, boşluğa güvenmek, büyüklerden birtakım tümceler kapmak, ard arda sıralamak, anlamaksızın, yeniden söylemek yetiyor. Kısacası, gerçek mucizeler yaratıyorum ve herkes onları işine geldiği gibi anlıyor. «İyi» kalbimin derinliklerinde, «Doğru» ise Anlak'ımın körpecik karanlıklarında doğmakta. Güvenle hayranım kendime: kimi zaman davranışlarımın ve sözlerimin benim göremediğim, büyüklerin gözüne çarpan bir niteliği olabiliyor; istedikleri bu olsun! Bana çok görülen ince bir hazzı hiç kusur etmeksizin sunarım onlara. Maskaralıklarım el açıklığı dış görünümünü kazanmakta: zavallı insancıklar çocukları olmayışına üzülmekteydiler, buna dayanamayan ben, bir özgecilik coşkusu içinde hiçlikten çekip çıkardım kendimi ve onlara bir oğulları bulunduğu yanılsamasını vermek üzere düzmece çocukluk kılığına büründüm. Annem ve büyükannem, çoğu kez, dünyaya gelmemi sağlayan üstün iyiliği yinelemeye çağırmaktalar beni: Charles Schweitzer'in garip meraklarını, tiyatro davranışlarına düşkünlüğünü bilmekte, ona beklenmedik hoş şeyler hazırlamaktalar. Bir mobilyanın ardına saklarlar beni, nefesimi tutarım, kadınlar odadan çıkıp gider, ya da beni unutmuş gibi yaparlar, hiçleşirim; büyükbabam, yorgun, asık yüzlü, ben olmasam düşeceği durumda girer odaya; ansızın saklandığım yerden çıkar, doğa-

rak iyilikte bulunurum ona, beni görür, oyuna o da girer, yüzünü değiştirir, kollarını havaya kaldırır. Varlığımla sevince boğarım onu. Tek sözcükle kendimi veririm; her yerde ve her zaman veririm kendimi, her şeyi veririm: benim de, bir Tanrı gibi görünüyormuşum duygusuna kapılmam için, bir kapıyı itmem yeter. Küplerimi birbiri üzerine koyarım, çamurları kalıplarım, avaz avaz bağırırım; şaşırmış biri gelir; bir kişiyi daha mutlu kılmışımdır. Yemek, uyumak ve hava değişikliklerine karşı alınan önlemler, baştan başa törenli bir yaşamın belli başlı bayramları, belli başlı zorunluluklarıdır. Bir kral gibi, herkesle birlikte yemek yerim: eğer *iyi* yersem, kutlarlar beni; büyükannem bile: «Ah, ne akıllıca iş acıkmak!» diye bağırır.

Kendi kendimi yaratmaktan geri durmam; veren kişi ve verme işiyim ben. Babam yaşasaydı haklarımı ve ödevlerimi tanıyacaktım; o ölmüş, ben de bunları tanımamaktayım: her yanım sevgiyle dolu olduğuna göre hakkım yok; sevgiyle verdiğime göre, ödevim de yok. Tek bir borç var: hoşa gitmek; her şey göstermeliktir. Ailemizde, o ne eli açıklık hovardalığıdır: büyükbabam beni yaşatmakta, ben de onu mutlu kılmaktayım; annem herkese adamış kendini. Bugün düşündüğümde, yalnız bu adayış gerçek gibi gözüküyor bana; ama biz, bunu görmezlikten gelme eğilimindeydik. Ne önemi var: yaşamımız bir törenler dizisidir ve zamanımızı birbirimizi övgüye boğmakla geçiririz. Büyükleri, bana hayran olurlarsa saymaktayım; içten, açık, bir kız kadar yumuşağım. İyi düşünürüm, güven veririm insanlara: herkes hoşnut olduğuna göre, herkes iyidir. Toplumu, şaşmaz bir değerler ve güçler sıralanması olarak görmekteyim. Sıranın en üstünde olanlar, elindekilerin hepsini kendilerinden aşağıdakilere verir. Bununla birlikte, sıranın en tepesine kendimi koymaya niyetim yok: bu yerin. dü-

zeni yaşatan sert ve iyi kişilere ayrıldığını bilmiyor değilim. Onlardan pek uzakta olmayan, sıranın dışındaki küçük bir tünekte durmaktayım ben, ve ışığım, sıranın yukarısından aşağılara doğru yayılmaktadır. Kısacası, dünyasal erk'ten kendimi ayrı tutmaya vermekteyim olanca dikkatimi: ne aşağıda, ne yukarıdayım, ayrı'yım. Bir din adamının torunu olan ben, ta çocukluğumdan beri, bir din adamıyım; Kilise prenslerinin dokunaklı sesi, kutsal bir neşelilik var bende. Kendimden aşağıdakilere eşitimmişler gibi davranırım: onları mutlu kılmak için söylediğim ve onların da bir dereceye kadar kanmaları uygun düşen yalan, dindarca bir yalandır. Hizmetçime, postacıya, köpeğime, sabırlı ve yumuşak bir sesle sesleniyorum. Bu düzenli dünyada, yoksullar da vardır. Beş ayaklı koyunlar, Siyamlı kız kardeşler, demiryolu kazaları da vardır; bu aykırılıklar hiç kimsenin kusuru değildir. İyi yoksulcuklar, görevlerinin, bizim iyi yürekliliğimizi devindirmek olduğunu bilmektedir; duvar diplerinde dolaşan utangaç insanlardır bunlar, ellerine birkaç kuruş sıkıştırırım, ve özellikle de, güzel bir eşitlik gülümsemesi armağan ederim onlara. Onları hayvana benzetir, dokunmak istemem, ama zorlarım kendimi: bir değer ölçmedir bu; hem sonra, beni sevmeleri gerekir: bu sevgi yaşamlarını güzelleştirecektir. En gerekli şeylerinin eksik olduğunu bilirim ve onların artık malı olmak hoşuma gider. Hem sonra, yoksulukları ne denli büyük olursa olsun, hiçbir zaman büyükbabam kadar acı çekmeyecektir onlar: büyükbabam küçükken, gün doğmadan kalkar, karanlıkta giyinirdi; kışın, yıkanmak için, kovadaki suyun buzunu kırması gerekirdi. Çok şükür, o günden bu yana işler düzeldi: büyükbabam Gelişim'e inanır, ben de; Gelişim: bana kadar uzanan şu çetin uzun yol.

*
* *

Cennetti bu. Her sabah, bir sevinç şaşkınlığı içinde, beni dünyanın en birbirine bağlı ailesinde, en güzel ülkesinde dünyaya getiren çılgın talihe hayran olarak uyanırdım. Hoşnutsuzlar şaşırtırdı beni; neden yakınabilirlerdi ki? Dik kafalı insanlardı bunlar. Özellikle büyükannem, en derin kaygılarım ondan gelirdi: bana yeterince hayran olmadığını görmenin acısı içindeydim. Gerçekten, Louise dımdızlak ortaya çıkarmıştı beni. Kocasında suçlayamadığı oyunculuğu bende açıkça kötülüyordu: bir çingene, palyaço, şaklabandım ben, bu «yapmacıkları» bırakmamı emrederdi hep. Büyükbabamla da alay ettiğinden kuşkulandığım için daha çok öfkelenirdim: «hep yadsıyan bir Ruh»tu bu kadın. *Karşılık verirdim* büyükanneme, özür dilememi isterdi; desteklendiğimden emin, kaçınırdım özür dilemekten. Büyükbabam, zayıf yönünü gösterme fırsatını havada yakalardı: Son derecede canı sıkılarak odasına kapanmak üzere kalkıp giden karısına karşı beni tutardı. Büyükannemin hıncından korkan annem, kaygılanır, yavaş sesle konuşur, omuzlarını kaldırıp çalışma odasına çekilen babasını haksız bulurdu alçakgönüllü bir tavırla; sonra benden de gidip özür dilememi isterdi yalvararak. Gücümden zevk duyardım: Saint Michel'dim ben ve İblis'i yere sermiştim. İşi kapatmak üzere, umursamaz bir tavırla özür dilemeye giderdim. Bunun dışında, elbet hayrandım büyükanneme: *çünkü* o benim büyükannemdi. Ona Mamie, aile reisine de Alsace'lı ilk adıyla Karl demem istenmişti. Karl ile Mamie, Romeo ile Juliette'den, Philémon ile Baucis'den daha hoş geliyordu kulağa. Annem günde yüz kere bana, bu dört hecenin sıkı uyumu ile kişiler arasındaki kusursuz uyuşumu anımsatarak: «Karlémami bizi bekliyor! Karlémami sevinecekler, Karlémami...» diye boşuna yinelemiyordu... Yarı yarıya kanıyordum bu işe, tüm kanmışım gibi görünmeye uğraşı-

yordum: özellikle kendi gözüme öyle görünmek için. Sözcük, nesne üzerine bırakıyordu gölgesini; Karlémami aracılığıyla, ailenin kusursuz birliğini sürdürebilir, Louise'in başı üzerine Charles'ın değerlerinin büyükçe bir kısmını boşaltabilirdim. Durumu belirsiz ve günahkâr bir insan olan, hep kusur işlemek üzere bulunan büyükannem, meleklerin yardımıyla, bir sözcüğün gücüyle bundan alıkonulmaktaydı.

Gerçek kötüler vardı: elimizden Alsace-Lorraine'i almış olan Prusyalılar ile, büyükbabamın ocağını süsleyen ve ona hem de bir Alman öğrenci kümesince armağan edilmiş siyah mermer sarkaçlı saat bir yana, bütün duvar saatlarımız kötüydü; öğrencilerin bunu nerden çaldığını merak ederdik. Hansi'nin kitaplarını alırlar, resimlerini gösterirler bana: Alsace'lı amcalarıma pek benzeyen bu pembe şekerden yapılmış şişman adamlara karşı hiçbir soğukluk duymam. 71'de Fransa'yı seçmiş bulunan büyükbabam, zaman zaman Gunsbach'a, Pfaffenhofen'e, oralarda kalmış olanları görmeye giderdi. Beni de götürürdü. Trenlerde, bir Alman biletçi kendisine bilet sorduğunda, kahvelerde bir garson ne istediğimizi sormakta geciktiğinde, Charles Schweitzer yurtsever bir öfkeyle kıpkırmızı kesilir; iki kadın kollarına yapışır: «Charles! Deli misin? Sınır dışı ederler bizi ve senin de eline çok şey geçer o zaman!» Büyükbabam sesinin tonunu yükseltir: «Sınır dışı etsinler de göreyim: evim burası benim!» Bacaklarının arasına iterler beni, yalvaran bir bakışla bakarım ona, yatışır: «Küçüğün hatırına susuyorum ha,» diye içini çeker, kuru elleriyle başımı çekiştirir. Bu sahneler, işgalcilere karşı tiksinti değil, büyükbabama karşı hoşnutsuzluk yaratmaktadır bende. Ancak, Gunsbach'da, Charles Schweitzer yengesine kızıp köpürmeden edemez; haftada birkaç kere, tabağını masaya atar, kapıyı çarparak yemek odasından

çıkar gider: oysa, Alman değildir yengesi. Yemekten sonra, ağlayıp sızlamaya gideriz ayağına, Charles taş gibi durur karşımızda. Nasıl katılmamalı büyükannemin yargısına: «Alsace'ın hiçbir değeri yok onun gözünde; böyle sık gitmemeli artık oraya?» Aslında, bana karşı saygısızlık eden Alsace'lıları pek o kadar sevmem, ve onların elimizden alınmasına da pek o kadar kızmam. Dediklerine göre, Pfaffenhofen'deki bakkal M. Blumenfeld'e sıkça gidip yok yere rahatsız ediyormuşum. Teyzem Caroline, anneme «uyarmada bulunmuş»; bana aktardılar bu uyarmaları; ilk olarak, Louise'le suç ortaklığı yapıyoruz: kocasının ailesinden nefret eder çünkü. Strasbourg'da, hepimizin toplandığı bir otel odasından, aydan geliyormuş gibi garip ve tiz sesler duyuyorum; askerler! Prusya'yı bu çocuksu müzikle geçerken görmekten pek hoşnudum, ellerimi çırpıyorum. Büyükbabam iskemlesinde kalakalmış, homurdanıyor; annem kulağıma pencereden ayrılmam gerektiğini fısıldamaya geliyor. Biraz surat asarak uyuyorum buna. Tanrı bilir ya, nefret ediyorum Almanlardan, ama inanmadan. Zaten, Charles da kendi kendine aşırı ulusçuluğa ancak hassas bir noktada izin veriyor: 1911'de, Paris'te, Le Goff sokağı N. 1'e yerleşmek üzere Meudon'dan ayrıldık; emekliliğini istemek zorunda kaldı büyükbabam, ve bize bakabilmek için, Yaşayan Diller Enstitüsü'nü (l'Institut des Langues Vivantes) kurdu: gelip geçen yabancılara Fransızca öğretiliyor burada. Dolaysız yöntemle. Öğrenciler, çoğunlukla, Almanya'dan geliyor. İyi para veriyorlar: büyükbabam hiç saymadan atıyor sarı liraları ceketinin cebine; uyku-tutmaz büyükannem, gece, kızına söylediği gibi, «gizlice» koridora, «âşar»ını toplamaya çıkıyor: kısacası, düşman besliyor bizi; bir Fransız-Alman savaşı Alsace'ı bize kazandırıp Enstitüyü yıkacaktır: Charles, Barışın sürmesinden yanadır. Hem

sonra, evimize öğle yemeğine gelen iyi Almanlar da var: Louise'in, gizli bir kıskançlık gülüşüyle: «Charles'ın Şekeri» dediği kırmızı yüzlü, çok tüylü bir kadın romancı; annemi kapılara sıkıştırıp öpmek isteyen kel bir doktor; annem bundan yakınacak olsa, büyükbabam gürlüyor: «Herkesle aramı bozuyorsunuz!» Omuzlarını kaldırır, kestirir atar: «Kızım sen hayal görmüşsün,» ve suçlu annem olur. Bütün bu konuklar değerlerime bakıp coşmak gerektiğini anlar, uslu uslu saçlarımı okşarlar: demek ki, kökenlerine karşın, belli belirsiz bir İyilik kavramı var onlarda. Enstitünün kuruluş yıldönümünde, yüzden fazla konuk, dere gibi şampanya vardır, annemle Mlle Moutet dört el Bach çalarlar; mavi müslin elbise üstümde, saçlarımda yıldızlar, sırtımda kanatlar, elimdeki sepetten mandalina sunarak birinden öbürüne giderim konukların, bağrışırlar: «*Gerçek* bir melek bu!» Eh, pek kötü kişi değil bunlar. Gene de, zavallı Alsace'ın öcünü almaktan vazgeçmiş değiliz elbet: aile arasında, alçak sesle, tıpkı Gunsbach ve Pfaffenhofen'li yeğenler gibi, gülünç kılarak öldürüyoruz Boche'ları; bir Fransızca sınavında: «Charlotte était percluse de douleurs sur la tombe de Werther» (Charlotte, Werther'in mezarı üzerinde acıdan kötürüm olmuştu) diye yazan genç öğrenci kıza; yemek sırasında, kavun dilimine kuşkuyla bakıp sonunda onu, çekirdekleri ve kabuğuyla birlikte yiyen genç öğretmene, bıkıp usanmadan, yüzlerce kere gülüyoruz. Bu yanılmalar, hoşgörüye doğru itmekte beni: Almanlar, bizimle komşu olmak talihine sahip, düşük değerde insanlardır, biz ışık vereceğiz onlara.

O zamanlar, «bıyıksız bir öpüş, tuzsuz bir yumurta gibidir,» denirdi; ben şunu ekleyeceğim: ve Kötülük'süz İyilik, 1905 ile 1914 arasındaki benim yaşamım gibidir. Eğer insan kendini ancak bir şeylere karşı çıkarak belirlerse, ben, etten kemikten yapılmış «belirsiz» idim; eğer

sevgi ve kin, bir madalyanın iki yüzüyse, ben hiç kimseyi ve hiçbir şeyi sevmiyordum. Çok iyiydi bu durum, aynı zamanda hem nefret etmeyi, hem de hoşa gitmeyi isteyemezsiniz bir insandan, ya da hoşa gitmeyi ve sevmeyi.

Öyleyse bir özsever miyim acaba? O bile değil: hoşa gitmeye o denli düşerim ki, unuturum kendimi. Hem sonra, oyun hamurlarından, baştan savma yapılmış resimlerden doğal gereksinimlerimi çıkarmak pek o kadar eğlendirmez beni: bunların gözümde bir değeri olabilmesi için, hiç değilse bir kişinin, yarattığım şeylere bakıp coşması gerekir. Çok şükür alkışlar eksik değildir: benim gevezeliklerimi ya da Fugue Sanatı'nı dinlerken, aynı şeytanca tat alış ve suç ortaklığı gülümsemesi vardır büyüklerin yüzünde; bu, aslında, benim ekinsel bir varlık olduğumu göstermektedir. Ekin beni gırtlağıma dek doldurmakta ve ben, tıpkı geceleri gündüzün sıcaklığını geri veren su birikintileri gibi, ışıma yoluyla aileme dağıtmaktayım onu.

Yaşamıma, tıpkı bitireceğim gibi başladım: kitaplar arasında. Büyükbabamın çalışma odasında, her yan kitap doluydu; yılda bir kere, yani Ekim'de, okulların açılış zamanı bir yana, tozlarını almak yasaktı. Daha okuma bilmiyordum, ama çoktan beri saygı besliyordum bu toplama taşlara: İster düz ya da yatık, ister kitaplığın raflarında tuğlalar gibi sımsıkı, yanyana ya da dikilitaşlar gibi soyluca aralıklı dizilmiş olsunlar, ailemizin zenginliğinin onlara bağlı olduğunu hissediyordum. Hepsi birbirine benziyordu, doğumumu görmüş, ölümümü görecek olan ve süreklilikleri bana kesinlikle geçmiş kadar dingin bir gelecek sağlayan, bodur, eski anıtlarla çevrili bir tapınakta koşuşup duruyordum. Elleri-

mi tozlarıyla onurlandırmak için gizlice dokunuyordum onlara, ama nasıl kullanılacağını pek bilmiyor ve her gün, anlamını kavrayamadığım birtakım törenlere katılıyordum: genellikle, eldivenlerini anneme ilikletecek kadar beceriksiz olan büyükbabam, bu ekinsel nesneleri âyin yapan bir papaz ustalığıyla karıştırıyordu. Büyükbabamın dalgın bir tavırla kalkıp, masasının çevresinde dolandığını, iki adımda odayı geçip, duralamaksızın, seçmek için vakit harcamadan bir kitap aldığını, koltuğuna giderken, baş ve işaret parmağının birleşik bir hareketiyle karıştırdığını, sonra, daha yerine oturur oturmaz, bir ayakkabı gibi şaklatarak, sert bir hareketle «tam sayfasını» açtığını görmüşümdür binlerce kere. Kimi zaman, midye gibi ortasından yarılan bu kutuları incelemek için yaklaşır ve iç örgenlerinin çıplaklığını, solgun ve küflü, hafifçe kabarmış, siyah küçük damarlarla kaplı, mürekkep içip mantar kokan sayfaları bulurdum karşımda.

Büyükannemin odasındaki kitaplar ciltliydi, bir okuma odasından ödünç alırdı onları ve hiçbir zaman iki tanesinden fazlasını birarada görmedim. Yeni Yıl'daki şekerleme dükkânlarını anımsatırlardı bana, çünkü yumuşak ve parlak sayfaları yaldızlı kâğıttan kesilmiş gibi dururdu. Canlı, beyaz, hemen hemen yeni olan bu kitaplar, hafif sırları saklamaya yararlardı. Her cuma, büyükannem dışarı çıkmak için giyinir ve: «*Onları* geri götüreceğim,» derdi; dönüşünde siyah şapkasını ve tülünü çıkardıktan sonra, elliğinden çıkarırdı *onları* ve ben, merakla sorardım: «Aynıları mı?» Dikkatle «kaplardı» onları; sonra, birini seçip pencere kenarına, küçük yastıklı koltuğuna yerleşir, kulağa takılan gözlüğünü takar, mutluluk ve yorgunluktan iç çeker, sonraları la Joconde'un dudaklarında bulduğum şehvetli ve ince bir gülümsemeyle göz kapaklarını indirirdi; annem susar, be-

ni de susmaya zorlardı; pazar âyinini, ölümü, uykuyu düşünürdüm: kutsal bir sessizlikle dolardım. Arasıra, Louise hafifçe gülerdi; kızını çağırır, parmağını bir satır üzerine koyar ve iki kadın suç ortağı gibi bakışırlardı. Bununla birlikte, bu göz alıcı kitapları sevmezdim; gereksiz şeylerdi bunlar ve büyükbabam onların daha düşük değerde, özellikle kadınsı bir tapınmanın araçları olduğunu saklamazdı. Pazarları, işi olmadığından büyükannemin odasına girer ve söyleyecek bir şey bulamadan büyükannemin önünde dikilirdi; herkes ona bakardı, parmaklarıyla camda trampet çalar, sonra, hiçbir şey bulamayınca, Louise'e döner, romanını alırdı elinden: «Charles!» diye bağırırdı Louise kızgınlıkla, «sayfamı karıştıracaksın!» O, kaşları kalkık, okumaya koyulmuştur bile; birden işaret parmağını kitaba vururdu: «Anlamıyorum!» — «Nasıl anlayasın,» derdi büyükannem: «ortasından okuyorsun!» Sonunda büyükbabam kitabı masanın üzerine fırlatır, omuz silkerek çekip giderdi.

Bu işin uzmanı olduğuna göre, kuşkusuz haklıydı. Biliyordum bunu: kitaplığın raflarından birinde, karton kaplı, kahverengi bezle örtülü kocaman kitaplar göstermişti bana. «Bak küçük, bunları büyükbaba yaptı.» Ne kendine güveniş! Bir org yapımcısı, bir papaz terzisi kadar saygıdeğer ve usta bir kutsal eşya yapımcısının torunuydum. İş başında görüyordum bu yapımcıyı: *Deutsches Lesebuch* (Almanaca Okuma Kitabı) her yıl yeniden basılıyordu. Yaz tatillerinde, bütün aile sabırsızlıkla bekliyordu dizgi provalarını: Charles boş oturmaya dayanamıyor, vakit geçirmek için kızıyordu. Sonunda postacı yumuşak kocaman paketler getiriyor, ipler makaslarla kesiliyordu; büyükbabam dizgi provalarını açıp, yemek masasının üzerine yayıp kırmızı çizgilerle dolduruyordu; her dizgi yanlışında dişleri arasın-

dan bir Allah Allah çekiyor, ama hizmetçinin masayı hazırlamak istemesi bir yana, bağırmıyordu artık. Herkes hoşnuttu. Bir iskemlenin üstüne çıkıp kanlı çiziklerle dolu bu kara satırları coşkunlukla seyrediyordum. Charles Schweitzer bana, bir can düşmanı bulunduğunu öğretmişti: Yayıncısı. Büyükbabam para hesabından anlamazdı: kayıtsızlık yüzünden savurgan, gösteriş yüzünden eli açıktı hep; çok sonraları, kötürümlüğün ve ölmek korkusunun bir sonucu olan şu yetmiş yaş hastalığına, cimriliğe yakalandı. O günlerde, garip bir güvensizlikle ortaya çıkıyordu hastalık: posta havalesiyle, yazarlık hakkı olan ücretleri aldığında, kollarını havaya kaldırıp kendisini boğazladıklarını söylüyor ya da büyükannemin odasına girip üzüntülü üzüntülü: «Yayıncım tıpkı dağ başındaymışız gibi soyuyor beni,» diyordu. Şaşkınlık içinde, insanın insan tarafından sömürülmesini keşfettim. Çok şükür yasaklanmış bu pek kötü şey olmasa, dünya daha iyi olacaktı; bununla birlikte: işverenler, yeteneklerine göre, işçilerin hakkını veriyorlardı. Yayıncılar, bu kan içiciler, neden zavallı büyükbabacığımın kanını içerek dünyanın tadını kaçırsınlardı? Kendini adamışlığına ödül bulamayan bu kutsal adama olan saygım arttı: pek erken çağlarda, öğretmenliği bir papazlık, yazını da bir tutku olarak görmeye hazırladılar beni.

Daha okuma bilmiyordum ama *kendi* kitaplarım olmasını isteyecek kadar züppeydim. Büyükbabam alçak yayıncısına gitti ve ozan Maurice Bouchor'un *Masallar*'ını armağan ettirdi kendine; halktan alınma ve, büyükbabamın deyimiyle, çocuk bakışını sürdürmeyi bilmiş bir adam tarafından çocukların zevkine göre düzenlenmiş masallardı bunlar. Hemen o anda sahip olma törenlerine başlamak istedim. İki küçük kitabı aldım, kokladım, yokladım, umursamaz bir tavırla, çatırdatarak «tam sayfasından» açtım onları. Boşuna: sahip olma

duygusu yoktu içimde. Onları bir bebek gibi görmeyi, beşikte sallamayı, kucaklamayı, dövmeyi denedim; başarı daha fazla değildi. Sonunda, ağlamaklı, annemin dizlerine koydum kitapları. Gözlerini işinden ayırdı: «Sana ne okumamı istersin yavrum? Perileri mi?» İnanamayarak soruyorum: «Periler mi, *bunun içinde mi?*» Çok iyi bilirdim bu masalı: annem, yüzümü yıkadığı zamanlar, kolonya ile ovalayacağı sırada, ya da elinden kayıp düşmüş olan sabunu banyonun altından almak üzere yıkamaya ara verdiğinde, sık sık anlatırdı onu bana ve ben de bu çok iyi bildiğim anlatıyı dinlerdim dalgın dalgın; gözlerim yalnız Anne-Marie'yi, bütün sabahlarımın genç kızını görürdü; kulaklarım yalnız onun kölelikten bozulmuş sesini duyardı; yarım bırakılmış tümcelerinden, hep geciken sözcüklerinden, çabucak bozulan ve uyumlu bir çözülüş içinde eriyip giden bir sessizlikten sonra yeniden düzenlenmek üzere bozguna uğrayan apansız kendine güveninden hoşlanırdım. Öykü, cabasıydı: kendi kendine yaptığı konuşmaların bağıydı. Konuştuğu sürece ikimiz, insanlardan, Tanrı'dan ve din adamlarından uzak, öteki marallar, Periler arasında, ormandaki yalnız ve gizli iki maral idik; dinden uzak yaşamımızın, sabun ve kolonya kokan bölümünü anlatmak üzere başlı başına bir kitap yazılmış olacağına inanamıyordum.

Anne-Marie karşısına, küçük iskemleme oturttu beni; öne eğildi, gözkapaklarını indirdi, uyudu. Bu yontu gibi yüzden donuk bir ses çıkıyordu. Aklım karıştı: Kim? Ne? Kime anlatıyordu? Annem yok olup gitmişti: ne bir gülümseme, ne bir suçortaklığı belirtisi... sürgündeydim. Hem sonra dilini de tanıyamıyordum. Nerden alıyordu bu güveni? Bir süre sonra anladım: kitaptı konuşan. Beni korkutan tümceler ondan çıkıyordu: gerçek kırkayaklardı bunlar, hece ve harfler kaynaşıyordu

içlerinde, çift seslilerini çekiştirip, çift sessizlerini çınlatıyorlardı; ezgili ya da genizden, durak ve nefes alışlarla kesik, bilinmeyen sözcüklerle dolu, bana aldırmaksızın, kendi kendilerinden ve kendi iniş çıkışlarından büyüleniyorlardı: kimi zaman ben anlayamadan yok olup gidiyorlar, kimi zaman da daha gelişlerinden anlayıveriyordum onları; ama onlar, bana bir virgül bile bağışlamaksızın, soyluca kendi sonlarına doğru yuvarlanmaya devam ediyorlardı. Hiç kuşkusuz, benim için değildi bu anlatı. Öyküye gelince, o da pazar giysileri içindeydi: oduncu, karısı ve kızları, peri kızı, bütün bu küçük insanlar, yani benzerlerimiz, bir yücelik kazanmıştı; üstlerindeki paçavralardan görkemlice söz ediliyordu, sözcükler, eylemleri alışkanlık, olayları tören biçimine sokarak, nesnelere bulaşıyordu. Biri sorular sormaya koyuldu: okul kitaplarında uzmanlaşmış olan büyükbabamın yayıncısı, okurlarının körpe anlağını çalıştırmakta hiçbir fırsatı kaçırmıyordu. Bir çocuk sorguya çekiliyormuş gibi geldi bana: oduncunun yerinde olsa ne yapardı acaba? İki kızkardeşten hangisini yeğliyordu? Niçin? Babette'in cezalandırılmasını uygun buluyor muydu? Ama bu çocuk bütünüyle ben değildim ve karşılık vermekten korkuyordum. Gene de yanıtladım, ama zayıf sesim yitip gitti ve bir başkası olduğumu hissettim. Anne-Marie de, aşırı açıkgörüşlü bir körü andıran tutumuyla, bir başkasıydı; bana öyle geliyordu ki, ben bütün annelerin çocuğuydum, o da bütün çocukların annesiydi. Okumayı kestiğinde, kitapları sertçe aldım elinden ve teşekkür etmeksizin kolumun altına sıkıştırıp uzaklaştım.

Giderek, beni kendimden koparan bu tetikten hoşlanmaya başladım: Maurice Bouchor, büyük mağazaların kadın müşterileri için satış memurlarının duyduğu evrensel kaygıyla eğiliyordu çocukluk üzerine; gururumu

okşuyordu bu. Sonunda, önceden hazırlanmış anlatıları anlık anlatılara üstün tutar oldum; sözcüklerin birbiri ardından gelişine karşı duyarlı oldum: her okuyuşta, hep aynı sözcükler, hem de hep aynı düzen içinde, geri geliyorlardı; bekliyordum onları. Anne-Marie'nin masallarında kişiler rasgele yaşıyordu, Anne-Marie istediği gibi yaşatıyordu onları: oysa şimdi bir alınyazısı kazanmışlardı. Pazar âyinindeydim: ad ve olayların sonsuz yinelenişini görüyordum.

O zaman kıskandım annemi ve onun yerini almaya karar verdim. *Tribulations d'un Chinois en Chine* adlı kitabı yakalayıp bir eski eşya odasına götürdüm; orada, bir kafesli yatağa tüneyerek okuyormuş gibi yaptım: bir tekini bile atlamaksızın, gözlerimle bütün satırları izliyor, bütün heceleri titizlikle söyleyerek yüksek sesle kendi kendime bir öykü anlatıyordum. Yakaladılar beni —ya da ben kendimi yakalattım— bağrıştılar, bana alfabeyi öğretmenin zamanı olduğuna karar verdiler. Hıristiyan dinine girmeye hazırlanan biri gibi acarlık gösterdim: kendi kendime özel dersler vermeye dek götürüyordum işi: Hector Malot'nun ezbere bildiğim *Sans Famille*'i ile kafesli yatağıma çıktım, yarı sökerek, yarı ezbere, birbiri ardına bütün sayfaları okudum: en son sayfayı çevirdiğimde, okumayı öğrenmiştim.

Sevincimden uçuyordum: küçük çimenliklerinde kuruyup kalmış bu çiçekler, büyükbabamın bir bakışıyla canlandırdığı, anladığı, benim anlamadığım bu sesler benimdi artık! Onları dinleyecek, içimi törensel konuşmalarla dolduracak, her şeyi bilecektim. Kitaplıkta dolaşmaya bıraktılar beni, ben de insan bilgeliğine saldırdım. İşte beni ben yapan şey. Daha sonraları, Yahudileri sevmeyenlerin, onları doğanın derslerini ve sessizliklerini bilmemekle suçladıklarını işittim yüzlerce kere; şöyle karşılık veriyordum: «Öyleyse onlardan daha Ya-

hudiyim ben.» Köyde geçen çocuklukların gür anılarını, tatlı akılsızlığını kendimde aramam boşuna olur. Hiç toprak kazmadım, kuş yuvası aramadım, ot toplamadım, kuşlara taş atmadım ben. Ama kitaplar benim kuşlarım ve yuvalarım, evcil hayvanlarım, ahırım ve tarlam oldu; kitaplık, aynada yansıyan bir dünyaydı; dünyanın sonsuz kalınlığı, değişikliği, önceden bilinmezliği vardı onda. İnanılmaz serüvenlere atıldım: beni altına alıp gömebilecek çığ tehlikelerini göze alarak, sandalyelere, masalara tırmanmak gerekiyordu. Üst raflardaki kitaplar uzun zaman benden uzak kaldı; kimileri, daha açar açmaz elimden alındı; kimileri de, sanki saklanıyordu: onları almış, okumaya başlamıştım, yerlerine koyduğumu sanıyordum, yeniden bulabilmek için bir hafta gerekiyordu. Korkunç karşılaşmalar geçti başımdan: bir albümü açıyor, renkli bir resme rastlıyordum, ürkütücü böcekler kaynaşıyordu gözlerimin önünde. Halının üzerine yatıp Fontenelle, Aristophanes ya da Rabelais'de çetin yolculuklara giriştim: tümceler, nesneler gibi direniyordu karşımda; onları gözlemek, çevrelerinden dolanmak, uzaklaşıyormuş gibi yapıp yeniden üzerlerine saldırmak gerekiyordu — direnişlerini gevşettikleri ânı yakalamak için: çoğu zaman, sırlarını saklamaya devam ederlerdi. La Pérouse, Magellan, Vasco de Gama idim; garip yerliler keşfediyordum: «on iki hece»yle yazılmış bir Térence çevirisindeki «Héautontimorouménos» (Acı çekmekten hoşlanan kişi), karşılaştırmalı bir yazın yapıtındaki «idiosyncrasie» (mizaç tepkisi) bunlardandı. Apocope (sözcük sonunda ses düşmesi), Chiasme (bakışık anlatım), Parangon (örnek) ve daha bir sürü anlaşılması, çözümlenmesi güç sözcük, bir sayfanın kıvrımları arasından çıkıveriyor ve yalnızca bu ortaya çıkış bile bütün bir paragrafın anlamını paramparça ediyordu. Bu sert ve kara sözcüklerin anlamlarını ben ancak on on

beş yıl sonra öğrendim ve, bugün bile, hâlâ kaskatıdırlar: belleğimin «funda toprağı»dır bu.

Kitaplıkta yalnız Fransa ve Almanya'nın büyük klasikleri yoktu. Dilbilgisi yapıtları da vardı; birkaç ünlü roman, Maupassant'ın *Seçme Öyküler*'i, sanat kitapları —bir *Rubens*, bir *Van Dyck*, bir *Dürer*, bir *Rembrandt*— bunlar, Yeni Yıl dolayısıyla büyükbabama öğrencilerinin verdikleri armağanlardı. Zayıf bir evren. Ama Büyük Larousse her şeyin yerini tutuyordu benim için: çalışma masasının arkasından, sondan bir önceki raftan, rasgele bir cilt alıyordum, A-Bello, Belloc-Ch, ya da Ci-D, Mele-Po ya da Pr-Z (bu hece birlikleri, evrensel bilginin bölümlerini gösteren özel adlar olmuştu: bir Ci-D bölümü, bir Pr-Z bölümü vardı, kendine özgü bitki ve hayvan örtüsü, kentleri, büyük adamları ve savaşlarıyla); bu cildi güçlükle büyükbabamın yazı altlığı üzerine koyuyor, açıyor, gerçek kuş yuvalarını bulup çıkarıyordum oradan, gerçek çiçekler üstüne konmuş gerçek kelebekleri kovalıyordum onun içinde. İnsanlar ve hayvanlar *canlı olarak* oradaydılar: resimler onların bedenleri, yazılar canları, garip özleriydi; duvarların ötesinde, onların yetkinliğine ulaşmaksızın, ilk-örneklere az çok yaklaşan belli belirsiz taslaklara raslanıyordu: İklime Alıştırma Bahçesi'nde maymunlar daha az maymun, Luxembourg Bahçesi'nde insanlar daha az insandı. Durumum dolayısıyla Eflâtun'cu olan ben, bilgi'den nesne'ye gidiyordum; düşün'de nesneden daha büyük bir gerçeklik buluyordum, çünkü ilkin o veriyordu kendini bana, hem de bir nesne gibi veriyordu. Kitaplarda rasladım ben evrene: özümlenmiş, sınıflandırılmış, etiketlenmiş, düşünülmüş, gene de korku verici; ve kitaplardan edindiğim yaşantılarımın düzensizliğini gerçek olayların raslantılı akışı ile karıştırdım. Kendimi kurtarmak için otuz yıl harcadığım «düşüncülük» buradan geliyor işte.

Günlük yaşam katkısızdı: yüksek sesle ve açık konuşan, kesin inançlarını sağlam ilkeler üzerine, Ulusların Bilgeliği üzerine oturtan ve halk yığınlarından ancak, pek alıştığım bir çeşit ruh gösterişçiliği ile ayrılmaya razı, durmuş oturmuş kişilerle görüşüyorduk. Daha söylendikleri anda, görüşlerine billûrumsu, yalın bir açıklıkla inanıyordum; tutumlarını mı doğrulamak istiyorlardı, öyle sıkıcı nedenler gösteriyorlardı ki, doğru olmamaları düşünülemezdi; onların bilinç durumları, yüceltmekten çok sarsıyordu beni: her zaman aynı, önceden çözümlenmiş çatışmalardı bunlar; kabullendikleri yanılgıları pek ağır değildi: acelecilik, haklı ama biraz aşırı gitmiş bir sinirlilik yargı güçlerini yanıltmıştı; çok şükür, zamanında görmüşlerdi bu yanılmayı; daha ağır olan geçmiş yanılgılar da hiçbir zaman bağışlanmaz değildi: bizim evde, dedikodu yapılmazdı hiç, büyük bir acı ile, bir kişiliğin kusurları saptanırdı. Ben dinler, anlar, beğenir, güven verici bulurdum bu konuşmaları ve güven verici olmak istediklerine göre de yanılmazdım: hiçbir şey çaresiz değildir ve, aslında, hiçbir şey değişmemektedir, yüzeydeki boş kıpırtılar, hepimizi bekleyen gömüt dinginliğini gözümüzden saklamamalıdır.

Konuklarımız izin isterler, ben yalnız kalır, bu budalaca mezarlıktan kaçıp kitaplarda çılgınlığa, yaşama katılmaya giderdim. Orada, görkemleri ve karanlıkları anlayışımın dışında kalan, bir sayfa boyunca belki yüz kere bana ipin ucunu kaçırtacak kadar hızla bir düşünden ötekine atlayan, ve benim şaşkın, yitik kendi akışına bıraktığım bu insanlık-dışı, kuşkulu düşünceyi yeniden bulabilmem için, bu kitaplardan birini açmam yeterdi. Büyükbabamın hiç kuşkusuz gerçeğe aykırı olarak niteleyeceği, oysa, yazılı şeylerin göz kamaştırıcı gerçekliğine sahip bulunan olaylar yaşardım. Kişiler haber

vermeksizin ortaya çıkar, birbirlerini sever, darılır, boğazlaşırdı; canlı kalan, pişmanlık acısıyla yanar kül olur, öldürdüğü dostun, tatlı sevgilinin ardından giderdi mezara. Ne yapmak gerekirdi acaba? Tıpkı büyük insanlar gibi, kötülemeli, kutlamalı, suçunu bağışlamalı mıydım bu roman kişilerinin? Ama bu benzersiz kişiler hiç de bizim ilkelerimize göre davranıyora benzemiyorlardı ve onların davranış nedenleri, açıklandığı zaman bile, elimden kaçıyordu. Brutus oğlunu öldürüyor, Mateo Falcone de aynı şeyi yapıyordu. Öyleyse, oldukça yaygındı bu iş. Oysa, çevremde, hiç kimse bu yola başvurmamıştı. Meudon'da, büyükbabam Emile amcamla bozuşmuştu ve bahçede birbirlerine bağırdıklarını görmüştüm: bununla birlikte, onu öldürmeyi düşünmüşe benzemiyordu. Oğul katili babaları nasıl yargılıyordu acaba büyükbabam? Ben kaçınıyordum yargılanmaktan: öksüz olduğuma göre günlerim tehlikede değildi ve bu görkemli öldürmeler biraz eğlendiriyordu beni, ama, onların anlatılışında, aklımı karıştıran bir onama vardı. Horace'ı, başında miğfer, elinde kılıç, zavallı Camille'in ardından koşarken gösteren oymabaskı resmin üzerine tükürmemek için kendi kendime eziyet etmem gerekirdi. Karl kimi zaman mırıldanırdı:

On n'peut pas êt'plus proch' parents
Que frère et soeur assurément...(*)

Aklımı karıştırıyordu bu: bir talih sonucu, bir kızkardeşim olsa, Anne-Marie'den daha mı yakın olacaktı bana? Karlémami'den daha mı yakın olacaktı? Öyleyse sevgilim olurdu bu benim. Sevgili, Corneille'in trajedilerinde sık sık rastladığım karanlık bir sözcüktü daha.

(*) Hiçbir akraba, kız ve erkek kardeşten daha yakın olamaz.

Sevgililer öpüşür ve birbirlerine aynı yatakta yatmak üzere söz verirler (garip bir alışkanlık: neden, annemle benim gibi, yan yana iki yatakta değil acaba?). Daha fazla bir şey bilmiyordum, ama bu düşüncenin ışıklı dış görünümü altında, tüylü bir yığının varlığını hissediyordum. Her neyse, bir erkek kardeş olarak ben, akrabasıyla yatanlardan olurdum kuşkusuz. Düşünü görüyordum bunun. Bir yoldan çıkma mı? Yasak duyguların saklanması mı? Olabilir. Bir ablam vardı benim, bir annem, bir de küçük kızkardeş istiyordum. Bugün bile —1963— beni heyecanlandıran tek akrabalık[1] budur. Çoğu zaman, kadınlar arasında bu gerçekleşmeyen kızkardeşi aramak gibi büyük bir yanılgıya düştüm: dâvası reddedilmiş, dâva masraflarını ödemeye mahkûm edilmiş olarak. Yine de, bu satırları yazarken, Camille'in katiline duyduğum kızgınlığı yeniden yaşamaktayım; Camille öyle körpe, öyle canlıdır ki, kendi kendime, asker sevmezliğimin kaynağı acaba Horace'ın cinayeti mi diye sorarım: askerler kızkardeşlerini öldürür. Gösterecektim ben o asker eskisine. Başlangıç olarak, darağacına! Ve karnına on iki kurşun! Çevirirdim sayfayı; kitabın harfleri yanıldığımı gösterirdi bana: kardeş katilini *temize çıkarmak* gerekir. Bir süre, oflayıp puflar, yalan-

(1) On yaşıma doğru, «Les Transatlantiques»i okurken kendimden geçerdim: oysa pek çocuksu, küçük bir Amerikalı ile kızkardeşi anlatılır burada. Kendimi oğlanın yerine koyar, onda, Biddy'yi, küçük kızı severdim. Uzun zaman, gizlice birbirlerini seven yitik iki kardeş üzerine bir öykü yazmayı kurdum. Yazdıklarımda bu imgelem oyununun izlerini bulursunuz: **«Sinekler»**de Oreste ile Electre, **«Özgürlük Yolları»**nda Boris ile Ivich, **«Altona Mahpusları»**nda Frantz ile Leni. Bu sonuncu çift eyleme geçen tek çifttir. Bu aile bağında beni çeken sevda itkisinden çok, sevinin yasak oluşu idi: buz ile ateş, haz ile hazdan yoksun kalmanın karışımı olan akraba arasındaki sevi, düşünsel çerçevede kalırsa hoşuma gidiyordu.

cı hedefe kanmış olan boğa, ben, yerleri eşelerdim. Ve arkasından, kızgınlığımın üzerine kül atmakta acele ederdim. Böyleydi bu; kendime bir ders çıkarmalıydım bundan: çok gençtim. Her şeyi tersinden almıştım; Horace'ın temize çıkmasının nedeni, anlayamadığım ya da sabırsızlıkla atladığım bir sürü on ikili mısrada saklıydı hiç kuşkusuz. Bu belirsizliği ve öykünün her yönüyle elimden kaçıp gitmesini seviyordum: kendimden geçiriyordu bu beni. Yirmi kere okudum *Madame Bovary*'nin son sayfalarını; sonunda, zavallı dul adamın davranışını daha açıkça anlamaksızın, bir sürü paragrafı ezberlemiştim: bazı mektuplar buluyordu adam, sakal bırakmak için bir neden miydi bu? Rodolphe'a kötü kötü bakıyordu, demek ki kin besliyordu ona — *neden dolayı*, acaba? E, peki, niçin ona: «Bundan ötürü size kızmıyorum,» diyordu? Niçin Rodolphe onu «gülünç ve biraz bayağı» buluyordu? Sonra Charles Bovary ölüyordu: acıdan mı? hastalıktan mı? Ve, her şey bittiğine göre, doktor neden içini açıyordu onun? Hiçbir zaman yenemediğim bu inatçı direnişi seviyordum; aldatılmış, bitik, anlamadan anlamanın karma hazzını tadıyordum: dünyanın yoğunluğuydu bu; büyükbabamın aile içinde seve seve sözünü ettiği insan kalbini, kitaplar bir yana, her yerde tatsız ve boş buluyordum. Baş döndürücü adlar ruh durumlarımı değiştiriyor, nedenini kavrayamadığım korku ya da iç kararmalarına düşürüyordu beni. «Charbovary» diyor ve, her yanda, duvarla çevrili bir bahçe içinde gezinen yırtık pırtık giysili, uzun boylu, sakallı bir adam görüyordum: dayanılır şey değildi bu. Bu kaygılı hazların kaynağında zıt iki korkunun karışımı vardı. Baş aşağı bir masal dünyasına düşmekten ve orada, Le Goff sokağını, Karlémami'yi ve annemi yeniden görme umudu olmaksızın, Horace ile, Charbovary ile birlikte hiç durmadan dolaşmaktan korkuyordum. Ve öte yan-

dan, bu tümce dizilerinin büyük okuyuculara, benim yakalayamadığım anlamlar verdiğini sezinliyordum. Gözlerim aracılığıyla, kafama, zehirli, bildiğimden çok daha zengin sözcükler dolduruyordum; garip bir güç, beni ilgilendirmeyen kızgın öyküler anlatarak, içimde korkunç bir acı, bir yaşamın haraplığını yaratıyordu; mikrop kapıp, zehirlenerek ölmeyecek miydim acaba? Söz'ü emmiş, imge tarafından emilmiş olan ben, sonunda, ancak bu iki tehlikenin bağdaşmazlığı yüzünden kurtarabiliyordum kendimi. Gün batarken, bir söz ormanında kendimi yitirmiş olarak, en küçük gürültüde titreyerek, döşemenin çıtırtılarını haykırış sanarak, dil'i, insanlardan uzak, doğal durumunda yakaladığımı sanıyordum. Annem odaya girip de: «Yavrucuğum, gözlerini kör ediyorsun ama!» diyerek ışığı yaktığında, ne alçakça bir acıdan kurtuluşla, nasıl bir düş kırıklığıyla dönüyordum aile yaşamının sıradanlığına! Yabanileşmiş olarak ayağa fırlar, bağırır, koşar, palyaçoluk yapardım. Ama bu yeniden ele geçirilen çocukluğa gelene kadar, kafamı patlatırdım: *neden* söz ediyordu kitaplar? Kim yazıyordu onları? Niçin? Büyükbabama açtım bu tasalarımı; o, düşündükten sonra, beni bunlardan kurtarma zamanının geldiğine karar verdi ve bunu öylesine yaptı ki, iz bıraktı üzerimde.

Büyükbabam uzun zaman, bacağını ileri uzatıp, «Ufacık tefecik atına biner; yellene yellene gider,» diye şarkı söyleyerek zıplatmıştı beni, ben de utancımdan gülerdim. Bir daha şarkı söylemedi artık: dizlerine oturttu ve gözlerimin içine bakarak: «Ben bir insanım,» diye yineledi bilinen sesiyle, «insanım ben ve insanca hiçbir şey yabancı değildir bana.» Pek büyütüyordu işi: Eflâtun'un ozana yaptığı gibi, Karl, mühendisi, tüccarı ve belki de subayı kovuyordu Devletinden. Fabrikalar görünümünü bozuyordu onun; katkısız bilimlerin ancak

katkısızlığının tadına varıyordu. Temmuz ayının son on beş gününü geçirdiğimiz Guérigny'de, Georges amcam bizi dökümevlerini gezmeye götürürdü: çok sıcak olurdu, kaba ve kötü giyimli insanlar bize çarpardı, gürültüden aptallaşır, korku ve sıkıntıdan ölürdüm; büyükbabam, incelik olsun diye ıslık çalarak akan demire bakardı, ama gözleri ölü gibi dururdu. Oysa Auvergne'de, Ağustos ayında köyleri araştırır, eski taş duvarlar önünde durur, bastonunun ucuyla tuğlalara vurur: «Bu gördüğün, küçük,» derdi bana heyecanla, «gallo-romain bir duvardır.» Dinsel mimariye de değer verirdi, ve, Papacıları yerin dibine batırmasına karşın Gotik oldukları zaman kiliselere girme fırsatını kaçırmazdı hiç; Roma mimarisi olursa, o anki ruh durumuna bağlı olurdu girip girmemek. Hiç dinletiye gitmezdi, ama vaktiyle gitmişti: Beethoven'i, onun gösterişini, büyük orkestralarını severdi; Bach'ı da severdi, aşırı değil ama. Kimi zaman piyanoya yaklaşır, oturmadan, kalın parmaklarıyla birkaç nota çakardı oraya: büyükannem, kıs kıs gülerek, «Charles beste yapıyor,» derdi. Oğulları —özellikle Georges— iyi çalgıcılar olmuşlardı; onlar Beethoven'den nefret eder, oda müziğini her şeyden çok severlerdi; bu görüş ayrılığı rahatsız etmezdi büyükbabamı; keyifli keyifli: «Schweitzer'ler müzikçi doğmuşlar,» derdi. Doğumumdan sekiz gün sonra, bir kaşık sesiyle neşelenir gibi olduğumda, bende kulak olduğuna karar vermişti.

Camresimler, payanda kemerleri, yontulmuş kapılar, din şarkıları, ağaç ya da taşa oyulmuş çarmıha gerilişler, dize biçiminde Düşüncelere Dalışlar, ya da şiirsel Uyumlar: bütün bu Sanatlar doğruca Tanrısal Olan'a götürüyordu bizi. Tabiî, doğal güzellikleri de eklemek gerekirdi buna. Tanrı'nın yapıtlarıyla büyük insan yapıtlarını aynı ruh canlandırıyordu; aynı gök kuşağı parlıyordu çağlayanların köpüğünde, aynı gök kuşağı oyna-

şıyordu Flaubert'in satırları arasında, Rembrandt'ın yarı-karanlıklarında: Ruh idi bu. Ruh Tanrı'ya İnsanlardan söz ediyor, insanlara Tanrı'nın tanıklığını yapıyordu. Büyükbabam, Güzellik'de, Doğru'nun elle tutulur varlığını, en soylu yücelişlerin kaynağını görüyordu. Olağanüstü kimi durum ve koşullarda —dağda bir fırtına koptuğu, Victor Hugo esinlendiği zaman— Doğru'nun, Güzel'in, İyi'nin birbirine karıştığı En Yüce Nokta'ya erişilebilirdi.

Dinimi bulmuştum: hiçbir şey bir kitaptan daha önemli gözükmedi bana. Kitaplığı bir tapınak gibi görüyordum. Papaz torunu olan ben, dünyanın damında, altıncı katta, Temel Ağacın en yüksek dalına tünemiş, orada yaşıyordum: gövde, asansör kabinesiydi. Balkonda gidip geliyordum, geçenlere kuşbakışı bir göz atıyor, parmaklık arasından, benim yaşımda, sarı buklelerimle körpe kadınsılığımı paylaşan Lucette Moreau'yu selâmlıyor, *cella* (hücre) ya da *pronaos*'a (tapınakların ön bölümü) giriyordum yeniden, hiçbir zaman «kendim» inmiyordum bu ağaçtan: annem beni Luxembourg Bahçesi'ne götürdüğü zaman —yani: her gün— değersiz yönümü bayağı ülkelere ödünç veriyordum, ama şanlı bedenim tüneğinden ayrılmıyordu hiç, sanırım hâlâ oradadır. Her insanın doğal bir yeri vardır; ne gurur ne de değer belirler bunun yüksekliğini: çocukluk çağı karar verir buna. Benimki, damları gören bir Paris altıncı katıdır. Uzun zaman vâdilerde boğuldum, ovalar bitirdi beni: Mars gezegeninde sürünüyordum, hava basıncı beni eziyordu; bir tepeciğe tırmanmak yeniden neşelenmeme yetiyordu: simgesel altıncı katıma çıkıyordum yeniden, orada yeniden Güzel-Yazın'ın bulunmaz havasını alıp veriyordum. Evren ayaklarımın altında uzanıyor ve her şey alçakgönüllüce bir ad bekliyordu benden, bir şeye ad vermek, hem yaratmak, hem de ona

sahip olmaktı. Bu temel yanılsama olmasaydı, hiçbir zaman yazamazdım.

Bugün, 22 Nisan 1963, yeni bir evin onuncu katında düzeltiyorum bu kitabı: açık pencereden, bir gömütlüğü, Paris'i, Saint-Cloud tepelerini, sıradağları görüyorum. İnatçılığımı gösteriyor bu. Oysa, değişti her şey. Çocukken, bu yüksek yeri haketmek istemiş olsam, yüksekler-deki küçük odalara düşkünlüğümde, tutkunun, kendini beğenmişliğin, kısa boyumun dengelenmesini görmek gerekirdi. Ama hayır; kutsal ağacıma tırmanmak sözkonusu değildi: üstündeydim zaten, inmek istemiyordum; kendimi insanların üstüne çıkarmak değildi sözkonusu olan: Nesnelerin havadaki benzerleri arasında gök'ün tam içinde yaşamak istiyordum. Daha sonraları, balonlara asılmak bir yana, bütün ustalığımı aşağılara inmek için kullandım: kurşun tabanlı ayakkabılar giymek gerekti. Talihin yardımıyla, kimi zaman, çıplak kumlar üzerinde, bir ad bulmak zorunda olduğum denizaltı yaratıklarına dokundum geçerken. Başka zamanlarda, yapacak bir şey yoktu: karşı konmaz bir hafiflik suyun yüzünde tutuyordu beni. Sonunda, yükseklik göstergem bozuldu, kimi zaman suya batmış cisimlerin çeşitli durumlarını ölçmeye yarayan bir aygıt, kimi zaman dalgıçım, çoğu zaman da bizim yakada uygun düştüğü üzere ikisi birdenim: alışkanlıkla havadayım ve pek de umuda kapılmadan alt katları aramaktayım.

Bununla birlikte bana yazarlardan söz edilmesi gerekiyordu. Büyükbabam incelikle, telaşa kapılmadan yaptı bu işi. Bu tanınmış insanların adlarını öğretti bana; yalnız kalınca, Hésiode'dan başlayıp Hugo'ya kadar, tek bir yanlış yapmadan, bütün düzelgeyi okuyordum kendi kendime: Ermiş'ler ve Peygamberler'di bunlar. Charles Schweitzer, kendi dediğine bakılırsa, bir dinsel tören adamıştı onlara. Yine de rahatsız ediyor-

lardı onu: onların tedirgin edici varlığı, İnsan'ın yapıtlarını doğrudan doğruya Kutsal-Tin'e (Tanrı'ya) mal etmesine engel oluyordu. Bu yüzden, adsızlar için, katedralleri önünde silinip gitmek alçakgönüllülüğünü göstermiş mimarlar için, halk türkülerinin adsız yazarları için gizli bir saygı beslerdi büyükbabam. Kimliği saptanamamış Shakespeare'den nefret etmezdi. Aynı nedenle, Homeros'dan da nefret etmezdi. Yaşayıp yaşamadıkları kesinlikle bilinmeyen daha birkaç yazardan da nefret etmezdi. Yaşamlarının izlerini silmeyi bilememiş olanlara, ölmüş bulunmaları koşuluyla özürler bulurdu. Ama, okurken çok eğlendiği Anatole France ile Courteline bir yana, çağdaşlarını topluca mahkûm ederdi. Charles Schweitzer ileri yaşına, kültürüne, güzelliğine, erdemlerine gösterilen saygıdan gururlu bir zevk alırdı; bu Luther'ci, Kutsal kitap uyarınca, Ölümsüz'ün kendi Evini kutsadığını düşünmekten geri durmazdı. Masada, kimi zaman, yaşamına şöyle yüksekten bakmak ve: «Çocuklarım, insanın kendi kendine yükleyecek hiçbir suçu olmaması ne güzel şey,» diyebilmek için toparlanırdı. Coşkunlukları, yüce tavırları, gururu ve yüce şeylere düşkünlüğü, dininden, yaşadığı yüzyıldan ve çevresi olan Üniversite'den gelen utangaçlığını örterdi. Bu yüzden, kitaplığındaki kutsal hayaletlere karşı, yapıtlarım davranış töresine aykırılık olarak gördüğü ipten kazıktan kurtulma heriflere karşı, yüreğinin derinliklerinde, gizli bir tiksinti duyardı. Yanılıyordum bu konuda: yapmacıklı bir coşkunluk altında beliren sakınımı, bir yargıç sertliği gibi görürdüm ben; kendi kutsallığı onu, onların üstüne yükseltiyordu. Aslında, diye fısıldıyordu tapınma yöneticisi kulağıma, üstünyetenek ödünç verilmiş bir şeydir: büyük acılarla, alçakgönüllüce, yiğitçe katlanılan denemelerle lâyık olmak gerekir ona; insan, böyle yaparsa sonunda sesler duyar ve o seslerin buy-

ruğu altında yazar. İlk Rus devrimi ile ilk dünya çatışması arasında, Mallarmé'nin ölümünden on beş yıl sonra, Daniel de Fontanin'in *Les Nourritures terrestres*'i (Dünya Nimetleri) keşfettiği günlerde, bir XIX yüzyıl adamı, torununa Louis-Philippe zamanında yürürlükte bulunan düşünleri benimsetiyordu zorla. Köylülerin değişmezlikleri, böyle açıklanır, derler: babalar, çocuklarını büyükbabaların eline bırakarak tarlaya gider. Seksen yıllık bir gecikme ile yola çıkıyordum. Bundan yakınmalı mıyım? Bilmiyorum: ilerleyen toplumlarımızda, gecikmeler kimi zaman ilerilik sağlamaktadır. Ne olursa olsun, kemireyim diye bu kemiği attılar önüme ve ben onun üzerinde öylesine çalıştım ki, dünyayı onun içinde görüyorum şimdi. Büyükbabam benim yazarlardan, bu aracılardan gizlice tiksinmemi istemişti. Ters bir sonuç elde etti: yetenek ile değerliliği karıştırdım. Bu yiğit insanlar bana benziyorlardı: çok uslu olduğum, uflarıma yiğitçe katlandığım zamanlar, defne dallarına, bir ödül'e hak kazanıyordum: çocukluktu bu. Karl Schweitzer bana, tıpkı benim gibi gözlenen, denemelere sokulan, ödüller verilen, bütün ömürlerince benim yaşımda kalmayı başarmış çocuklar gösteriyordu. Kız ya da erkek kardeşi bulunmayan, arkadaşsız ben, ilk onları dost edindim. Onlar, tıpkı romanlardaki kahramanlar gibi, sevmişler, çok acı çekmişler, ve özellikle iyi bitirmişlerdi ömürlerini; biraz neşeli bir acıma ile anımsıyordum çektikleri acıları: kendilerini pek mutsuz hissettikleri zaman, kimbilir ne kadar hoşnut olmuşlardı; herhalde şöyle derlerdi içlerinden: «Ne talih! güzel bir dize doğacak!»

Benim gözümde, ölmemişti onlar, hiç değilse bütünüyle ölmemişti: kitap biçimini almışlardı. Corneille, deri sırtlı, kola kokan, kocaman kırmızı yüzlü, pürtüklü biriydi. Rahatsızlık verici ve sert, zor dilli bu kişinin,

taşırken karnımı acıtan köşeleri vardı. Ama, daha açar açmaz, bir sır gibi karanlık ve yumuşak oymabaskıları sererdi önüme. Flaubert, bez kaplı, kokusuz, çilli, küçük biriydi. Koca Victor Hugo bütün rafları birden dolduruyordu. Bedenler böyleydi: tinlere gelince, yapıtları zorluyordu onlar: sayfalar pencereydi, dışardan bir yüz yapışıyordu cama, biri gözlüyordu beni, hiçbir şeyin farkında değilmişim gibi yapıyor, merhum Chateaubriand'ın kıpırtısız bakışı altında, gözlerim sözcüklere çakılı, okumaya devam ediyordum. Bu tedirginlikler çok sürmüyordu; sonra, oyun arkadaşlarıma bayılıyordum. Her şeyin üstünde tuttum onları ve Beşinci Charles'ın Titien'in fırçasını yerden aldığım anlattıklarında, hiç şaşmadım: aferin! bunun için yaratılmıştır bir prens. Bununla birlikte, saygı duymuyordum bu arkadaşlara: niçin övecektim onları büyük oldular diye? Ödevlerini yapıyorlardı yalnızca. Küçük oldukları için ötekileri ayıplıyordum. Kısacası, ters anlamıştım her şeyi ve ben kuralın dışında kalıyordum: insan soyu, duyarlı canlıların bir araya geldiği kısıtlı bir topluluk olup çıktı. Bütünüyle ciddiye alamıyordum onları, çünkü özellikle büyükbabam onlara pek kötü davranıyordu. Victor Hugo'nun ölümünden beri, okumayı kesmişti; yapacak bir şeyi kalmayınca, eskileri yeniden okuyordu. Ama asıl görevi çevirmekti. *Deutsches Lesebuch*'un yazarı, yüreğinin derininde, evrensel yazını kendi gereçleri gibi görüyordu. Dudaklarının ucuyla, yazarları değerlilik sırasına göre sınıflandırıyordu, ama bu yüzeyden sıralama, yararcı yeğlemeleri iyice saklayamıyordu: Maupassant, Alman öğrencilere en iyi çeviri parçalarını veriyordu; Gottfried Keller'i bir atbaşı geçen Goethe, Almancadan Fransızcaya yapılacak aktarmalar için eşsizdi. İnsancı olan büyükbabam, romanlara pek az saygı besliyordu; öğretmen olarak ise, dil zenginliği yüzünden çok değer

veriyordu. Sonunda, ancak seçme parçalara dayanır oldu ve, birkaç yıl sonra, Flaubert bütün yapıtlarıyla yirmi yıldır onun iyi ân'ını bekleyip dururken, Mironneau' nun okuma parçaları için *Madame Bovary*'den çıkardığı bir özetten zevk alırken gördüm onu. Büyükbabamın ölülerden yararlanarak yaşadığını hissediyordum, bu da o ölülerle aramdaki ilişkileri güçleştiriyordu: Onları, tapma bahanesiyle, zincir altında tutuyor ve bir dilden ötekine daha kolay aktarabilmek için dilimlere ayırmaktan geri kalmıyordu. Aynı zamanda onların hem büyüklüklerini, hem de küçüklüklerini keşfettim. Mérimée, kendi zararına, Orta Çağ'a uygun düşüyordu; bunun sonucunda da, iki yaşamı vardı: Colomba, kitaplığın dördüncü katında, yüz kanatlı, donmuş, önümüze getirilen, sonra sistemli bir şekilde unutulan körpe bir kumruydu; hiçbir göz el sürülmemişliğini bozmadı onun. Ama, alt rafta, aynı kız oğlan kız kahverengi, pis kokulu, kirli küçük bir kitabın içine hapsedilmişti; ne dil, ne de öykü değişmemişti, ama Almanca notlar ve bir de sözlük vardı; ayrıca Alsace-Lorraine saldırısından bu yana en büyük rezalet, Berlin'de basıldığını öğrendim onun. Bu kitabı, büyükbabam, haftada iki kere el çantasına koyuyordu, lekeler, kırmızı çizgiler, yanıklarla doldurmuştu her yanını ve ben nefret ediyordum ondan: aşağılanmış bir Mérimée idi bu. Daha açar açmaz sıkıntıdan ölüyordum: her hece, tıpkı Enstitü'de, büyükbabamın ağzında olduğu gibi, gözlerimin önünde kopup ayrılıyordu. Almanya'da Almanlar tarafından okunmak üzere basılmış olan bu tanıdık ve tanınmaz hale gelmiş işaretler, zaten, Fransızca sözcüklerin düzmecesinden başka neydi ki? Bir casusluktu bu: Gal dilinin aldatıcı kılığı altında, tetikte bekleyen Cermen dilinin sözcüklerini bulup ortaya çıkarmak için, tırnakla kazımanız yetecekti. Sonunda, tıpkı iki Yseut gibi, biri ürkek ve doğru, öbürü

düzmece ve öğretici iki Colomba bulunup bulunmadığını düşünmeye başladım.

Küçük arkadaşlarımın sıkıntıları, onların benzeri olduğuma inandırdı beni. Ne onlardaki veriler, ne de değerler vardı bende ve henüz yazmaya da hazırlanmıyordum ama, bir papaz torunu olarak doğuştan üstündüm onlara; hiç şüphe yok ki, adanmıştım ben: onların hep biraz utandırıcı olan düşün kurbanlığına değil, bir tür papazlığa adanmıştım. Hem sonra, canlıydım ben, hem de çok hareketliydim: daha ölüleri kesip parçalamayı bilmiyordum, ama geçici heveslerimi zorla benimsetiyordum onlara: kollarıma alıyor, taşıyor, yere koyuyor, açıyor, kapatıyor, geldikleri yere göndermek üzere hiçlikten çekip çıkarıyordum onları: bebeklerim, insanparçacıklarımdı bunlar benim, ve onların ölümsüzlüğü adı verilen o zavallı kötürüm ölümsüzlüğe acıyordum. Büyükbabam bu arkadaşlıkları destekliyordu: bütün çocuklar esinliydi, çocuktan başka bir şey olmayan ozanların bir şeylerini kıskanmaları gerekmezdi. Courteline'e bayılıyordum, *Théodore cherche des allumettes*'i (Théodore Kibrit Arıyor) yüksek sesle okumak üzere, mutfağa dek peşinden gidiyordum aşçı kadının. Bu tutkunluğumla önce eğlendiler, sonra da dikkatli bir ilgiyle geliştirerek, herkese yayılan bir tutku haline getirdiler. Günün birinde büyükbabam, umursamazlıkla: «İyi bir adam olmalı şu Courteline. Bu kadar seviyorsan, neden bir mektup yazmıyorsun ona?» dedi. Charles Schweitzer kılavuzluk etti kalemime ve mektubumda birkaç yazım yanlışı bırakmaya karar verdi. Birkaç yıl önce, gazetelerde yayımlandı bu mektup, sıkıntı duydum okurken. Bana pek doğal gelen şu «gelecekteki dostunuz» sözcükleri üzerinde duruyorum: Voltaire ve Corneille yakınlarımdı benim; nasıl olur da *yaşayan* bir yazar dostluğumu geri çevirirdi? Courteline geri çevirdi ve iyi de etti:

toruna karşılık verseydi, büyükbabaya çatacaktı. O günler, susmasını pek sert yargıladık: «Çok işi olduğunu kabul ediyorum,» dedi Charles, «ama şeytan gelse, yine de bir çocuğa karşılık verilir.»

Bugün bile, aynı küçük kusur var bende: teklifsizlik. okul arkadaşı gibi davranıyorum bu ünlü ölülere; Baudelaire'den, Flaubert'den teklifsizce söz ediyorum ve bundan dolayı beni ayıpladıkları zaman içimden hep: «Karışmayın bizim işimize. Üstün yetenekli kişileriniz benim malım oldu, elimde tuttum onları, saygısızca, tutkuyla sevdim. Şimdi onlarla konuşurken mi eldiven takacağım?» demek geliyor. Ama Karl'ın insancılığından, bu din adamı insancılığından her insanın tam bir insan olduğunu anladığım gün kurtardım kendimi. Ne hüzünlüdür iyileşmeler: dil sihrini yitirmiştir; kalem kahramanları, eski benzerlerim, ayrıcalıklarından sıyrılıp herkesle aynı sıraya girmişlerdir: iki kere yasını tutuyorum onların.

Bu yazdığım doğru değil. Doğru. Çılgınlık üzerine, insanlar üzerine yazılan her şey gibi ne doğru, ne de yanlış. Belleğimin izin verdiği ölçüde doğrulukla anlattım olayları. Ama ne dereceye kadar inanıyordum acaba sayıklayışıma, coşkunluğuma? Temel sorun bu ve gene de karar veremiyorum bir türlü. Sonraları, güçleri, yani içtenlikleri bir yana, duygulanımlarımız üzerine her şeyin bilinebileceğini gördüm. Gösteriş olmadıkları kanıtlanmadıkça (ki bu da pek öyle kolay değil her zaman), edimler bile denek taşı olarak kullanılamaz bu konuda. En iyisi şöyle görün bunu: büyükler arasında yalnız oluşumla, küçücük bir büyük örneğiydim, ve büyükler gibi okuyordum; yok, bu da değil, çünkü, aynı zamanda, çocuk kalıyordum. Suçlu olduğumu ileri sürmüyorum: böyley-

di durum, hepsi bu; gene de araştırma ve kovalamacalarım aile güldürüsü'nün bir parçasıydı, herkes bundan büyük bir zevk alıyor, ben de bunu biliyordum: evet, biliyordum, her gün bir harika çocuk, büyükbabasının artık okumadığı yüce kitapları yeniden ortaya çıkarıyordu. Tıpkı kimilerinin olanakları üstünde yaşayışı gibi, yaşımın üstünde yaşıyordum: büyük didinmeyle, yorgunlukla, pek pahalıya, gösteriş için yaşıyordum. Daha kitaplığın kapısını iter itmez, kıpırtısız bir ihtiyarın göbeğinde buluyordum kendimi: büyük çalışma masası, yazı altlığı, pembe kurutma kâğıdının üzerindeki kırmızı ve siyah mürekkep lekeleri, cetvel, kola şişesi, çürümüş tütün kokusu, ve, kışın, Salamandra sobasının kızarması, mika çatırtıları... nesneleşmiş Karl'ın ta kendisiydi bu: beni günahlarımdan arıtmak için daha fazlası gerekmiyordu, kitaplara koşuyordum. İçtenlikle mi? Ne anlamı var bunun? Özellikle bu kadar yıl sonra, içtenlikle oyunculuğu birbirinden ayıran ele geçmez, kaypak sınırı nasıl saptayabilirdim? Yüzüm pencereye doğru, önümde açık bir kitap, sağımda biraz şarap katılmış bir bardak su, solumda, bir tabak içinde, reçel sürülmüş bir dilim ekmek, yüzükoyun yere uzanıyordum. Yalnızken bile gösterideydim: Anne-Marie, Karlémami ben doğmazdan çok önce çevirmişlerdi aynı sayfaları, gözlerimin önünde uzanıp giden onların bilgisiydi; akşam, sorguya çekiyorlardı beni: «Ne okudun? Ne anladın?», biliyordum bunu, gebeydim ben, çocukça bir söz doğuracaktım; büyüklerden kaçıp okumaya sığınmak, onlarla birlik olmanın en güzel yoluydu, yanımda olmadıkları zaman, bakışları ensemden girip gözbebeklerimden çıkar, benim ilk kez okuduğum şu yüzlerce kere okunmuş tümceleri yere mıhlardı. Görülen ben, kendimi görüyordum: insanın kendi konuşmasını dinlediği gibi, okurken görüyordum kendimi. Abeceyi öğrenmezden

önce «Çin'de Bir Çinli»yi çözmeye uğraşıyormuş gibi yaptığım günden bu yana çok değişmiş miydim acaba? Hayır: oyun sürüyordu. Ardımda, kapı açılır, «ne yaptığımı» görmeye gelirlerdi: göz boyardım, bir anda yerimden fırlar, Musset'yi yerine kor, hemen, ayaklarımın ucunda yükselip, kollarımı uzatarak, ağır Corneille'i almaya giderdim; tutkumu çabalarıma bakarak ölçerlerdi; arkamda, kendinden geçmiş bir sesin fısıldadığını duyardım: «Aman ne çok *seviyor* Corneille'i!» Sevmezdim onu: on iki heceli dizeler yıldırırdı beni. Neyse ki yayıncı ancak en ünlü tragedyaları yayımlamıştı *tümüyle;* ötekilerin adını ve özetini veriyordu: beni ilgilendiren de buydu işte: «Lombard'ların kralı olan ve Grimoald tarafından yenilmiş bulunan Pertharite'in karısı, Rodelinde, Unulphe tarafından bir yabancı ile evlenmeye zorlanmaktadır...» Cid'den, Cinna'dan önce tanıdım Rodogune'yi, Théodore'u, Agésilas'ı; ağzımı çınlayan adlarla, yüreğimi yüce duygularla dolduruyordum ve akrabalık bağları arasında kendimi yitirmemeye dikkat ediyordum. Ayrıca: «Bu küçükte öğrenme susuzluğa var, Larousse'u yutuyor!» diyorlardı, ben de bırakıyordum söylesinler. Ama hiçbir şey de öğrenmiyordum: sözlükte oyun ve roman özetleri bulunduğunu görmüştüm; bunların tadını çıkarıyordum yalnızca.

Hoşa gitmeyi seviyor, kültürle yıkanmak istiyordum: kendimi hergün kutsallıkla dolduruyordum yeniden. Kimi zaman dalgın dalgın yapıyordum bunu: yere uzanıp sayfaları çevirmem yetiyordu; küçük dostlarımın kitapları sık sık dua silindirliği ediyorlardı bana. Bu arada, *gerçek* korku ve hazlarını da oldu; rolümü unuttuğum ve, dünyamızdan başka bir şey olmayan çılgın bir balinanın sırtında, ardıma bakmadan kaçıp gittiğim oluyordu. Varın hesaplayın! Her ne olursa olsun, bakışlarım sözcükleri işliyordu: onları denemek, anlamlarına karar

vermek gerekiyordu; bu Ekin (kültür) oyunu, zamanla eğitiyordu beni.

Bununla birlikte, *sahiden* okuduğum da oluyordu: tapınağın dışında, odamızda ya da yemek odasındaki masanın altında; bu okumalarımdan hiç kimseye söz etmezdim, hiç kimse de bana sözünü etmezdi onların; annem bir yana. Anne-Marie benim yapmacıklı coşkunluklarımı ciddiye almıştı. Mamie'ye açtı kaygılarını. Büyükannem güvenilir bir bağlaşık oldu: «Charles çok düşüncesiz,» dedi. «O kışkırtıyor küçüğü, gördüm. Bu çocuk duygusuzlaşınca göreceğiz günümüzü.» İki kadın ayrıca aşırı zihin yorgunluğunu ve beyin zarı yangısını anımsadılar. Büyükbabama önden saldırmak tehlikeli olurdu: yandan saldırdılar. Gezintilerimizden biri sırasında, Anne-Marie, sanki raslantı sonucuymuş gibi, bugün de hâlâ Saint-Michel Bulvarı ile Soufflot Sokağı'nın kesiştiği yerde bulunan gazete satış kulübesinin önünde durdu: çok güzel resimler gördüm, gözalıcı renkleri büyüledi beni, istedim, aldılar; oyun oynanmıştı: her hafta, perşembeleri fasikül biçiminde çıkan, Jean de la Hire'in *Cri-Cri, L' Epatant, Les Vacances, Les Trois Boy-scouts*'unu ve Arnould Galopin'in *Le Tour du Monde en Aéroplane*'ını istedim. Bir perşembeden ötekine, dostlarım Rabelais ile Vigny'den çok, Ande Adaları Kartalı'nı, demir yumruklu boksör Marcel Dunot'yu, havacı Christian'ı düşünüyordum. Annem beni yeniden çocukluğa döndürebilecek kitap araştırısına çıktı: önce, aylık peri masalı demetleri olan «küçük pembe» kitaplar, sonra, yavaş yavaş, *Les Enfants du Capitaine Grant* (Kaptan Grant'ın Çocukları), *Le Dernier des Mohicans* (Mohikanların Sonu), *Nicolas Nickleby, Les Cinq Sous de Lavarède* (Lavarède'in Beş Kuruşu) geldi. Pek dengeli olan Jules Verne'e üstün tutuyordum Paul d'Ivoi'nın zırvalıklarını. Ama, yazarı kim olursa olsun, Hetzel dizisinin kitapları-

na, sarı püsküllü kırmızı kapağı tiyatro perdesini andıran küçük oyunlara bayılıyordum: kitapların kenarlarındaki yaldız, sahne kenarı ışıklarıydı. Chateaubriand'ın dengeli tümcelerine değil, işte bu sihirli kutulara borçluyum Güzellik ile ilk karşılaşmalarımı. Onları açtığım zaman her şeyi unutuyordum: okumak mıydı bu? Hayır, hazdan ölmekti: benim ölüşümle birlikte, mızraklı yerliler, vahşi ormanlar, başına beyaz bir miğfer giymiş bir kâşif doğuyordu hemencecik. Tepeden tırnağa *gönül gözüyle görme* idim, Aouda'nın solgun güzel yanaklarını, Philéas Fogg'un favorilerini ışıkla dolduruyordum. Sonunda kendi kendisinden kurtulan küçük harika kız, katkısız hayran oluşa dönüşüyordu. Döşemeden elli santim yükseklikte, efendisiz, tasmasız, yetkin bir mutluluk doğuyordu. Yeni Dünya, önce Eskisinden daha kaygı vericiye benziyordu: orada da çalıp çırpıyorlar, insanları öldürüyorlardı; dere gibi kan akıyordu. Kızılderililer, Hintliler, Mohikanlar, Hotantolar genç kızı kapıp kaçırıyor, yaşlı babasını kıskıvrak bağlıyor ve en korkunç işkencelerle yoketmeye karar veriyorlardı. Katkısız Kötülük idi bu. Ama Kötülük, sonunda İyilik'in önünde yere serilmek üzere çıkıyordu ortaya: arkadan gelen bölümde her şey düzelecekti. Yiğit beyazlar vahşileri kırıp geçirecekler, baba'nın iplerini kesecekler, o da kızının kollarına atılacaktı. Yalnız kötüler ölüyordu — ve bir de, ölümleri tarihin beklenmedik giderleri içine giren pek ikinci derecede iyiler. Öte yandan ölümün kendisi de acısızlaştırılmıştı: insanlar kollarını yana açarak, sol memelerinin altında bir delikle düşüyordu yere, ya da, eğer tüfek daha bulunmamışsa, suçlular «kılıçtan geçirilmiş» oluyordu. Bu güzel deyişi beğeniyordum: kafamda canlandırıyordum o dümdüz, beyaz parıltıyı, kılıcı: tereyağına girer gibi saplanıyor ve, bir damla kan yitirmeksizin yere yıkılan, yasadışı adamın sırtından çı-

kıyordu. Kimi zaman ölüm gülünçtü hattâ: sanırım *La Filleule de Roland*'daki Arap savaşçısının ölümü böyleydi; atını bir haçlının üzerine sürüyordu Arap; şövalye, onun başına yaman bir kılıç darbesi indirip ikiye biçiyordu adamı; bu heyecanlı olayı Gustave Dore'nin bir resmi canlandırıyordu. Ne hoştu bu! Vücudun iki parçası, her biri bir üzenginin çevresinde yarım çember çizerek, ayrı ayrı yere düşüyordu; şaşkına dönen at, şaha kalkıyordu. Yıllarca, gözümden yaş gelene dek gülmeden bakamadım bu resme. Her neyse, bana gerekeni tutuyordum aklımda: nefret uyandıran, ama tasarıları gerçekleşmediğine göre, bütün uğraşmalarına ve şeytansı kurnazlığına karşın zararsız olan Düşman, İyilik'e hizmet ediyordu; gerçekten de, düzene dönüşün her zaman bir ilerleyişle atbaşı gittiğini görüyordum: kahramanlar ödüllerini alıyorlardı, onurları, hayranlık belirtileri, para onların oluyordu; onların gözüpekliği sayesinde, bir toprak parçası ele geçirilmiş, bir sanat yapıtı yerlilerden kurtarılıp müzelerimize getirilmişti; genç kız, canını kurtaran kâşife tutuluyor, her şey bir evlenme ile sona eriyordu. Bu dergi ve kitaplardan en gizli düşçülüğü aldım ben: iyimserlik.

" Bu okumalar uzun süre gizli kaldı: Anne-Marie beni uyarmak gereğini bile duymadı: değersizliklerini bildiğim için büyükbabama hiçbir şey söylemiyordum bu okuduklarım üzerine. Kötü kişilerle düşüp kalkıyor, hafiflikler ediyor, kötü evlerde vakit geçiriyor, ama gerçeğimin tapınakta kaldığını unutmuyordum. Yoldan çıkışlarımı anlatıp da papazı kızdırmak neye yarardı? Karl sonunda yakaladı beni; iki kadına çıkıştı ve onlar da, soluk aldığı bir ân'ı yakalayıp, her şeyi benim üstüme attılar; serüven dergilerini, kitaplarını görmüş, göz dikmiş, istemiştim, hayır diyebilirler miydi? Bu ustaca yalan kıskıvrak yakaladı büyükbabamı: Colomba'yı bu bo-

ya yüklü uygunsuz kadınlarla aldatan bendim, tek başıma ben. Ben, peygamber çocuğu, genç Pythonisse, Edebiyatın Eliacin'i, çılgınca bir eğilim gösteriyordum düşüklüğe karşı. Bir seçme yapmalıydı büyükbabam: ya ben peygamberce sözler etmiyordum, ya da anlamaya çalışmaksızın saygı duymak gerekiyordu beğenilerime. Baba olsaydı, her şeyi yakardı Charles Schweitzer; büyükbaba olarak, sinirli hoşgörüyü seçti. Ben de bundan fazlasını istemiyordum ve ikili yaşamımı sürdürdüm rahat rahat. Hiç durmadı bu ikili yaşayış: bugün bile, Wittgenstein'den daha isteyerek okuyorum «Polis Romanlarını.»

Havadaki odamda birinciydim, kimseyle kıyaslanmazdım: herkesin uyduğu kurallara bağlandığım zaman en son sıraya düştüm.

Büyükbabam beni Montaigne Lisesi'ne yazdırmaya karar verdi. Bir sabah, lise yönetmeninin yanına götürdü beni ve değerlerimi övdü ona: tek kusurum, yaşıma göre *çok* ileri oluşumdu. Yönetici hepsine katıldı: sekizinci sınıfa koydular beni, yaşıtlarımla düşüp kalkacağımı sandım. Ama hayır: ilk yazım dersinden sonra, büyükbabam, yönetmenlikçe ivedi okula çağırıldı; küplere binmiş olarak döndü eve, çantasından kargacık burgacık yazılarla, lekelerle dolu kötü bir kâğıt çıkarıp masanın üzerine attı: benim öğretmene verdiğim kâğıttı bu. Büyükbabamın dikkatini çekmişlerdi yazıma —«le lapen çovache ême le ten»[2]— ve benim yerimin onuncu hazırlık sınıfı olduğuna onu inandırmaya çalışmışlardı. «Lapen çovache» karşısında annem deli gibi gülmeye baş-

(2) Le lapin sauvage aime le thym (Vahşi tavşan kekik sever).

lamıştı; büyükbabam korkunç bir bakışla durdurdu onu: Beni kötü niyetlilikle suçlamaya ve ömrümde ilk kez azarlamaya başladı, sonra değerimi anlamadıklarını ileri sürdü; hemen ertesi gün beni liseden çekip aldı ve Yönetici'yle bozuştu.

Hiçbir şey anlamamıştım bu işten ve başarısızlığım hiç dokunmamıştı bana: ben yazım bilmeyen bir harika çocuktum, hepsi bu. Hem sonra, hiç sıkıntı duymadım yalnızlığıma dönmekten: hastalığımı seviyordum. Farkına bile varmadan, gerçeğe dönüşme fırsatını yitirmiştim: bir Paris'li öğretmeni, M. Liévin'i bana özel dersler vermekle görevlendirdiler, hemen her gün geliyordu. Büyükbabam, bir sırası, bir de yazı yeri bulunan, beyaz tahtadan yapılma, özel bir masa almıştı. Ben sıraya oturuyordum, M. Liévin de bana yazı yazdırarak odada dolaşıyordu. Vincent Auriol'a benziyordu ve büyükbabam onun Üç-Noktalı Kardeş olduğunu ileri sürüyordu; bir eşcinselin çağrılarıyla karşılaşmış iffetli adamın korkulu tiksintisiyle bize: «Ona günaydın dediğim zaman, başparmağıyla elinin ayasına masonların üçgenini çiziyor,» derdi. Beni pohpohlamayı unuttuğu için nefret ediyordum M. Liévin'den: sanırım geri kalmış bir çocuk olarak görüyordu beni; pek de haksız değildi. Bilmiyorum neden, yok oldu ortadan: belki de evden birine, benim için düşündüklerini açıklamıştır.

Arcachon'da kaldık bir süre ve ben bucak okuluna gittim: büyükbabamın demokratik ilkeleri bunu zorunlu kılıyordu. Ama bayağılıktan uzak tutulmamı da istiyordu. Beni şu sözlerle teslim etti öğretmene: «Sevgili uğraşdaşım en değerli şeyimi bırakıyorum ellerinize.» M. Barrault'nun çenesinde bir sivri sakal, burnunun üzerinde sapsız bir gözlük vardı: villâmıza misket şarabı içmeye geldi ve bir orta öğretim üyesinin kendisine gösterdiği güvenden büyük bir kıvanç duyduğunu söyledi.

Beni kürsünün yanındaki özel sıraya oturtuyor, ders aralarında yanından ayırmıyordu. Bu özel ayrıcalıklı davranış haklı görünüyordu bana; «halk çocuklarının», eşitlerimin bu konuda ne düşündüğünü bilmiyorum: onlara vızgeliyordu sanıyorum. Gürültücülükleri yoruyordu beni ve onlar esir almaca oynarlarken M. Barrault' nun yanında sıkılmayı üstünlük olarak görüyordum.

Öğretmenimi saymak için iki nedenim vardı: iyiliğimi istiyordu, nefesi kokuyordu. Büyükler çirkin, kırışık yüzlü, sıkıcı olmalıydı; beni kucaklarına aldıklarında, hafif bir tiksintiyi aşmak zorunda kalmak hoşuma gitmiyor değildi: erdemin kolay olmadığının kanıtıydı bu. Pek sıradan, pek bayağı zevkler vardı: koşmak, sıçramak, pasta yemek, annemin yumuşak ve kokulu derisini öpmek; ama ben, olgun insanların yanında duyduğum yararlı ve karışık hazlara daha büyük bir değer veriyordum: bende uyandırdıkları tiksinti, büyüleyici etkilerinin bir bölümüydü: tiksinti ile ciddiliği birbirine karıştırıyordum. Züppeydim. M. Barrault üzerime doğru eğildiğinde, soluğu içimi eziyor, erdemlerinin sevimsiz kokusunu güçlükle alıp veriyordum. Bir gün, Okul' un duvarında daha yeni yazılmış bir yazı gördüm, yaklaşıp okudum: «Barrault Baba bir salaktır.» Yüreğim duracaktı az kalsın, şaşkınlıktan olduğum yere çakılıp kaldım, korkuyordum. «... salak» sözlüğün alt köşelerinde kaynaşan ve iyi yetişmiş bir çocuğun hiçbir zaman rastlamadığı şu «bayağı sözcüklerden» biri olabilirdi ancak; kısa ve kaba olan bu sözcüklerde ilkel hayvanların iğrenç basitliği vardı. Okumuş olmam bile fazlaydı: alçak sesle de olsa, o sözcüğü söylemeyi yasak ettim kendi kendime. Duvara asılı bu hamamböceğinin, gırtlağımda kara bir boru sesine dönüşmek üzere ağzıma sıçramasını istemiyordum. Eğer onu görmemiş gibi davranırsam, duvardaki bir deliğe girerdi belki. Ama

gözlerimi çevirmem, o rezil adlandırmayı yerinde bulmama yetiyordu: «Barrault Baba», bu da beni daha çok korkutuyordu: «...salak» sözcüğünün anlamını, her şeye karşın, daha yeni yeni öğreniyordum o sıralar; ama bizim ailede kimleri «Bilmem kim Baba» diye çağırdığımızı çok iyi biliyordum: bahçıvanlar, postacılar, hizmetçinin babası, kısacası yoksul kişiler. Burada biri, M. Barrault'yu, büyükbabamın meslekdaşını, öğretmeni yoksul bir ihtiyar gibi görüyordu. Bir yerde, bir kafada, bu hasta ve suçlu düşünce dolaşıp duruyordu. Hangi kafada acaba? Belki de benimkinde. Bir kutsal şeyler saldırısına suç ortağı olmak için bu küfürlü yazıyı okumuş bulunmak yetmiyor muydu? Aynı zamanda, bana öyle geliyordu ki, bir deli, benim inceliğimle, saygımla, çabamla, her sabah «Günaydın sayın öğretmenim,» derken kasketimi çıkarmaktan aldığım hazla alay ediyordu ve bu deli ben'dim, bayağı sözcüklerle bayağı düşünceler benim yüreğimde üreyip çoğalıyordu. Örneğin kim engel oluyordu «Bu yaşlı maymun domuz gibi kokuyor», diye avazım çıktığı kadar bağırmama? Mırıldandım: «Barrault Baba kokuyor» ve her şey dönmeye başladı: ağlayarak kaçtım. Daha ertesi gün, M. Barrault'ya, naylon yakasıyla papyon kravatına duyduğum saygıya yeniden kavuştum. Ama defterime doğru eğildiği zaman, soluğumu kesip başımı çeviriyordum.

Ertesi sonbaharda annem beni Poupon Enstitüsü'ne götürmeyi uygun buldu. Tahta bir merdivenden çıkmak, birinci kattaki bir sınıfa girmek gerekiyordu; çocuklar, sessizce yarım çember yapıyor, odanın arka tarafında, sırtlarını duvara dayayarak dimdik oturan anneler öğretmenleri gözlüyordu. Bize ders veren zavallı kızların ilk ödevi, övgüleri ve iyi notları harika çocuklar akademisinde eşit olarak paylaştırmaktı. Eğer öğretmenlerden biri bir sabırsızlık gösterir ya da iyi bir

yanıttan aşırı hoşnut kalmış görünürse, Poupon Hanımları bir öğrenciden, öğretmen hanım da işinden oluyordu. Biz birbirimizle konuşma fırsatını hiç bulamayan otuz kadar akademiliydik. Ders sona erince, annelerin herbiri kendi akademilisini vahşice yakalayıp, selâm bile vermeksizin, koşa koşa çekip götürüyordu. İlk üç ayın sonunda annem çıkardı beni okuldan: artık çalışılmıyordu, hem sonra annem kutlanma sırası bana geldiği zaman yanındaki hanımların bakışlarını üzerinde duymaktan bıkmıştı. Sarışın, kelebek gözlüklü bir genç kız olan, karın tokluğuna Poupon Okulu'nda günde sekiz saat çalışan Mlle Marie-Louise, okul yöneticilerinden saklı, bana evde özel dersler vermeyi kabul etti. Derin iç çekişleriyle yüreğini sıkıntıdan kurtarmak için, arasıra, yazım çalışmalarına ara verirdi: ölecek kadar yorgun olduğunu, korkunç bir yalnızlık içinde yaşadığını, bir koca, nasıl olursa olsun bir koca bulabilmek için her şeyi verebileceğini söylerdi bana. Sonunda, o da yok oldu: bana hiçbir şey öğretmediğini söylüyorlardı, ama bence özellikle büyükbabam kırıp geçirici buluyordu onu. Bu doğru adam zavallı kimselerin acısını dindirmemezlik etmezdi, ama onları çatısı altına çağırmaktan tiksinirdi. Tam zamanıydı: Mlle Marie-Louise ahlâkımı bozuyordu. İnsanların aldıkları ücretin değerlerine uygun olduğuna inanırdım ve Mlle Marie-Louise'in değerli bir kimse olduğu söylenirdi bana: öyleyse neden ona bu kadar az para veriyorlardı? İnsanın bir uğraşı olunca, saygın ve güvenli, çalışmaktan mutlu olurdu: günde sekiz saat çalışma talihine sahip bulunduğuna göre, neden yaşamını sanki onulmaz bir yaradan söz edermişçesine anlatırdı? Sızlanmalarını aktardığım zaman gülmeye başlardı büyükbabam: bir erkeğin katlanamayacağı kadar çirkindi Mlle Louise. Ben gülmezdim: insan hükümlü doğabilir miydi? Öyleyse yalan söylemişlerdi

bana: dünyanın düzeninin altında dayanılmaz düzensizlikler vardı. Mlle Louise uzaklaştırılır uzaklaştırılmaz sıkıntım yok oldu. Charles Schweitzer bana daha ahlâklı öğretmenler buldu. Öyle ahlâklı ki, tümünü unuttum onların. On yaşıma dek, yaşlı bir adamla iki kadın arasında yalnız kaldım.

Gerçeğim, kişiliğim ve adım büyüklerin elindeydi; kendimi onların gözüyle görmeyi öğrenmiştim; çocuk, yani pişmanlıklarıyla yarattıkları şu canavar idim ben. Yanımda olmadıkları zaman, arkalarında, ışığa karışmış olan bakışlarını bırakıyorlardı; bendeki örnek torun niteliğini koruyan, bana oyuncaklarımı ve evreni vermeye devam eden bu bakışların altında koşar, sıçrardım. Güzel kavanozumun içinde, ruhumda, düşüncelerim döner dururdu, onların her biri kendi yolunu izleyebilirdi: tek bir gölge bile yoktu. Bununla birlikte, sözsüz, biçimsiz ve kararsız, bu lekesiz saydamlık içinde erimiş bulunan saydam bir kesinlik her şeyi berbat ediyordu: bir düzenbaz idim. Oynadığını bilmeden oyun oynayabilir mi insan? Kendi kendilerini ele veriyordu kişiliğimi oluşturan aydınlık duru görünümler; ne tüm anlayabildiğim, ne de duymaktan geri durabildiğim bir varlık kusuru ile kendilerini ele veriyorlardı. Yüzümü büyük işlere doğru çeviriyor, değerliliklerimi güvence altına almalarını istiyordum onlardan: düzmecilik içine gömülmekti bu. Hoşa gitmeye yargılı oluşumla, bir an içinde solup giden sevimlilikler veriyordum kendi kendime; yeni bir talihi dört gözle kollayarak, yalancı yürek temizliğimi, işe yaramaz önemimi dolaştırıyordum her yerde: bu talihi yakaladığımı sanıyor, kendimi belli bir davranışa sokuyor, ve orada kaçmak istediğim kararsızlığı yeniden buluyordum Kareli battaniyesine sarma-

lanmış olan büyükbabam uyuklardı; fırça gibi bıyığının altından pembe dudaklarının çıplaklığını farkederdim, dayanılmaz bir şeydi bu: çok şükür, gözlüğü kayar, onu yerden almaya giderdim. O uyanır, beni kollarına alırdı, büyük sevgi gösterimizi koyardık ortaya: istediğim şey bu değildi. Ne istemiştim? Her şeyi unutur, sakalının gür çalılıkları arasında yuvamı yapardım. Mutfağa girer, salatayı karıştırmak istediğimi söylerdim; bir bağırış, bir gülmedir kopardı: «Hayır, yavrucuğum, öyle değil! Sık iyice ufacık elini: hah, tamam! Marie, yardım edin ona! Aman ne güzel yapıyor bu işi bu çocuk!» Ben bir düzmece çocuktum, elimde düzmece bir salata tabağı vardı; edimlerimin davranış biçimini aldığını duyumsardım. Oyun, dünyayı ve insanları saklıyordu gözümden: roller ve yardımcı gereçler görüyordum yalnızca; soytarılıkla büyüklerin girişimlerine hizmet ediyordum, nasıl olur da onların benim için duydukları kaygıları ciddiye alırdım? Onların amaçlarına, beni onların ereklerini paylaşmaktan alıkoyan erdemli bir acemilikle adıyordum kendimi. İnsan soyunun gereksinimlerine, umutlarına, hazlarına yabancıydım, bu insanların hoşuna gitmek uğruna, soğukça kendimi har vurup harman savuruyordum; seyircimdi insan soyu, bir dizi sahne ışığı beni ondan ayırıyor, tez zamanda bunalım biçimine dönüşen gururlu bir sürgüne salıyordu.

İşin kötüsü, büyüklerin şarlatanlık ettiğinden kuşkulanıyordum. Benimle konuşurken kullandıkları sözcükler, şeker gibiydi; kendi aralarında başka bir ağızla konuşuyorlardı. Hem sonra, kutsal anlaşmaları bozdukları da oluyordu: en beğenilen, en güvendiğim dudak büküşümle yanaşıyordum ve bana kesin bir sesle: «Git ötede oyna, yavrum, konuşuyoruz,» deniyordu. Kimi zaman, benden yararlandıkları duygusuna kapılıyordum. Annem beni Luxembourg Bahçesi'ne götürüyor, bütün

aile ile dargın olan Emile Dayım birdenbire ortaya çıkıyordu; asık bir suratla kızkardeşine bakıyor ve kuru bir sesle: «Senin için gelmedim buraya: küçüğü görmeye geldim,» diyordu. O zaman dayım, benim ailenin tek temiz insanı olduğumu, kendisini hiçbir zaman bile bile suçlamamış, düzmece ilişkilerden ötürü kınamamış tek kişi olduğumu açıklamaya koyulurdu. Gücümden ve bu karanlık adamın yüreğinde alevlendirdiğim sevgiden sıkılarak gülümserdim. Ama iki kardeş çoktan işlerini tartışmaya, karşılıklı yakınmalarını sıralamaya koyulmuştur bile; Emile, Charles'a kızıp köpürür, Anne-Marie onu savunur gerileyerek; sonunda Louise'den söz etmeye dökerler işi, ben de, onların demir iskemleleri arasında, unutulmuş, kalırdım. Yaşlı bir solcunun bana öğrettiği bütün sağcı özdeyişleri kabullenmek üzere yetiştirilmiştim (onları anlayabilecek yaşta olmam gerekirdi yalnızca): Doğru ile Masal aynı şeydir, tutkuyu duyabilmek için oynamak gerekir, insan bir tören yaratığıdır. Kendi kendimize oyun oynamak üzere yaratıldığımıza inandırmışlardı beni; oyunu kabulleniyordum, ama bu oyunun en önemli kişisi olmak istiyordum: oysa beni hiçleştirip bırakan yıldırım gibi anlarda farkına varıyordum ki, konuşması bol, sahnede bulunuş süresi çok, ama «bana özgü» sahneleri az olan «düzmece-bir-rol»üm vardı orada: kısacası büyüklerin konuşmalarına karşılık veriyordum ben. Charles, ölüm korkusunu unutturduğum için koltukluyordu beni; Louise, surat asmalarının gerekçesini buluyordu taşkınlıklarımda; Anne-Marie de aşağılanışının gerekçesini. Oysa, ben olmasaydım, ana-babası yeniden bağrına basacaktı annemi, dayanaksızlığı savunmasız bırakacaktı onu Mamie'nin karşısında; ben olmasaydım, Louise surat asacak, Charles ise Cervin Dağı, göktaşları ya da başkalarının çocukları karşısında coşacaktı. Ben, onların kırgınlık ve barışmaları-

nın raslantısal nedeniydim; köklü nedenler başka yerdeydi: Mâcon'da, Gunsbach'da, Thiviers'de, yağ bağlayan yıpranmış bir yürekte, doğumumdan önceki bir geçmişteydi. Ben onların gözünde ailenin birliğini ve geçmiş çalışmalarını yansıtıyordum; kutsal çocukluğumdan, şu anda oldukları kişiler olmakta yararlanıyorlardı. Tedirginlik içinde yaşadım: onların törenleri beni hiçbir şeyin nedensiz varolmayacağına ve, en küçüğünden en büyüğüne, her şeyin Evren'de belirli bir yeri bulunduğuna inandırdığı anda, kendi varoluş nedenim elimden kaçmaktaydı, tereyağı yerine geçtiğimi görmekte ve şu düzenli dünyadaki çürük varlığımdan utanç duymaktaydım.

Bir baba, birkaç kalıcı dik kafalılık aşılayarak ağırlık verebilirdi bana; mizaç değişikliklerinden ilkelerimi, ilgisizliğinden bilgimi, garip meraklarından yasamı çıkararak beni donatırdı; bu saygıdeğer kiracı kendime karşı saygı uyandırırdı bende. Bu saygı üzerine yaşama hakkımı kurardım. Beni doğurtan kişi kararlaştırırdı geleceğimi: doğuştan mühendis olur, sonsuza dek güven içinde yaşardım. Ama Jean-Baptiste Sartre gideceğim yeri düşünmüş bile olsa, bunun sırrını da kendisiyle birlikte götürmüştü; annem onun yalnızca: «Benim oğlum Denizci olmayacak,» dediğini anımsıyordu. Kesin bilgi noksanlığından, başta ben olmak üzere, hiç kimse şu dünya üzerinde ne halt etmeye geldiğimi bilmiyordu. Babam bana mal mülk bıraksaydı, çocukluğum değişirdi; bir başkası olacağım için, yazmayacaktım. Tarlalar ve ev, genç mirasçıya kalıcı bir imge sağlar; «kendi» çakıllı kumu üzerinde «kendi» verandasının baklava biçimli camlarında kendi varlığına dokunur ve onların duruluğundan kendi ruhunun ölümsüz özünü yaratır. Birkaç gün önce, lokantada, işverenin oğlu, yedi yaşında bir oğlan şöyle bağırıyordu kasadaki kıza: «Babam burada

yokken Patron benim.» İşte size bir erkek! Onun yaşında ben hiç kimsenin patronu değildim ve hiçbir şeyim yoktu. Ender haylazlık anlarımda, annem kulağıma fısıldardı: «Dikkat et! Kendi evimizde değiliz!» Hiçbir zaman kendi evimizde olamadık: ne Le Goff Sokağı'nda, ne de daha sonra, annem ikinci kez evlendiği zaman. Her şeyi bana ödünç verdiklerine göre, bundan acı duymuyordum, ama soyut kalıyordum. Mal sahibine ne olduğunu anlatır dünya malları; bana ne olmadığımı anlatıyorlardı: dayanıklı ve sürekli *değildim ben;* babadan kalma bir eserin gelecekteki sürdürücüsü *değildim*, çelik üretimine gerekli *değildim:* kısacası ruhsuzdum.

Bedenimle aram iyi olsaydı, sorun yoktu. Ama onunla ben, garip bir çift koyuyorduk ortaya. Yoksulluk içindeyken, çocuk kendi kendini sorguya çekmez: gereksinimler ve hastalıklarla *bedensel yönden* denemeye sokulduğu için, doğrulanmaz durumu doğrular varoluşunu, açlık, sürekli ölüm tehlikesi temellendirir yaşama hakkını: ölmemek için yaşar. Ben ne kendimi önceden yazgılı görecek kadar zengin, ne de isteklerimi zorunluluk sayacak kadar yoksuldum. Yemek konusundaki ödevlerimi yerine getiriyordum ve Tanrı kimi zaman —pek ender olarak— bana iğrenmeden yemek yemeye izin veren bağışı —iştahı— gönderiyordu. Tembelce soluk alıp vererek, öğüterek, süzerek, yaşamaya başlamış olduğum için yaşıyordum. Bedenimin, bu besiye çekilmiş arkadaşın sert ve vahşi isteklerini tanımıyordum hiç: büyüklerin pek aradığı ürkek acılar dizisiyle kendini belli ediyordu bedenim. O çağlarda soylu bir ailede hiç değilse bir tane narin yapılı çocuk bulunması gerekliydi. Doğumum sırasında ölmeyi düşündüğüme göre iyi bir örnektim ben. Gözlüyorlar, nabzımı, ateşimi ölçüyorlardı, dilimi çıkarmaya zorluyorlardı beni: «Biraz solgun bulmuyor musun onu?» «Işıktandır.»

«İnan ki zayıfladı!» «İyi ama, baba, daha dün tarttık.» Bu araştırıcı bakışlar altında bir nesneye, saksı içindeki bir çiçeğe döndüğümü duyuyordum. Sonunda, yatağa gömüyorlardı beni. Sıcaktan bunalmış, yorganlar altında yavaş yavaş pişerek, bedenimle hastalığını birbirine karıştırıyordum: ikisinden hangisinin istenmez olduğunu bilmiyordum.

Büyükbabamın çalışma arkadaşı M. Simonnot, perşembeleri öğle yemeğini bizde yerdi. Sakalına yağ, perçemine boya süren bu kız yanaklı ellilik adamı kıskanırdım: Anne-Marie ona, konuşmayı sürdürmek için, Bach'ı sevip sevmediğini, denizden, dağdan hoşlanıp hoşlanmadığını, doğduğu kentten tatlı anılar saklayıp saklamadığını sorduğunda, şöyle bir süre düşünür ve iç bakışını beğenilerinin granitimsi yığınına yöneltirdi. İstenen bilgiyi elde edince, onu, nesnel bir sesle, başını sallayarak anneme bildirirdi. Mutlu adam! her sabah sevinç içinde uyanır, diye düşünürdüm. Yüce Bir Nokta'dan, yüksek dağlarını, doruklarını ve yaylalarını sayımdan geçirir, sonra da şehvetle: «Tamam, ben'im bu: bütünüyle M. Simonnot,» diyerek gerinir olmalı. Kuşkusuz, sorguya çekildiğinde, beğenilerimi söyleyebilir, hattâ olumlayabilirdim pekâlâ; ama, yalnızken, yakalamıyordum onları: *saptamak* şöyle dursun tutmak ve yetiştirmek, içlerine canlılık sokmak gerekirdi bu beğenilerin; artık bonfileyi kızartma dana etine üstün tutup tutmadığımdan bile emin değildim. İçime sıkıntılı bir görünüm, toprak yarıntıları gibi dik direnmeler yerleştirilmesi için neler vermezdim? Mme Picard, o günlerin modası sözcüklerden incelikle yararlanarak, büyükbabam için: «Charles çok tatlı bir insandır,» ya da, «İnsanları tanımıyoruz,» dediği zaman, onulmaz bir biçim-

de hüküm giydiğimi hissederdim. Luxembourg Bahçesi'nin çakıl taşları, M. Simonnot, kestane ağaçları, Karlémami, bütün bunlar varlık idi hep. Bense hayır: bir varlığın ne kıpırdamazlığı, ne derinliği, ne de anlamına girilmezliği vardı bende. *Hiç* idim ben: silinmez bir saydamlık. M. Simonnot'nun bu yontunun bu tek parçalı taş yığınının evrene gerekli olduğunu söyledikleri zaman, kıskançlığım sınırsızlaştı.

Bayramdı. Yaşayan Diller Enstitüsü'nde kalabalık, bir Auer gaz lâmbasının titrek alevi altında el çırpıyor, annem Chopin çalıyor, herkes büyükbabamın buyruğu gereğince Fransızca konuşuyordu: ağır, gırtlaktan, bir oratoryonun solgun güzellik tantanasıyla konuşulan bir Fransızca. Ayağım yere değmeksizin, bir elden ötekine uçuyordum; tam bir Alman kadın romancının göğsünde boğulmaktaydım ki, büyükbabam, şanının yücelerinden, beni yüreğimden yaralayan bir yargı saldı aşağılara: «Biri eksik burada: M. Simonnot.» Romancı kadının kollarından kaçıp bir köşeye saklandım, konuklar yok oldular; gürültülü bir halkanın ortasında, bir sütun gördüm: et ve kemik olarak orada bulunmayan M. Simonnot'nun ta kendisi. Bu olağanüstü yokluk biçimini değiştirdi onun. Enstitü'nün tamamlanması için pek çok kişi gerekiyordu: kimi öğrenciler hastaydı, kimisi izin almış gelememişti; ama bunlar rastlantısal ve önemsenmeyecek olaylardı. Yalnız, M. Simonnot *eksik*'ti. Adını anmak yetmişti: dopdolu salona boşluk bir bıçak gibi saplanmıştı. Bir insanın hazır bir yeri olması karşısında şaşkınlık içinde kalmıştım. Kendi yeri: evrensel bekleyişle oyulmuş bir hiçlik, ansızın, insanın doğuverdiği bir karın. Oysa, M. Simonnot, candan alkışlar arasında topraktan çıkıverseydi, hattâ kadınlar öpmek üzere elinin üzerine atılsaydı, aklım başıma gelecekti: tensel varoluş her zaman fazlasıdır varlığın. El değmemiş,

olumsuz bir özün yakınlığına kavuşan M. Simonnot, elmasın sıkıştırılamaz saydamlığını saklıyordu kendinde. Benim yazgım, her an belli kişiler arasında, yeryüzünün belli bir yerinde bulunmak ve kendimi orada gereksiz olarak görmekti; bütün öteki yerlerdeki bütün öteki insanlara su gibi, ekmek gibi, hava gibi gerekli olmayı istedim.

Bu istek her gün yeniden geldi dudaklarıma. Charles Schweitzer, yaşadığı sürece hiç gözüme çarpmayan ve yalnızca bugün keşfetmeye başladığım bir sıkıntıyı örtmek için her yana gereklilik dağıtıyordu. Bütün çalışma arkadaşları sırtlarında göğü taşıyordu. Atlas'lar arasındaydı, dilbilimciler, filologlar ve dilbilgisi uzmanları, M. Lyon-Caen ve *Revue Pédagogique*'in yöneticisi. Değerlerini bize gösterebilmek için bir hikmet yumurtluyormuşçasına söz ediyordu onlardan: «Lyon-Caen işini bilir. Yeri Enstitü'dür», ya da: «Shurer yaşlanıyor; onu emekliye ayırma budalalığını göstermeseler: Fakülte onunla neler yitireceğini bilmiyor.» Yaklaşan ölümleri Avrupa'yı yas'a ve belki de barbarlığa boğacak, yeri doldurulmaz yaşlılarla çevrili olan ben, efsanevi bir sesin: «Şu küçük Sartre işini bilir; bir göçüp giderse, Fransa onunla neler yitireceğini bilmiyor!» yargısını yüreğime kazdığını duymak için neler vermezdim. Kentsoylu çocukluk ân'ın sonsuzluğunda, yani eylemsizlikte yaşar: hemencecik, sonsuza dek ve ezelden beri, bir efsane kahramanı (Atlas) olmak istiyordum, olabilmek için çalışılabileceğini aklım almıyordu; bir Yüksek Yargı Kurulu, hakların ortasına çöreklenmemi sağlayacak bir kararname gerekliydi bana. İyi ama yargıçlar nerdeydi? Doğal yargıçlarım soytarılıklarıyla saygı uyandırmaz kılmışlardı kendilerini; reddetmiştim onları, ama yenisini de göremiyordum.

İnançsız, yasasız, nedensiz ve ereksiz bir şaşkın bö-

cek olarak, düzmecilikten düzmeciliğe dönerek, koşarak, uçarak, aile içi oyun'a sığınıyordum. Doğrulanmaz bedenimden ve onun gevşek sırrını açışlarından kaçıyordum: topaç bir engele rastlayıp durdu muydu, küçük yabani oyuncu hayvansal bir şaşkınlığa düşüyordu. Annemin yakın dostları ona, kederli olduğumu, beni düş kurarken yakaladıklarını söylediler. Annem gülerek bağrına bastı beni: «Hep neşeli olan, hep şarkılar söyleyen sen ha! İyi ama derdin ne? Her istediğin elinde.» Haklıydı: şımarık çocuk kederli değildir; bir kral gibi sıkılır o. Bir köpek gibi.

Ben bir köpeğim: esnerim, gözyaşları süzülür yanaklarımdan, süzüldüklerini hissederim. Bir ağacım, rüzgâr dallarıma asılır ve ağır ağır sallar onları. Bir sineğim, cama tırmanırım, aşağı yuvarlanır, yeniden tırmanmaya koyulurum. Bazan akıp giden zamanın okşamasını duyarım, bazan da —çoğunlukla— bir türlü geçmediğini duyumsarım. Titreşen dakikalar yere iner, beni altlarına alır ve sonu gelmemecesine öldürür; çürümüş ama hâlâ canlı olarak süpürürsünüz onları, başkaları gelir yerlerine, onlar kadar boş, ama daha canlı; mutluluktur bu sıkıntıların adı; annem hiç durmadan küçük çocukların en mutlusu olduğumu söyler durur. *Doğru olduğuna* göre, nasıl inanmayabilirdim ona? Yüzüstü bırakılışımı hiç aklıma getirmiyorum; ilkin ona verilecek bir ad yoktur; hem sonra görmüyorum bu bırakılmışlığı: hep çevremdeler benim. Yaşamımın örgüsü, zevklerimin dokusu, düşüncelerimin etli kısmı bu.

Ölümü gördüm. Beş yaşımda: ölüm gözlüyordu beni; akşam, balkonda dolaşıyor, burnunu cama dayıyordu, görüyordum onu, ama bir şey söylemeye cesaret edemiyordum. Voltaire Rıhtımı'nda, bir kere rasladık ona, karalar giymiş, kocaman, deli bir yaşlı kadındı bu, ben geçerken şöyle mırıldandı: «Bu çocuğu, cebime sokaca-

ğım ben.» Bir başka seferinde, bir çukur biçiminde çıktı önüme: Arcachon'da oldu bu iş; Karlémami ve annem Mme Dupont'u ve oğlu besteci Gabriel'i görmeye gitmişlerdi. Villanın bahçesinde oynuyordum, korkmuştum, çünkü Gabriel'in hasta olduğu ve ölmek üzere bulunduğu söylenmişti bana. Atçılık oynuyordum, isteksizce evin çevresinde koşuşup duruyordum. Birden, karanlık bir çukur gördüm: mahzenin üzerini kazıp açmışlardı; pek iyi kestiremediğim bir yalnızlık ve korku gözlerimi kararttı: geri döndüm ve, avazım çıktığı kadar yüksek sesle şarkı söyleyerek, kaçtım. O çağlarda, yatağımda, her gece ölümle buluşuyordum. Bir âyindi bu: burnumu yola dönüp sol yanım üzerine yatmam gerekirdi; titreye titreye beklerdim ve o, törenlere pek düşkün iskelet, elinde bir tırpanla görünürdü bana: o zaman sağ yanıma dönmeme izin çıkardı, o da çekip giderdi, rahatça uyuyabilirdim artık. Gündüz, çeşitli kılıklar altında tanırdım onu: eğer annem *Le Roi des Aulnes* şarkısını Fransızca söylerse, kulaklarımı tıkardım; *L'Ivrogne et sa femme*'ı okuduğumda, altı ay Fontaine'in masallarını açamadım. Vızgeliyordu dolandırıcıya: Mérimée'nin bir masalına, *La Vénus d'Ille*'e saklanmış, boğazıma atılmak için onu okumamı bekliyordu. Gömme törenleri ve gömütler rahatsız etmiyordu beni; o sıralar babaannem Sartre hastalandı ve öldü; annemle ben, telgrafla çağrılıp Thiviers'ye geldiğimizde daha yaşıyordu. Bu uzun mutsuz ömrün çürüyüşünü tamamladığı yerlerden beni uzak tutmayı yeğlediler; dostlar beni yanlarına aldılar, evlerine götürdüler, oyalamak için, hepsi sıkıntı verici, eğitici oyunlar gösterdiler. Oynadım, okudum, örnek bir düşüncelere dalış göstermeye harcadım bütün çabamı, ama hiçbir şey duymadım. Cenaze arabasını gömütlüğe kadar izlediğimiz zaman da bir şey duymadım. Ölüm, yokluğuyla parıldıyordu: göçüp gitmek ölmek değildi,

şu yaşlı kadının gömüt taşı biçimine dönüşümü hoşnutsuzluk uyandırıyordu bende; bir öz-değişimi, varlık'a katılma vardı ortada, her şey, sanki ben, görkemli bir biçimde M. Simonnot'ya dönüşmüşüm gibi oluşuyordu. Bu yüzden, hep sevdim, hâlâ da severim İtalyan gömütlerini: onlarda taş zorlanmıştır, bütünüyle Barok Çağ insanıdır bu, ölmüş kişiyi ilk durumunda gösteren bir resmi çevreleyen bir madalyon kakılmıştır taşa. Yedi yaşındayken, gerçek Ölüm'e, bu Kız Arkadaş'a gömütlük dışında, her yerde rastlıyordum. Neydi bu? Bir kişi ve bir gözdağı. Kişi deliydi; gözdağına gelince, işte şu: karanlık ağızlar, her yerde, güpegündüz, en parlak güneş ışığında açılabilir ve beni hap diye yutabilirdi. Nesnelerin bir ters yüzü vardı, insan aklını kaçırdığı zaman bunu görürdü, ölmek çılgınlığı en ileri derecesine götürmek ve bunun içinde boğulmaktı. Korku içinde yaşadım, gerçek bir sinir hastalığıydı bu. Nedenini aradığımda, şu çıkıyor ortaya: şımarık bir çocuk, tanrısal bir armağan olduğum için, köklü işe yaramazlığım, aile içi törenlerinin hep uydurma bir gereklilik üzerine oturtulmuş gibi göründüğü oranda gözüme batıyordu. Kendimi fazlalık olarak duyuyordum, öyleyse yok olup gitmek gerekiyordu. Sürekli olarak öldürülme cezasına çarptırılmak üzere yargıç önünde bulunan tatsız bir neşelenmeydim ben. Bir başka deyişle, hükümlüydüm, bir an sonra cezam yerine getirilebilirdi. Bununla birlikte, bütün gücümle karşı koyuyordum bu hükme, varlığım benim için değerli olduğundan değil, tersine, ona hiç değer vermediğimden karşı koyuyordum: yaşam ne denli saçma ise, ölüm o denli dayanılmazdır.

Tanrı beni acılardan kurtarabilirdi: imzalı bir başyapıt olabilirdim; evrensel dinletide kendi bölümümü çalacağıma güvenerek, Tanrı'nın kendi tasarılarını ve gerekliliğimi bana açıklaması için sabırla beklemeliy-

dim. Dini sezinliyor, umuyordum, ilâç oydu. Dini benden esirgemiş olsalardı, kendim yaratırdım. Esirgemiyorlardı onu benden: Katolik inancıyla yetiştirilmiştim, Yaradan'ın beni kendi şân'ı için yarattığını öğrendim: umut edebileceğimden daha fazlasıydı bu. Ama, sonraları, bana öğretilen bu modaya uygun Tanrı'da, ruhumun beklediği Tanrı'yı bulamadım: bana bir Yaradan gerekliydi, onlarsa bir Büyük Patron veriyorlardı; her ikisi birdi, ama ben bunu bilmiyordum; bu söz'den yapılmış Put'a isteksizce hizmet ediyordum ve resmî öğreti kendi inancımı aramaktan tiksindiriyordu beni. Ne talih! Güven ve mutsuzluk, Tanrı'nın yeşereceği en uygun toprak durumuna getiriyordu ruhumu: bu yanılma olmasaydı, papaz olacaktım. Ama ailem, Voltaire çağı yüksek kentsoylu sınıfında doğan ve toplumun bütün katlarına yayılmak için bir yüzyıl harcayan «Hıristiyanlıktan uzaklaştırma» akımının etkisini almıştı: bu genel inanç gevşemesi olmasaydı, taşralı Katolik bir kız olan Louise Guillemin, bir Luther'ci ile evlenmek için daha epey nazlanırdı. Bizim evde herkes inançlıydı: ölçülülük yüzünden. Combes'un bakanlığından yedi sekiz yıl sonra, açık inançsızlık, tutku'nun şiddet ve açık saçıklığına bürünmüştü: dinsiz insan «bir çıkış yapmasından» korkularak akşam yemeklerine çağrılmayan bir garip kişi, kiliselerde diz çökmekten, kızlarını evlendirmekten ve tatlı tatlı ağlamaktan kaçınan, öğretisinin doğruluğunu huylarının temizliği ile kanıtlamayı görev edinen, avunmuş olarak ölme fırsatını kendi elinden alacak kadar benliğine ve mutluluğuna aykırı davranan, tabulara boğulmuş bir kör inançlı, her yanda O'nun (Tanrı'nın) yokluğunu gören, gene de O'nun adını anmaksızın tek söz etmeyen bir Tanrı budalası, kısacası dinsel inançlı bir Beyfendi idi. İnanan insanın ise hiçbir dinsel inancı yoktu: İki bin yıldır Hıristiyan gerçekleri kanıtlamalarını

yapacak zamanı bulmuştu, herkesin malıydılar artık, bir rahibin bakışında, bir kilisenin yarı-aydınlığında parıldamaları ve ruhları aydınlatmaları isteniyordu onlardan, ama hiç kimse onları üstlenmek istemiyordu; ortak ana baba kalıtıydı bu. Soylu Seçkinler sözünü etmemek için inanıyordu Tanrı'ya. Ne de hoşgörülüydü din! Ne de rahattı: Hıristiyan Pazar Âyininden kaçar, gene de çocuklarını dindarca evlendirebilir, Saint-Sulpice Kilisesi'ndeki tapınma aşırılıklarına gülüp *Lohengrin Operası Düğün Marşı*'nı dinlerken gözyaşı dökebilirdi; hiç kimse onun örnek bir yaşam sürmesine, umutsuzluk içinde ölüp gitmesine, hattâ kendini yaktırmasına engel olamazdı. Bizim çevrede, ailemde, din tatlı bir Fransız özgürlüğü için kullanılan allı pullu bir sözcükten başka bir şey değildi; birçokları gibi, beni de özgürlüğümü korumak için kutsatmışlardı: bunu benden esirgemekle, ruhumu zorlamaktan korkmuşlardı; kayıtlı bir Katolik olarak, özgürdüm, olağandım. «Daha sonra,» diyorlardı, «ne isterse onu yapar.» O sıralar, inanç sahibi olmayı, onu yitirmekten daha zor sanıyorlardı.

Charles Schweitzer, bir Büyük Seyirci'siz edemeyecek bir oyuncuydu, ama Tanrı'yı gene de ancak zor anlarda düşünüyordu; ölüm saati gelip çattığında O'nu nasıl olsa yeniden bulacağından emin, yaşamından uzak tutuyordu Tanrı'yı. Özel konuşmalarında, elden çıkmış illerimize, Papa-sevmeyenlerin kaba neşesine duyduğu bağlılık yüzünden, Katolikliği alaya almak için hiçbir fırsatı kaçırmıyordu: yemek masasındaki konuşmaları, Luther'inkilere benziyordu. Anlattığı Lourdes öyküleri bitmek bilmiyordu: Bernadette, «deri değiştiren bir kadın» görmüştü: bir felçliyi havuza daldırmışlardı ve çekip çıkardıklarında «iki gözü birden görmeye başlamıştı.» Her yanı bitli ermiş Labre'ın, hastaların dışkılarını diliyle toplayan ermiş Marie Alacoque'un yaşamını anla-

tırdı bize. Bu martavalların iyiliği dokundu bana: hiçbir şeyim olmadığından, kendimi dünya mallarının üstüne çıkarma eğilimindeydim ve yeteneğimi hiç zorluk çekmeden bu rahat yoksulluğum içinde bulabilirdim; gizemcilik yerini bulamamış kişilere, belli bir sayının ötesindeki çocuklara pek uygun gelir: gizemciliğe hızla itelemek için, şu din işini bana ters yönden göstermek yetecekti; din uğruna kurban edilme tehlikesiyle karşı karşıyaydım. Büyükbabam bütünüyle tiksindirdi beni ermişlikten: büyükbabamın gözleriyle gördüm onu; acımasız çılgınlık coşkunlukları ve yavanlığı ile tiksindirdi, elezer bir tutumla bedeni horgörüşüyle korkuttu beni; Ermiş garipliklerinin, denize smokinle giren İngiliz'inkinden daha büyük bir anlamı kalmadı sonunda. Bunları dinlerken büyükannem tiksiniyormuş gibi yapar, kocasına, «imansız» ve «dinsiz» der, eline eline vururdu ama, gülüşündeki hoşgörü tiksindiğini sanmakta yanıldığımı gösterirdi bana; hiçbir şeye inanmazdı büyükannem, yalnız kuşkuculuğu dinsiz olmasını engellerdi. Annem işe karışmaktan titizlikle kaçınırdı; onun «kendi Tanrı'sı» vardı ve O'na gizli gizli, yalnız kendisini avutması için yalvarırdı. Tartışma, daha hafiflemiş olarak, kafamın içinde sürerdi: bir başka ben, benim kara kardeşim, tembel tembel yadsırdı bütün inanç konularını; Katolik ve Protestan idim, eleştirici akıl ile boyun eğici ruhu birleştiriyordum. Aslında, bütün bunlar çok canımı sıkıyordu; ben inansızlığa, doğmaların çatışması sonunda değil, büyükbabamla büyükannemin ilgisizlikleri yüzünden vardım. Bununla birlikte, inanıyordum: gecelikle, yatağımın kenarına diz çöküp ellerimi birleştirip, her gün dua ediyordum, ama gittikçe daha seyrek düşünüyordum Tanrı'yı. Annem perşembeleri beni rahip Dibildos'un Okuluna götürüyordu: orada, tanımadığım çocuklar arasında, din derslerini izliyordum. Büyükbabam

işi öylesine tutmuştu ki, papazları ilgi çekici hayvanlar gibi görüyordum; inancı'*mın* elçileri olmalarına karşın, giysileri ve bekârlıkları yüzünden, rahiplerden daha yabancıydılar bana. Charles Schweitzer, bizzat tanıdığı rahip Dibildos'u sayardı —«dürüst adam!» derdi— ama din adamı sevmezliği öylesine açıktı ki, kilisenin kapısını, sanki düşman bölgesine giriyormuşum duygusuyla geçerdim. Bana gelince, din adamlarından nefret etmezdim: onlar benimle konuşurken, yumuşak, tinsellik dolu bir yüz takınır, kendinden geçmiş bir iyilikçiliğe bürünür, özellikle Mme Picard'da ve annemin öteki müzikçi yaşlı dostlarında pek beğendiğim derin bir bakışla bakarlardı insana; benim yerime onlardan nefret eden büyükbabamdı. Beni rahip dostunun ellerine teslim etmeyi ilk o düşünmüştü, ama perşembe akşamları kendisine geri getirilen küçük Katoliği kaygıyla süzer, gözlerimde Papa-severliğin gelişimini arar ve benimle bol bol eğlenirdi. Bu düzmece durum altı aydan fazla sürmedi. Bir gün, öğretmene, Tutku üzerine yazılmış Fransızca bir yazı verdim; yazı, ailemi sevince boğmuş, annem onu kendi eliyle yeniden yazmıştı. Ancak gümüş madalyayı kazandı yazım. Bu düş kırıklığı inançsızlığa gömdü beni. Bir hastalık, sonra yaz tatili derken, Dibildos Okulu'na bir süre gitmedim; okullar açıldığında, artık hiç gitmek istemiyordum oraya. Daha birkaç yıl, Yaradan ile açık ilişkilerimi sürdürdüm; kendi başıma kalınca, artık aramaz oldum onu. Yalnız bir kere, O'nun varolduğu duygusuna kapıldım. Kibritlerle oynamış, küçük bir halıyı yakmıştım; Tanrı beni gördüğünde, müthiş suçumu örtbas etmekle uğraşıyordum, kafamın içinde ve ellerimin üzerinde Bakışı'nı hissettim; feci derecede ortada olan, canlı bir hedef gibi dönüp duruyordum banyo odasında. Kızgınlık kurtardı beni: böyle büyük bir dikkatsizlik karşısında köpürdüm, küfrettim, büyük-

babam gibi: «Hay Allahım Ya Rabbim, Hay Allahım Ya Rabbim,» diye mırıldandım. Bundan sonra artık hiç bakmadı bana.

Başarısızlığa uğramış bir Tanrı deneyimini anlattım size: Tanrı'ya gereksinmem vardı, verdiler, ne aradığımı bilmeden aldım O'nu. Yüreğimde kök salmadığı için, bir sürü sıkıntıyla yaşadı içimde, sonra öldü. Bugün bana O'ndan söz edildiğinde, eski bir güzele rastlayan yaşlı bir delikanlının üzüntüsüz gönül hoşluğuyla: «Elli yıl önce, o anlaşmazlık, o yanılma olmasaydı, aramızda bir şeyler olabilirdi,» diyorum.

Hiçbir şey olmadı. Oysa, işlerim de gün günden kötüye gidiyordu. Büyükbabam uzun saçlarımdan sıkılıyordu: «Bir oğlan bu,» diyordu anneme, «sen kız yapacaksın onu; torunumun korkak olmasını istemem!» Anne-Marie dayanıyordu sanırım, gerçekten kız olmamı istemişti; kimbilir nasıl seve seve iyiliklere boğardı yeniden canlanan hüzünlü çocukluğunu. Tanrı dileğini yerine getirmediği için, kendi işini kendisi düzene koydu: meleklerin cinsiyetine sahip olacaktım, belirsiz, ama hafiften kadınımsı. Sevecen olduğundan, sevgiyi öğretti bana; yalnızlığım çözdü gerisini ve sert oyunlardan uzak tuttu beni. Bir gün —yedi yaşımdaydım— büyükbabam dayanamadı artık: gezmeye götüreceğini söyleyerek, koluma yapıştı. Ama, daha köşeyi döner dönmez, «Anne bir şaşırtmaca yapalım,» diye beni bir berbere soktu. Bayılırdım şaşırtmalara. Pek çok vardı bizim evde. Eğlenceli ya da öğretici saklamalar, beklenmedik armağanlar, kucaklaşmalarla biten apansız ortaya çıkışlar: yaşamımızın rengi buydu. Apandisitimi aldıklarında, annem, aslında duymayacağı sıkıntılardan büyükbabamı kurtarmak için, ona tek bir söz söylememişti. Parayı amcam Auguste vermişti; Arcachon'dan gizlice gelip bir

Courbevoie bakımevine saklanmıştık. Ameliyatın ertesi günü, Auguste büyükbabamı görmeye gelmişti: «Sana,» demişti, «iyi bir haber vereceğim.» Karl bu sesteki gönül okşayıcı ağırbaşlılığa aldanmıştı: «Yeniden evleniyorsun herhalde!» «Hayır,» diye karşılık vermişti amcam gülerek, «ama her şey iyi gitti.» «Hangi her şey?» vb. Kısacası bu gibi tiyatro sahneleri pek olağan şeylerdi benim için, saçlarımın boynumdaki beyaz örtü üzerinde yuvarlanıp anlaşılmaz bir biçimde solarak döşemeye düşüşlerini keyifle izledim. Şanlı ve kırkılmış olarak döndüm eve.

Bağrışmalar oldu, ama kimse kucaklaşmadı ve annem ağlamak üzere odasına kapandı: küçük kızını bir oğlancıkla değiş tokuş etmişlerdi. Daha da kötüsü: kulaklarımın çevresinde sallandıkları zaman, uzun lülelerim annemin açık seçik çirkinliğimi yadsımasına yardım ediyorlardı. Oysa, çok önceden, sağ gözüm karanlıklara karışmaktaydı. Gerçeği olduğu gibi görmesi gerekiyordu annemin. Büyükbabam da iyice şaşkına dönmüştü: sokağa çıkarken eline küçük harikasını vermişlerdi, o ise bir kurbağa getirmişti geriye: gelecekteki kendinden geçişleri temelinden yıkmaktı bu. Mamie keyiflenmişti, ona bakıyordu. «Karl bugün pek kurumlu değil; omuzları düşük,» dedi yalnızca.

Anne-Marie üzüntüsünün nedenini benden saklamak iyi yürekliliğini gösterdi. Ancak on iki yaşımda, pek hoyratça örendim bunu. Ama içimde bir sıkıntı vardı. Aile dostlarımız bana çoğu kez apansız yakaladığım, kaygılı ve şaşkın bakışlarla bakıyorlardı. Seyircilerim günden güne daha zor beğenir oluyordu; uğraşıp didinmem gerekti; etkilerimi artırdım ve sonunda kötü oynamaya vardırdım işi. Yaşlanan bir kadın oyuncunun boğucu sıkıntılarını yaşadım: başkalarının da hoşa gidebileceği-

ni öğrendim. Tarih sırası bakımından sözünü ettiğim çağdan biraz önce olmakla birlikte, iki anı kaldı belleğimde.

Dokuz yaşındaydım, yağmur yağıyordu; Noirétable Oteli'nde on çocuk, aynı torbadaki on kedi idik; büyükbabam, bizi oyalamak için, on kişili, yurtseverce bir oyun yazıp sahneye koymaya razı oldu. Çetenin en büyüğü olan Bernard, iyiliksever asık suratlı bir adam, Struthoff rolünü oynadı. Ben, genç bir Alsace'lı oldum: babam Fransa'yı seçmişti, ben, onun yanına gitmek için, gizlice sınırı geçiyordum. Büyükbabam yiğitçe konuşmalar düzenlemişti benim için: sağ kolumu uzatıyor, başımı eğiyor ve yüce papaz yüzümü kolumla örterek mırıldanıyordum: «Elveda, elveda, bizim sevgili Alsace'ımız.» Çalışmalar sırasında çok güzel oynadığım söyleniyordu; hiç şaşmıyordum buna. Oyun bahçede oynandı; iki iğağacıyla otelin duvarı sınırlıyordu sahneyi; anababaları hurma dalından yapılma iskemlelere oturmuşlardı. Çocuklar çılgınca eğleniyorlardı; benim dışımda. Oyunun yazgısının elimde olduğuna inandığımdan, ortak amacımıza kendimi adamış, hoşa gitmeye uğraşıyordum; bütün bakışların üzerimde olduğunu sanıyordum. Fazla ileri götürdüm işi, alkışlar, daha az yapmacıklı olan Bernard'a gitti. Anladım mı acaba bunu? Oyunun sonunda Bernard yardım parası topluyordu: arkasından süzüldüm ve sakalına asıldım; elimde kaldı. Sırf gülmek için yapılmış iğneli bir şakaydı bu; pek ince buluyordum kendimi ve ganimetimi elimde sallayarak sıçrayıp duruyordum. Kimse gülmedi. Annem elimden yakaladı ve sertçe uzaklaştırdı beni: «Ne oldu sana? diye sordu sinirli sinirli. Sakal o kadar güzeldi ki! Herkes şaşkınlığından bir Ah! çekti.» Az sonra büyükannem yeni haberlerle yanımıza geldi: Bernard'ın annesi kıskançlıktan söz etmişti. «İleri çıkmakla kaza-

nılanı görüyor musun!» Kaçtım yanlarından, odamıza koştum, aynanın karşısına dikilip uzun süre somurttum.

Mme Picard, bir çocuğun her şeyi okuyabileceği kanısındaydı: «Bir kitap, iyi yazılmışsa, hiçbir zaman kötülük etmez. Bir gün, onun önünde, annemden *Madame Bovary*'yi okumak için izin istemiştim ve annem en ezgili sesini takınmıştı: «Ama benim sevgili yavrum bu yaşta bu tür kitaplar okursa, büyüyünce ne yapacak acaba?» — «Onları yaşayacağım!» Bu karşılık en içten ve en uzun başarıyı sağlamıştı. Bize her gelişinde, Mme Picard bunu anımsatır, annem, yarı azarlar yarı hoşlanır bir tavırla, bağırırdı: «Blanche! Susun lütfen, şımartıyorsunuz onu!» Bu solgun ve tombul yaşlı kadını, en iyi seyircimi, hem seviyor, hem de horgörüyordum; onun geldiğini haber verdiklerinde, üstünyetenekli bir çocuk gibi hissediyordum kendimi: eteklerinin havaya kalktığını ve poposunu gördüğümü düşündüm, dindarlığına karşı bir çeşit saygı gösterisiydi bu. Kasım 1915'de, bana yanları altın yaldızlı, kırmızı deri kaplı küçük bir kitap armağan etti. Büyükbabam olmadığı için, hepimiz çalışma odasında oturmuştuk; kadınlar 1914'dekinden daha alçak bir tonda heyecanlı heyecanlı konuşuyorlardı; çünkü savaş vardı, kirli sarı bir sis camlara yapışıyor, her yan sönmüş tütün kokuyordu. Kitabı açtım ve ilkin düş kırıklığına uğradım: ben bir roman, ya da masallar bekliyordum; binbir renkli yaprakçıklar üzerinde yirmi kere aynı soruları okudum. «Doldur onu,» dedi bana, «küçük dostlarına da doldurt: güzel anılar hazırlamış olursun kendine.» Bana, şaşırtıcı olma fırsatını sunduklarını anladım: hemen o an yanıtlamaya karar verdim, büyükbabamın çalışma masasına oturdum, küçük defteri onun yazı-altlığının üzerine koydum, galalit saplı diviti alıp kırmızı mürekkep hokkasına daldırdım ve büyükler birbirine hoşnut bakışlar gönderirken, yazma-

ya koyuldum. «Yaşımdan büyük karşılıklar» avına çıkmak üzere kendimi bir anda ruhumun daha üstüne oturtmuştum. Yazık ki, sorular yardımcı olmuyordu; beğendiğim ve beğenmediğim şeyler üzerine sorguya çekiliyordum: en çok sevdiğim renk, gözde kokum hangisiydi? Parlama fırsatı önüme çıkınca, sevinçle yeğlemeler uydurdum: «En büyük isteğiniz nedir?» Hiç duralamadan karşılık verdim: «Bir asker olup şehitlerin öcünü almak.» Sonra, devam edemeyecek kadar fazla heyecanlandığım için, yere atlayıp büyüklere götürdüm yapıtımı. Bakışlar keskinleşti, Mme Picard gözlüğünü düzeltti, annem omuzumun üzerinden eğildi; ikisi de şeytanca ileri uzatıyorlardı dudaklarını. Başların ikisi birden doğruldu: annem kızarmıştı, Mme Picard defteri bana uzattı: «Biliyor musun, benim küçük dostum, bu iş ancak içtenlikle karşılık verilirse ilgi çekicidir.» Öleceğimi sandım. Yanılgım, kör kör parmağım gözüne ortadaydı: herkes hârika çocuk beklemiş, bense üstün çocuk örneği vermiştim. Felâketimi arttıran şey şu ki, bu hanımların savaş boylarında kimseleri yoktu: onların orta karar ruhları üzerinde askerî yücelik etkisiz kalıyordu. Ortadan çekildim: bir aynanın önüne surat asmaya gittim. Bugün, bu surat asmaları yeniden anımsadığım zaman, beni koruduklarını anlıyorum: utanmanın amansız yaylım ateşine karşı, kasların donduruluşu ile koruyordum kendimi. Hem sonra, talihsizliğimi son kertelere dek götürmekle, beni utançtan koruyordu bu surat asmalar: aşağılanmaktan kurtulmak için alçakgönüllülüğe sığınıyor, elde edişimi ve kötüye kullanışımı unutmak için, hoşa gitme olanaklarımı yok ediyordum; ayna büyük bir kurtarıcıydı benim için: ona, bir canavar olduğumu bana öğretme görevini veriyordum; eğer bu görevi yerine getirirse, keskin yürek acılarım acıma biçimine dönüşüyordu. Ama, özellikle, başarısızlık köle

ruhluluğumu ortaya çıkardığından, bu köleliği olanaksız kılmak, insanları yadsımak ve onların da beni yadsımalarını sağlamak için kendi kendimi iğrençleştiriyordum. İyi'nin Oyununa karşı oynanıyordu Kötü'nün Oyunu; Eliacin, Quasimodo'nun rolünü alıyordu. Bileşik germeler ve kırıştırmalarla yüzümü biçimsizleştiriyordum; geçmiş gülümsemelerimi silmek için, zaçyağı sürüyordum suratıma.

İlâç hastalıktan da berbattı: ün ve onursuzlaşma karşısında, kimsesiz doğru'ma sığınmayı denemiştim; oysa doğrum yoktu benim: içimde şaşkın bir varlık buluyordum yalnızca. Bakışlarım altında, bir denizanası gelip akvaryumun camına çarpıyor, geniş ve işlemeli bir yakalığa benzer ağzını gevşek gevşek kırıştırıyor, sonra karanlıklarda eriyip gidiyordu. Akşam oldu, mürekkep bulutları en son biçimimi de birlikte gömerek, aynada eriyip gittiler. Suçsuzluğumu gösterme kanıtından yoksun, kendi üzerime çöktüm. Karanlıkta, belirsiz bir kararsızlık, bir sürtünme, bir kanat çırpışı, tastamam bir canlı hayvan sezinliyordum — en korkunç ve korkmayabileceğim biricik hayvan. Kaçtım, tazeliğini yitirmiş sevimli çocuk rolümü ışıkta yeniden oynamaya gittim. Boşuna. Ayna ne zamandan beri bildiğim şeyi öğretmişti bana: korkunç derecede doğaldım. Bir daha hiç toparlayamadım kendimi.

Herkesin putlaştırdığı, herkesin dâvasını reddettiği ben, satılmayıp dükkânda kalmış bir maldım ve, yedi yaşımda, doğan yüzyılın içinde can sıkıntısını yansıttığı camdan yapılma ıssız bir saray olan ve daha varolmayan kendimden yardım isteyebilirdim ancak. Kendi kendime duyduğum büyük gereksinimi doyurabilmek için doğdum ben; o güne dek bir salon köpeğinin boş ken-

dini beğenmişliklerini tanımıştım yalnızca; gurur tarafından köşeye kıstırıldığım için, gururlu olup çıktım. Hiç kimse *ciddi olarak* üzerimde hak iddia etmediğine göre, ben de Evren için gerekli olduğumu ileri sürdüm. Bundan daha anlı şanlı bir şey olabilir mi? Bundan daha budalaca bir şey olabilir mi? Gerçekte, seçme yapamazdım. Ben, gizli yolcu, sıranın üzerinde uyuyup kalmıştım ve biletçi beni sarsalıyordu: «Biletiniz!» Biletim olmadığını kabullenmem gerekiyordu. Üstelik o dakikada ücretini ödeyebilecek param da yoktu. Suçluyu savunmakla işe başlıyordum: kimlik kâğıtlarımı evde unutmuştum, kapıdaki bilet denetçisini nasıl aldattığımı bile anımsamıyordum, ama vagona gizlice girdiğimi kabulleniyordum. Biletçinin yetkisini yadsımak şöyle dursun, yaptığı işe saygımı belirtiyordum açıktan açığa ve daha başlangıçtan onun kararına boyun eğiyordum. Alçakgönüllülüğün bu en son noktasında, ancak durumu tersine çevirmekle kurtarabilirdim kendimi: Fransa'yı ve belki de insanlığı ilgilendiren, önemli ve gizli nedenlerin beni Dijon'a çağırdığını keşfediyordum böylece. İşi bu açıdan ele alınca, bütün katarda bir yer tutmaya benden daha çok hakkı olan hiç kimse bulunamazdı. Kuşkusuz yönetmeliğe aykırı yüce bir yasaydı sözkonusu olan, ama yolculuğumu yarıda kesmeyi üzerine almakla, biletçi, sonuçları kendi başını derde sokacak büyük karışıklıklara yol açacaktı; düşünmesi için yalvarıyordum ona: trende düzeni sağlayacağım diye, bütün insan türünün düzenini bozmak akla sığar mıydı? Budur işte gurur: zavallıların savunması. Yalnızca biletli yolcular sahiptir alçakgönüllü olmak hakkına. Hiçbir zaman anlayamıyordum kazanıp kazanmadığımı: biletçi hep susuyordu; açıklamalarıma başlıyordum; konuştuğum sürece beni inmeye zorlayamayacağından emindim. Birimiz suskun, birimiz susmak bilmez, bizi Dijon'a götüren trende karşı karşı-

yaydık. Tren, biletçi ve suçlu, yani ben. Ayrıca bir dördüncü kişiydim; bu dördüncünün, düzenleyicinin, tek bir isteği vardı: bir an için bile olsa, kendini aldatmak, her şeyi kendisinin düzenlediğini unutmak. Aile içi oyun işime yaradı: Tanrı armağanı diyorlardı bana, gülmek içindi bu ve ben de bunu bilmiyor değildim; acımalarla şımartılmıştım, sulu bir gözüm, katı bir yüreğim vardı: gideceği kişileri arayan yararlı bir armağan olmak istedim; Fransa'ya, dünyaya armağan ettim kendimi. İnsanlar hiç umurumda değildi, ama, yolumun onlardan geçmesi gerektiğine göre, onların sevinç gözyaşları, dünyanın beni iyilikbilirlikle karşıladığını gösterecekti bana. Kendimi pek fazla bir şey sandığımı düşüneceksiniz belki; hayır: babam yoktu. Hiç kimsenin oğlu olmadığım için, şişinme ve zavallılıkla dolu, kendi kendimin nedeni oldum; beni iyiye doğru götüren atılım tarafından getirilmiştim dünyaya. Bağlantı açıkça görünüyor: anne sevgisiyle kadınlaştırılmış, beni doğurtan sert Mûsa'nın yokluğuyla yavanlaşmış, büyükbabamın aşırı beğenisiyle gülünç bir şekilde kendime hayran kalmıştım, bir de aileiçi oyuna inanabilseydim, kendi kendime eziyet etmeye pek yatkın, tam bu işe uygun biri olacaktım. Ama hayır: aileiçi oyun ancak yüzeyde kıpırdatıyordu beni, yüzeyin altı soğuk, doğrulanmamış olarak kalıyordu; dizgeden ürktüm, mutlu kendinden geçmelere, kendini bırakışa, bu pek çok okşanmış, pek çok tımar edilmiş bedene karşı tiksinti duydum, kendime karşı çıkarak buldum kendimi, gurur ve eziyetseverliğe, bir başka deyişle eliaçıklığa atıldım. Eliaçıklık, tıpkı cimrilik ya da ırkçılık gibi, iç yaralarınızı iyileştirmek için kullanılan ve sonunda bizi zehirleyen gizli bir merhemden başka bir şey değildir: yaratığın bırakılmışlığından kurtulmak için kendime en onulmaz kentsoylu yalnızlığını, yaratıcının yalnızlığını hazırlıyordum. Bu çubuk darbesini

gerçek bir başkaldırı ile karıştırmamalı: insan bir taş yürekliye karşı başkaldırır, benimse iyilik edenlerim vardı yalnız. Uzun zaman onların suç ortağı olarak kaldım. Hem, onlardı beni bir Tanrı armağanı diye kutsayanlar: benim bütün yaptığım, elimdeki âletleri başka amaçlar için kullanmak oldu.

Her şey kafamda oluştu; düşçü bir çocuktum, düşçülükle korudum kendimi. Altı yaşımdan dokuz yaşıma kadar olan yaşamımı gözden geçirdiğim zaman, zihinsel çalışmalarımın sürekliliği karşısında şaşırırım. Çoğu kez bu zihinsel çalışmaların konusu değişti, ama izlence değişmedi; kötü bir giriş yapmıştım, bir paravananın ardına çekiliyor ve tam doğumuma sıra gelince, bütün evrenin sessizce beni beklediği anda, yeniden başlıyordum.

İlk öykülerim Mavi Kuş'un, Çizmeli Kedi'nin, Maurice Bouchor'un masallarının yinelenmesinden başka bir şey değildi. Alnımın gerisinde, iki kaşımın ortasında, kendi kendilerine konuşuyorlardı bu öyküler. Daha sonraları, onları yeniden düzenlemek, orada kendime bir yer ayırmak yiğitliğini gösterdim. Özleri değişti; perileri sevmiyordum, pek çok vardı çevremde: peri oyunlarının yerini yiğitlikler aldı. Bir kahraman oldum; çekicilikleri attım üzerimden; artık hoşa gitmek değil, kendini zorla kabul ettirmekti söz konusu olan. Ailemi bıraktım: Karlémami, Anne-Marie düşlerimden çıkarıldılar. Parlak davranış ve duruşlardan bıktığım için, düşlerimde gerçek edimler yer aldı. Zorlu ve ölümlü bir evren —Cri-Cri'nin, l'Epatant'ın, Paul d'Ivoi'nin evrenini— yarattım kafamda; hiç tanımadığım gereksinim ve çalışmanın yerine, tehlikeyi koydum. Yerleşik düzeni tartışmaktan hiç bu denli uzak olmadım: dünyaların en iyisinde oturduğuma inanarak kendime, bu dünyayı canavarlarından temizleme görevini verdim; hem aynasız, hem de linç edici olarak, her akşam bir haydut çetesini

kurban ediyordum. Ne koruyucu savaşlara, ne de cezalandırıcı yurtdışı savaşlara atıldım; genç kızları ölümden kurtarmak için, haz ve kızgınlık duymadan öldürüyordum. Bu ince yapılı yaratıklar pek gerekliydi bana: beni bekliyorlardı. Yardımıma, ancak beni tanımadıkları zaman güvenebileceklerini söylemek bile gereksiz elbet. Ama onları, benden başka kimsenin kurtaramayacağı büyük tehlikeler içine atıyordum. Yeniçeriler palalarını çektiklerinde, bir inilti dolaşıyordu çölün üzerinde ve kayalar şunu söylüyordu kumlara: «Biri eksik burada: Sartre.» O anda, paravanayı kaldırıp atıyor, kelleleri uçuruyordum kılıç darbeleriyle, bir kan ırmağı içinde doğuyordum. Çelik gibi bir mutluluk! Yerimi bulmuştum.

Ölmek için doğuyordum: genç kız, kurtulur kurtulmaz, Alman sınır beyinin, babasının kollarına atılıyordu; ben oradan uzaklaşıyordum, yeniden gereksiz olmak ya da yeni katiller aramak gerekiyordu. Buluyordum. Yerleşik düzenin şampiyonu olan ben, sürüp giden bir düzensizlikte buluyordum varoluş nedenimi. Kötülüğü kollarımın arasında boğuyor, ölümüyle ölüyor ve yeniden dirilişiyle diriliyordum; sağcı bir kargaşacıydım. Hiçbir şey çıkmadı bu iyi zorbalıklardan; köle ruhlu ve acar kalıyordum: insan o kadar kolay yitirmez erdem alışkanlığını; ama, her akşam, günlük şarlatanlığın sona ermesini sabırsızlıkla bekliyor, yatağıma koşuyor, duamı ağzımda yuvarlıyor, yorganımın altına kayıveriyordum; çılgın gözüpekliğimi bulmam gecikmiyordu. Karanlıkta yaşlanıyor, anasız babasız, yersiz yurtsuz, hemen hemen adsız bir yalnız insan olup çıkıyordum. Kollarımda baygın bir kadın taşıyarak, alevler içindeki bir damda yürüyordum; altımda, halk bağrışıyordu: binanın yıkılmak üzere bulunduğu açıktı. Tam bu sırada, bir yazgıyı haber veren sözleri duyuyordum: «Arkası

gelecek sayıda.» — «Ne diyorsun?» diye soruyordu annem. Tam bir sakınımla: «Kendimi iki arada, askıda bırakıyorum,» diye karşılık veriyordum. Ve şurası bir gerçek ki, tehlikeler ortasında, tatlı bir güvensizlik içinde uyuyordum. Ertesi akşam, sözüne sadık ben, damımı, alevleri, kaçınılmaz ölümü bıraktığım yerde buluyordum. Birden bir gün önce göremediğim bir su borusu farkediyordum: kurtulmuştuk, Ulu Tanrım! Ama değerli yükümü bırakmadan nasıl tutunmalı bu boruya? Neyseki genç kadın kendine geliyordu, onu sırtıma alıyordum, kollarını boynuma doluyordu. Hayır, düşününce, yeniden bayıltıyordum onu: kurtarılışına azıcık yardım etmesi bile, değerimi azaltırdı. Bereket versin, ayağımın altında şu ip vardı: kurbanı sıkıca bağlıyordum kurtarıcısına, bundan sonrası bir oyundan başka bir şey değildi. Sayın Baylar —belediye başkanı, polis müdürü, itfaiye şefi— beni kollarına alıyor, öpücüklere boğuyor, bir de madalya veriyorlardı; kendime güvenimi yitiriyor, ne yapacağımı şaşırıyordum: bu büyük kişilerin öpüşleri büyükbabamınkilere pek benziyordu. Her şeyi silip yeni baştan başlıyordum: geceydi, bir genç kız imdat istiyor, göğüs göğüse savaşa atılıyordum... *Arkası gelecek sayıda.* Rastgele, bir hayvanı Tanrı'nın gönderdiği bir kişi biçimine sokacak olan maddeden sıyırma anı için tehlikeye atıyordum canımı, ama zaferimden sonra yaşamayacağını biliyordum ve ertesi güne bırakıyordum bu utkuyu.

Kendini din adamlığına adamış bir yazar taslağında her şeyin tehlikeye atıldığı bu düşlere rastlamak şaşırtmayacaktır sizi: çocuğun kaygıları doğaötesi'dir; bu kaygıları gidermek için kan dökmeye hiç de gereksinim yoktur. Öyleyse hiç mi dilemedim kahraman bir doktor olup hemşerilerimi hıyarcıklı vebadan ya da koleradan kurtarmayı? İtiraf ederim ki, hiç. Oysa ne yırtıcı, ne de

savaşçı idim ve eğer doğmakta olan yüzyıl beni destansı yaptıysa, suç benim değildir. Yenik Fransa'da, Fransa'nın gurur yaralarını sarmakla yükümlü düşsel kahramanlar karınca gibi kaynıyordu. Doğumumdan sekiz yıl önce, Cyrano de Bergerac, «bir kırmızı pantolonlular mızıkası gibi» patlamıştı. Bir süre sonra, Fachoda'nın izlerini silmek için, gururlu ve hırpalanmış Yavru Kartal'ın görünüvermesi yetmişti. 1912'de, bütün bu yüce kişileri tanımıyordum, ama onların torunlarıyla sürekli ilişkiler içindeydim: Herkülümsü gücünü, alaycı yiğitliğini, tam Fransızlara yakışan zekâsını, 1870 bozgununa borçlu olduğunu bilmeksizin, Cyrano de la Pègre'e, Arsène Lupin'e hayrandım. Ulusal saldırganlık ve öç alma ruhu, bütün çocukları intikamcı yapıyordu. Herkes gibi ben de bir öç alıcı oldum: yenilmişlerin kaçınılmaz kusuru olan alaycılığa ve süs düşkünlüğüne kapılmıştım, karınlarını deşmezden önce alay ediyordum serserilerle. Ama savaşlar canımı sıkıyordu, büyükbabama gelip giden tatlı Almanları seviyordum ve yalnızca özel haksızlıklarla ilgileniyordum; kinsiz yüreğimde, toplumsal güçler biçim değiştirdi, kendi kişisel kahramanlığımı beslemeye kullandım onları. Her neyse; etki altında kalmış biriyim ben; bir demir çağında yaşamı bir efsane gibi görme çılgınlığına düştüysem, bir bozgun sonrası torunu oluşumdandır bu. İnanla maddeci olan destansı ülkücülüğüm, ölümüme dek, uğramadığım bir yenilgiyi, acı duymadığım bir utancı, nicedir yeniden bizim olmuş iki il'in elden çıkışını dengeliyordu.

Geçen yüzyılın kentsoyluları tiyatrolardaki ilk geceleri hiçbir zaman unutmadılar ve yazarları, bu ilk gecelerin özelliklerini anlatma ödevini yüklendiler. Perde açıldığında, çocuklar avluya koştular. Sırmalar, kızıl

renkler, ateşler, düzgünler, tumturaklı ve yapmacık sözler, her şeye, hattâ cinayete bile bir kutsallık katıyordu; sahnede, büyükbabalarının öldürdüğü soyluluğun yeniden canlandığını gördüler. Perde aralarında, galerilerin konumu onlara toplumun imgesini yansıtıyordu; localarda çıplak omuzlar ve yaşayan soylular vardı. Şaşkın, gevşemiş, görkemli alınyazılarına hazırlanmış olarak evlerine, Jules Favre, Jules Ferry, Jules Grévy olmaya döndüler. Çağdaşlarımı, sinema ile ilk karşılaşmalarının tarihini bana bildirmeye çağırırım. Biz, geçmiş yüzyıllardan kötü davranışlarıyla ayrılacak bir yüzyıla gözü kapalı giriyorduk ve bu yeni, soylu olmayan sanat barbarlığımızı canlandırıyordu. Kürklü bir mağarada doğmuş, yöneticiler tarafından garip eğlenceler arasına yerleştirilmiş bu sanatın, ciddi kişileri ayağa fırlatan halkımsı yanları vardı; kadın ve çocukların eğlencesiydi bu; annemle ikimiz sinemaya bayılıyorduk, ama hiç düşünmüyor ve sözünü etmiyorduk: insan, elinde varsa, ekmekten söz eder mi hiç? Varlığının farkına vardığımızda, çoktan belli başlı gereksinimimiz olmuştu.

Yağmurlu günlerde, Anne-Marie bana ne yapmak istediğimi sorardı, uzun süre, sirk, Châtelet, Elektrikli Ev ve Grévin Müzesi arasında kararsız kalırdık; son anda, hesaplı bir umursamazlıkla, bir sinema salonuna girmeye karar verirdik. Tam evden çıkacağımız zaman, büyükbabam çalışma odasının kapısında belirir; sorardı: «Nereye gidiyorsunuz, çocuklar?» — «Sinemaya,» derdi annem. Büyükbabam kaşlarını çatar, annem de çabuk çabuk şunları eklerdi: «Panthéon Sineması'na, hemen yanımızda, Soufflot Sokağı'nı geçince.» Dedem, omuz silkerek gitmemize göz yumardı; ama ertesi perşembe şunları söyleyecektir M. Simonnot'ya: «Şu işe bakın, Simonnot, ciddî bir insansınız, sizin aklınız eriyor mu bu-

na? Kızım, torunumu sinemaya götürüyor!» ve M. Simonnot yatıştırıcı bir sesle: «Ben hiç gitmedim, ama karım arasıra gidiyor,» diyecektir.

Film başlamış olurdu. Yer gösteren kızı tökezleyerek izlerdik, gizlenmiş hissederdim kendimi; başımızın üzerinde, beyaz bir ışık demeti salonun bir ucundan öbür ucuna uzanır, toz ve dumanların bu demet içinde kaynaştığı görülürdü; bir piyano kişner, armut biçimindeki morumsu lâmbalar duvarlarda ışıldar, bir temizleme tozunun keskin kokusu boğazıma dolardı. Bu insanlı karanlığın kokusu ve yemişleri birbirine karışırdı içimde: çıkış kapılarındaki lâmbaları yer, içimi onların asitimsi kokularıyla doldururdum. Sırtımı birtakım dizlere çarpar, gıcırdayan bir koltuğa otururdum, annem beni yükseltmek için katlanmış bir örtü koyardı altıma; sonunda perdeye bakardım, ışıldayan bir tebeşir, göz kırpan ışık sağnaklarıyla kesilmiş görüntüler bulurdum orada; hep yağmur yağardı, pırıl pırıl güneşte, evlerin içinde bile yağmur yağardı; kimi zaman, alev alev yanan bir yıldız bir Baronesin oturma odasının tam ortasından geçer, Barones hiç de şaşmış görünmezdi. Bu yağmuru, duvarın içine işleyen bu tedirginliği severdim. Piyanist *Fingal Mağarası* uvertürüne başlayınca herkes suçlunun ortaya çıkacağını anlardı: Barones korkudan deliye dönerdi. Ama karakabarcıklı güzel yüzü, kıpırtılı bir pankarta bırakırdı yerini: «Birinci bölümün sonu.» Birden zehirden kurtuluş, bir ışık. Nerdeydim? Bir okulda mı? Bir devlet binasında mı? En küçük bir süs yoktur: altlarından yayları gözüken, koltukların yanlarına tutturulmuş açılıp kapanabilir ek koltuklar, aşıboyası duvarlar, izmarit ve tükürükle dolu bir döşeme. Boğuk mırıltılar salonu doldurur, konuşma dili geri çağrılırdı, yer gösteren kız bağırarak İngiliz şekeri satar, annem bana onlardan alırdı, ağzımı doldurur, çıkış lâmbalarını emer-

dim. İnsanlar gözlerini ovuşturur, her biri yanındakini keşfederdi. Askerler, mahallenin hizmetçi kızları; kemikli bir ihtiyar tütün çiğnerdi, başı açık işçi kadınlar yüksek sesle gülerdi: bütün bu insanlar bizim dünyamızdan değildi; çok şükür, bu kafalar üstünde, şuraya buraya serpiştirilmiş, titrek kocaman şapkalar güven verirdi insana.

İkinci balkonun gediklilerinden olan rahmetli babamla büyükbabama, tiyatrodaki toplumsal sıralanma, törenlere düşkünlük aşılamıştı: birçok insan biraraya gelince, âyin törelerine göre ayırmak gerekirdi onları, yoksa birbirlerini kırıp geçirirlerdi. Sinema tersini kanıtlıyordu: bu karışık seyirci, bir bayramdan çok, galiba bir felâketle biraraya toplanmıştı; ölmüş bulunan tören düşkünlüğü, olsa olsa, insanlar arasındaki gerçek bağı, karşılıklı bağlılığı saklıyordu gözlerden. Törenlerden tiksindim, yığınlara hayran oldum; her türlüsünü gördüm insan topluluklarının, ama o çıplaklığı, her bireyin bütün ötekiler karşısında duyduğu o duvar dibine kıstırılmış hayvan yüzyüzeliğini, o uyanık düşü, insan olma tehlikesinin o karanlık bilincini yalnız 1940'da, Stalag XII D'de buldum yeniden.

Annem beni Bulvar sinemalarına götürecek kadar yüreklilik gösterdi: Kinérama'ya, Folies Dramatiques'e, Vaudeville'e, o zamanlar Hippodrome adı verilen Gaumont Palace'a götürürdü beni. *Zigomar ile Fantoma*'yı, *Maciste'in Maceraları*'nı, *New York Esrarı*'nı gördüm: yaldızlar zevkimi bozuyordu. Gözden düşmüş olan Vaudeville Tiyatrosu, eski büyüklüğünden vazgeçmek istemiyordu: sarı palamut püsküllü kırmızı bir perde son dakikaya dek sinema perdesini örtüyordu; filmin başlayacağını bildirmek için üç kere gonga vuruluyor, orkestra bir açılış müziği çalıyor, kırmızı perde kalkıyor, ışıklar sönüyordu. Perdedeki kişileri uzaklaştırmaktan

başka bir işe yaramayan bu aykırı törenler, bu tozlu gösteriler canımı sıkıyordu; balkonda ya da galeride oturan, avizelerle, tavandaki resimlerle gözleri kamaşan babalarımız, tiyatronun kendi malları olduğuna ne inanabiliyor, ne de inanmak istiyorlardı: oraya kabul edilmişti onlar. Bense, *en yakından* görmek istiyordum filmi. Mahalle sinemalarının eşitleyici rahatsızlığında, bu yeni sanatın, herkes gibi, benim de malım olduğunu öğrenmiştim. Aynı akıl yaşındaydık: ben yedi yaşındaydım ve okumayı biliyordum, onun (sinema sanatının) yaşıysa on ikiydi ve konuşmayı bilmiyordu. Daha işin başında olduğu, pek çok gelişeceği söyleniyordu; birlikte büyüyeceğimizi düşünüyordum. Ortak çocukluğumuzu unutmadım: bana bir İngiliz şekeri verildiğinde, bir kadın yanımda tırnaklarına cilâ sürdüğünde, bir taşra otelinin tuvaletlerinde bir temizleyicinin kokusunu duyduğumda, bir trende tavandaki morumsu gece lâmbasına baktığımda, gözlerimde, burun deliklerimde, dilimde bu yok olup gitmiş salonların ışıklarını ve kokularını buluyorum yeniden; dört yıl önce, Fingal Mağarası açıklarında, kasırgalı bir havada, bir piyano duyuyordum rüzgârda.

Kutsal'ı anlayamıyor, ama büyüye bayılıyordum: sinema, aykırı bir biçimde, kendisinde bulunmayan şeyler için sevdiğim, şüpheli bir görünüm idi. Bu yağmur, her şeydi, hiçbir şey değildi, hiçe indirgenmiş her şeydi: bir duvarın can çekişişini seyrediyordum; bedenime varıncaya dek her yanımı tıkabasa dolduran bir ağırlığın sert öğeleri temizlenip atılmıştı ve benim körpe düşüncülüğüm pek büyük bir haz duyuyordu bu sonsuz ufalıp büzülüşten; daha sonraları, üçgenlerin bir yerden bir yere geçirilmesinde ve kendi ekseni etrafında dönmesinde, yüzlerin sinema perdesinde akıp gidişini anımsadım, düzlem geometriye varana dek her şeyde

sevdim sinemayı. Siyahla beyazdan, kendisinde bütün öteki renkleri özetleyen ve bunları ancak bu işten anlayanlara gösteren üstün renkler çıkarıyordum; görülmezi görmekle büyüleniyordum. Her şeyden çok, kahramanlarımın onulmaz dilsizliklerini seviyordum. Ya da hayır: dilediklerini anlatmak ellerinden geldiğine göre, dilsiz değillerdi. Müzik aracılığıyla anlaşıyorduk, iç yaşamlarının gürültüsüydü bu. Canı yanan suçsuzluk, acısını dile getirmek ya da göstermekten daha iyisini yapıyordu, kendisinden çıkan ezgiyle her yanımı bu acıyla dolduruyordu; konuşmaları okuyordum, ama umutsuzluğu ve acıyı işitiyor, açığa vurulmayan gururlu sızıyı kulağımla yakalıyordum. Tehlikedeydim; perdede ağlayan genç kadın *ben değildim,* bununla birlikte, onunla ben, tek bir öze sahiptik: Chopin'in ölüm marşı; gözyaşlarının gözlerimi ıslatması için daha fazlası gerekmiyordu. Önceden haber verme gücüm olmadığı halde, peygamber gibi hissediyordum kendimi: daha dönek döneklik etmeden, korkunç suçu içime işliyordu; şatoda her şey dingin görünürken, uğursuz ezgiler katilin varlığını açığa vuruyordu. Ne kadar mutluydu şu kovboylar, şu silâhşörler, şu polisler: gelecekleri şu haberci müzikteydi ve şimdiki zamanı yönetiyordu. Kesintisiz bir şarkı, kendi sonuna doğru ilerlerken, onların yaşamlarıyla karışıyor, onları utku ya da ölüme doğru sürüklüyordu. Bekleniyorlardı: tehlikedeki genç kız, general, ormanda pusuya düşürülmüş hain, barut fıçısının yanında kıskıvrak bağlı yatan, alevin fitil boyunca ilerleyişine kaygıyla bakan arkadaş onları bekliyordu. Şu alevin ilerleyişi, bâkirenin saldırgana karşı giriştiği umutsuz kavga, kahramanın çölde dörtnala gidişi, bu görüntülerin, bütün bu hızların birbiri içine girişi ve hepsinin ardında, *Faust'un İlençlenişi*'nden alınıp piyanoya uyarlanmış «Uçuruma Doğru Koşu» adlı parçanın cehennem bölü-

mü, bütün bunlar bir bütündü: alınyazısıydı bu. Kahraman yere atlıyor, fitili söndürüyor, suçlu onun üzerine atılıyor, bıçaklı bir kavga başlıyordu: ama bu çatışmanın rastlantıları da müziğin gelişimindeki sertlikle çakışıyordu: evrensel düzeni pek iyi saklayamayan yalancı rastlantılardı bunlar. Son bıçak darbesinin en son nota ile rastlaşması ne büyük bir zevkti! Kendimden geçmiş, yaşamak istediğim dünyayı bulmuştum, mutlak'a dokunuyordum. Ve ne büyük felâketti ışıkların yanması: sevgiyle kendimi paralamıştım bu kişiler için ve onlar, dünyalarını da birlikte götürerek, yok olmuşlardı; yengilerini iliklerimde hissetmiştim, oysa onların yengisiydi bu, benim değil: sokağa çıkınca, çoğalmış hissediyordum kendimi.

Sözlerin peşini bırakıp müzikte yaşamaya karar verdim. Her akşam saat beşe doğru fırsatım vardı bunu yapmaya. Büyükbabam Yaşayan Diller Okulunda ders verir; büyükannem odasına çekilip Gyp (Maupassant) okurdu; annem burnuma ilâç damlatmış, akşam yemeği işini yoluna koymuş, hizmetçiye son öğütleri vermiş olurdu; piyanonun başına geçip Chopin'in Ballade'larını, Schumann'ın bir sonatını, Franck'ın senfonik çeşitlemelerini, kimi zaman da, benim isteğim üzerine, *Fingal Mağarası* giriş müziğini çalardı. Çalışma odasına süzülürdüm; oda çoktan kararmış olup piyanonun üzerinde iki şamdan yanardı. Karanlık işime yarardı, büyükbabamın cetvelini yakalardım, kılıcımdı bu benim, kâğıt keseceği de, ikinci kılıcımdı; hemen o anda bir şövalyesinin perdedeki yamyassı imgesi oluverirdim. Kimi zaman, esinleniş gecikirdi: zaman kazanmak için, çok önemli bir olayın ünlü kılıç ustasını bir süre kendini belli etmemeye zorladığına karar verirdim. Karşılık vermeden kılıç darbeleri yemeli ve gözüpekliğimi

korkaklık oyunu altında saklamalıydım. Ters ters bakarak, başım öne eğik, ayaklarımı sürüyerek dolanırdım odada, arasıra, bir sıçrayışla, bana bir tokat atıldığını ya da arkama bir tekme savrulduğunu gösteriyor, ama karşılık vermemeye dikkat ediyordum: bana hakaret edenin adını yazıyordum bir kenara. Yeterince alınınca, müzik sonunda etkisini gösteriyordu. Tıpkı bir Afrika tamtamı gibi, piyano beni ritmine uyduruyordu. Fantaisie-Impromptu ruhumun yerini alıyor, içime yerleşiyor, bana bilinmeyen bir geçmiş, şimşek hızlı ve ölümlü bir gelecek veriyordu; kendimden geçmiştim, iblis beni yakalamış, bir erik ağacı gibi sallıyordu. Haydi atlara! Hem at, hem binici idim; dörtnala süren ve sürülen ben, son hızla tarlalardan, geniş fundalıklardan, çalışma odasının ortasından, kapıdan pencereye doğru geçip gidiyordum. Annem, çalmaya ara vermeden, «Çok gürültü ediyorsun, komşular şikâyet edecekler,» diyordu. Dilsiz olduğumdan karşılık vermiyordum ona. Dükün karşısına dikiliyor, attan atlayıp dudaklarımın sessiz kıpırtılarıyla ona kendisini bir soysuz saydığımı anlatıyordum. Atlılarını üzerime salıyordu; küçük yeldeğirmeni çarkları çelik gibi bir savunma aracı sağlıyordu bana; arasıra bir göğsü deliyordum kılıcımla. Birden rol değiştirip kafasından ikiye yarılan cenkçi oluyor, düşüyor, halının üzerinde can veriyordum. Sonra, sessizce kendimi cesetten çekip alıyor, ayağa kalkıyor, gezgin şövalye rolümü benimsiyordum yeniden. Bütün kişileri ben canlandırıyordum: şövalye iken, düke bir şamar patlatıyordum; hemen kişilik değiştiriyor, dük olarak bu şamarı yiyordum. Hep en büyük role, kendi kendime dönebilme sabırsızlığı içinde, kötü kişileri uzun süre canlandırmıyordum. Yenilmezliğimle herkesin hakkından geliyordum. Ama tıpkı gece anlatılarımdaki gibi, ardından işsiz güçsüz kalmaktan korktuğum için, utku-

mu hep bir türlü sonu gelmeyen yarınlara bırakıyordum.

Genç bir kontesi, kralın öz kardeşinden koruyorum. Aman ne kırım olacak! Ama annem sayfayı çeviriyor; yumuşak bir «adagio» alıyor «allegro»nun yerini; kesip biçmeyi çabuk bitiriyor; kılıcının gölgesindeki güzele gülüyorum. O da beni seviyor; müzik öyle diyor. Ve belki ben de onu seviyorum: Sevdalı, ağırkanlı bir yürek yerleşiyor içime. İnsan sevince ne yapar? Elinden tutup bir çayırlıkta gezdiririm onu: bu yetmez herhalde. Acele çağrılan serserilerle atlılar beni sıkıntıdan kurtarır: bire karşı yüz, atılırlar üzerimize; doksanını öldürürüm, geri kalan on tanesi kontesi kaçırır.

Karanlık yıllarıma giriş ân'ıdır bu: beni seven kadın hep tutsaktır; krallığın bütün ordusu peşimdedir, yasa dışı, av hayvanı gibi bir köşeye sıkıştırılmış, zavallıyımdır, elimde bilincimle kılıcım vardır yalnızca. Yılgın yılgın çalışma odasını arşınlar, içimi Chopin'in tutkulu hüznüyle doldururdum. Kimi zaman, yaşamımın sayfalarını karıştırıp, her şeyin iyi biteceğine, unvanlarımın, topraklarımın, hemen hemen el değmemiş bir nişanlının geri verileceğine ve Kralın benden af dileyeceğine kendimi inandırmak için, iki üç yıl ileri atladığım olurdu. Ama hemen koşup geri döner, kendimi gene iki üç yıl öncesinin mutsuzluğu içine yerleştirirdim. Bu an büyülerdi beni: kurmaca ile gerçek karışırdı: hak peşinde koşan, gönlü kırık, serseri, işsiz güçsüz, kendi kendini dert edinmiş, bir yaşama nedeni arayan, müziğe uyarak büyükbabasının çalışma odasında dolanan çocuğa tıpatıp benziyordum. Rolümü bırakmaksızın, alınyazılarımızı birbiri içinde eritmekte yararlanıyordum bu benzerlikten: sonraki utkudan emindim, sıkıntılarımda, bu utkuya ulaşmanın en güvenilir yolunu görüyordum; aşağılanışımda, bu aşağılanışın gerekçesi

olan gelecekteki ünümü görüyordum: Schumann'ın sonatı inancımı tamamlamaya yetiyordu: umutsuzluğa düşen yaratık ve dünyanın kurulduğu günden beri onu kurtarmış olan Tanrı'ydım ben. Ne büyük zevktir beti benzi solana dek üzülmek; bütün dünyaya surat asmak hakkımdı. Çok kolay başarılardan bıkmış, iç kararmasının derin hazzını, hıncın keskin tadını çıkarıyordum. En tatlı özenlerle çevrili besiye çekilmiş, isteksiz bir insandım, düşsel bir yoksunluk içine atılmakta acele ediyordum: sekiz yıllık mutluluk ancak büyük ıstırap düşkünlüğü uyandırmıştı bende. Hepsi önceden benim yanımı tutan her zamanki yargıçlarımın yerine, beni, dinlemeden mahkûm etmeye hazır, asık suratlı bir yargıçlar kurulu geçirdim: bu kuruldan, temize çıkarılma, kutlama ve örnek bir ödül koparacaktım. Grisélidis'in öyküsünü, tutku içinde, yirmi kere okumuştum; oysa acı çekmeyi sevmiyordum ve ilk isteklerim zalimce oldu: bunca prensesin koruyucusu, hayalinde, kapı komşusu küçük kızın kaba etlerine vurmakta bir sakınca görmüyordu. Bu pek az salık verilebilecek öyküde en hoşuma giden şey, kurbanın eziyet etmeyi sevmesi ve sonunda hoyrat hoyrat kocayı ayaklarına kapandırtan o şaşmaz erdemdi. Benim de istediğim buydu işte: yargıçlara zorla diz çöktürmek, önyargılarından dolayı cezalandırmak, kendimi onlara zorla saydırmak. Ama her gün, temize çıkışı bir sonraki güne bırakıyordum; hep gelecekteki bir kahramandım, hiç durmadan geri çevirdiğim bir kutsallaştırma için yanıp tutuşuyordum.

Bu iki yönlü, hem duyulan, hem oynanan iç kararmasının bendeki umut kırıklığını dile getirdiğini sanıyorum: yiğitliklerim, uç uca konulduğunda, bir rastlantılar dizisinden başka bir şey değildi; annem Fantaisie-Impromptu'nün son notalarını tuşlara işlediği zaman, babadan yoksun yetim çocukların, yetim çocuklardan

yoksun gezginci şövalyelerin ânı'sız zamanı içine düşüyordum yeniden; kahraman ya da öğrenci, aynı yazı ödevlerini, aynı yiğitlikleri tekrar tekrar yapıyor ve bir hücreye kapatılmış olarak kalıyordum: yineleme. Bununla birlikte vardı bu zaman, gelecek sinema buldurmuştu onu bana; bir alınyazım olduğunu düşlüyordum. Sonunda Grisélidis'in surat asmalarından baktım: tarihsel üne eriş ân'ımı istediğim kadar geri iteyim, bu ân'ı gerçek bir gelecek yapamıyordum: geri bırakılmış bir şimdiki zamandan başka bir şey değildi bu.

İşte tam bu sırada —1912 ya da 1913'de— okudum *Michel Strogoff*'u. Sevinçten gözlerim yaşardı: ne örnek bir yaşayış. Bu yiğit subay, değerini göstermek için haydutların keyfini beklemek zorunda değildi: yukardan gelen bir buyruk onu gölgeden çekip çıkarmıştı; o bu buyruğa uymak için yaşıyor ve kendi utkusu yüzünden ölüp gidiyordu, çünkü bir ölümdü bu ün: kitabın son yaprağı çevrildiğinde, Michel kendini, yanları yaldızla boyanmış küçük tabutu içine gömüyordu. Tek bir kaygı yoktu: daha ilk görünüşünde doğrulanmıştı Michel. Tek bir rastlantı da yoktu: hiç durmadan yer değiştiriyordu, doğru, ama büyük çıkarlar, yürekliliği, düşmanın uyanıklığı, yerin niteliği, ulaştırma yolları, hepsi önceden belli olan daha başka bir sürü etken, onun harita üzerindeki yerini belirtmeye yarıyordu. Yineleme de yoktu: her şey değişiyordu, onun da hiç durmadan değişmesi gerekiyordu; geleceğiyle aydınlanıyordu, bir yıldız yol gösteriyordu ona. Üç ay sonra, bu romanı aynı coşkuyla okudum; oysa sevmiyordum Michel'i, çok bilge buluyordum onu: kıskandığım şey, alınyazısıydı. Onda, olmamı engelledikleri gizli Hıristiyana hayrandım. Çarlar Çar'ı, Tanrı Baba idi o; hiçlikten, benzeri olmayan bir kararname ile çekilip çıkarılmış bulunan Michel, bütün yaratıklar gibi, tek ve önemli bir görevle yü-

kümlü, eğilimleri ve engelleri aşarak gözyaşı vâdimiz-den geçip gidiyor, din uğruna şehit oluşun tadına varıyor, olağanüstü'nün[3] yardımından yararlanıyor, Yaradan'ın şanını arttırıyor, sonra görevi bitince, ölümsüzlüğe yerleşiyordu. Bu kitap bir zehir oldu benim için: demek ki seçme kişiler vardı? Demek ki en büyük zorunluluklar çiziyordu bu kişilerin yolunu? Ermişlik beni tiksindirirdi: Michel Strogoff'da kahramanlık görünüşüne büründüğü için, büyüledi beni.

Bununla birlikte, sözsüz oyunlarımda hiçbir değişiklik yapmadım ve dinsel görev düşüncesi, bir biçime giremeyen ve kendisinden kurtulamadığım bir hayalet gibi, havada kaldı. Doğal olarak, dilsiz oyun arkadaşlarım, Fransa Kralları buyruğumdaydı, ve kendi kutsallıklarını bana vermek için bir işaretime bakıyorlardı. Hiç istemiyordum bunu onlardan. Eğer bir insan, yaşamını bir boyuneğişle tehlikeye atarsa, eliaçıklık ne olacaktı? Çelik yumruklu boksör Marcel Dunot, her hafta, karşılık beklemeksizin, ödevinden fazlasını yaparak şaşırtıyordu beni; yara bere içinde kalan, gözleri körleşen Michel Strogoff ise zorlukla söyleyebiliyordu kendi ödevini yaptığını. Yiğitliğine hayrandım, alçakgönüllülüğünü kınıyordum: bu yiğit adamın başının üstünde yalnız gök vardı; neden o başı Çar'ın önünde eğiyordu, oysa Çar'a düşerdi onun ayaklarını öpmek? Ama, eğer göklerden yere inmezsek, nereden bulabilirdik yaşama hakkını? Bu çelişki büyük bir kararsızlık içine düşürdü beni. Birkaç kere güçlüğün yolunu değiştirmeyi denedim: ben, adsız çocuk, tehlikeli bir tanrısal görevden söz edildiğini duyuyordum; gidip kralın ayaklarına kapanıyor, bu görevi bana vermesi için yalvarıyordum. Kral hayır di-

(3) Bir gözyaşının yarattığı mucize ile kurtuluyordu Michel Strogoff.

yordu: çok gençtim, iş çok ciddiydi. Ayağa kalkıyor, meydan okuyor, bütün güvendiği cenkçileri bir çırpıda yeniveriyordum. Kralın gözleri açılıyordu: «Madem istiyorsun, git öyleyse!» Ama yaptığım kurnazlığa aldanmıyordum, biliyordum ki kendimi zorla kabul ettirmiştim. Hem sonra, bütün o maymun suratlı adamlar tiksindiriyordu beni: 93 Devrimi'ni yapanlardan, XVI. Louis'nin ölümü için oy verenlerden biriydim; büyükbabam, ister XVI. Louis, ister Badinguet adını taşısınlar, zorba hükümdarlara karşı beni uyarmıştı. Özellikle, her gün *le Matin* gazetesinde, Michel Zévaco'nun günlük romanını okuyordum: bu üstün yetenekli yazar, Hugo' nun etkisiyle, cumhuriyetçi pelerin ve kılıç romanını yaratmıştı. Kahramanları halkı temsil ediyorlardı; imparatorluklar kurup imparatorluklar yıkıyor, daha XIV. yüzyıldan Fransız Devrimi'ni müjdeliyor, iyi yüreklilikle, çocuk ya da deli kralları bakanlarına karşı koruyor, kötü kralları tokatlıyorlardı. En büyükleri olan Pardayan, ustamdı: onu öykünmek için, yüz kere, çırpı bacaklarımın üzerine dikilip III. Henri'yi, XIII. Louis'yi tokatladım. Bütün bunlardan sonra, onların buyruğuna mı girecektim? Kısacası, ne kendi içimden şu yeryüzündeki varoluşumu doğrulayacak buyurucu vekillik belgesini çıkarabiliyor, ne de bir kimseye bana bunu verebilme hakkını tanıyordum. Dolu dizgin at sürüşlerime, istemeye istemeye yeniden başladım, karışıklıklara dalıp gittim; dalgın kan dökücü, kaygısız şehittim; bir Çar, bir Tanrı ya da kısacası bir baba bulamadığım için, Grisélidis olarak kaldım.

İkisi de düzmece, iki yaşamım vardı: herkesin arasındayken bir düzmeciydim: Ünlü Charles Schweitzer' in ünlü torunu; yalnızken, düşsel bir somurtkanlık içine gömüyordum kendimi. Yalancı ünümü yalancı bir ünsüzlükle düzeltiyordum. Rolün birinden ötekine geçmek-

te hiç zorluk çekmiyordum: tam gizli çizmemi ayağıma çekeceğim sırada, anahtar kilit içinde dönüyor, annemin ansızın inme inen elleri piyanonun tuşları üzerinde kıpırtısızlaşıyordu, cetveli kitaplığa koyup büyükbabamın kollarına atlamaya koşuyordum, kürklü terliklerini götürüyor, öğrencilerinin adlarını sayarak günün nasıl geçtiğini soruyordum. Düşüm ne denli derin olursa olsun, hiçbir zaman onun içinde kendimden geçme tehlikesine düşmedim. Bununla birlikte bir gözdağı altındaydım: doğrum, ta sonuna dek, yalanlarının birbirini kovalaması tehlikesiyle karşı karşıyaydı.

Bir başka doğru daha vardı. Luxembourg Bahçesi'nin setlerinde çocuklar oynardı, onlara yaklaşırdım, görmeden sürtünerek geçerlerdi yanımdan, bir yoksulun gözleriyle bakardım onlara: ne kadar güçlü ve hızlıydılar! Ne kadar güzeldiler! Bu etten kemikten kahramanlar karşısında, olağanüstü zekâmı, evrensel bilgimi, atletik yapımı, savaşçı becerikliliğimi yitiriyordum; bir ağaca yaslanıp bekliyordum. Çete başının sertçe fırlatılmış bir sözüyle: «Haydi, Pardayan, mahpus sen olacaksın,» demesiyle ayrıcalıklarımdan vazgeçebilirdim. Sessiz bir rol bile zevke boğabilirdi beni; sedyeye yatırılmış bir yaralı, bir ölü olmayı seve seve kabullenebilirdim. Bu fırsatı vermediler bana: çağdaşlarıma, benzerlerime rastlamıştım ve onların kayıtsızlığı beni mahkûm ediyordu. Onlar aracılığıyla kendimi bulup ortaya çıkarışıma şaşıp kalmıştım: ne harika çocuk, ne de denizanasıydım, hiç kimseyi ilgilendirmeyen bir çelimsizdim yalnızca. Annem zorlukla saklıyordu küçümsemesini: bu uzun boylu ve güzel kadın, ne de uyuşuyordu benim kısacık boyumla; çok doğal bir şeydi bu: Schweitzer'ler uzun boylu, Sartre'lar ise kısaydı, babama çekmiştim, o kadar. Sekiz yaşımda, taşınabilir ve kolay çekip çevrilebilir oluşumdan hoşnuttu: ufak kalıbım, gö-

züne, uzayıp giden bir bebeklik gibi görünüyordu. Ama, hiç kimsenin beni oynamaya çağırmadığını görünce, sevgisini, benim bir cüce yerine konma tehlikesiyle karşılaşıp —ki pek de cüce değildim— bundan üzüleceğimi sezmeye kadar vardırıyordu. Beni umutsuzluktan kurtarmak için, sabırsızlık numarası yapıyordu: «Ne bekliyorsun, koca budala? Sor bakalım seninle oynamak istiyorlar mı?» Başımı sallıyordum: en değersiz işleri kabullenebilirdim, ama gidip o işleri istememekte buluyordum bütün gururumu. Demir sıralar üzerinde örgü ören hanımları gösteriyordu annem: «Anneleriyle konuşmak ister misin?» Bunu yapmaması için yalvarıyordum anneme; elimden tutuyor, hep çağrılmayı bekleyerek, hep oyun dışı bırakılarak, ağaçtan ağaca, kümeden kümeye dolaşıyorduk. Karanlık basarken, ağaçtaki tüneğime, ruhumun ve düşlerimin estiği yüce tepelere dönüyordum yeniden: beş altı çocukça lâf ederek, yüz Alman atlısını kırıp geçirerek öcünü alıyordum umduğumu bulamayışımın. Neye yarar: hiç iyi gitmiyordu bu iş.

Büyükbabam kurtardı beni: bilmeden, beni, yaşamımı değiştiren yeni bir düzmecilik içine attı.

II

YAZMAK

Charles Schweitzer hiçbir zaman kendini bir yazar gibi görmemişti ama, yetmiş yaşında Fransızca hâlâ başını döndürüyordu, çünkü güçlükle öğrenmişti Fransızcayı ve hâlâ pek avucunun içine alamamıştı bu dili: onunla oynuyor, sözcüklerden hoşlanıyordu, sözcükleri söylemeyi seviyor ve acımasız söyleyişiyle tek bir heceyi bile atlamıyordu; vakti olursa, kalemiyle, sözcüklerden demet yapıyordu. Daha çok, ailemize ve Üniversiteye ilişkin olayları anlatıyordu anlık yapıtlarda: yeni yıl dilekleri, yıldönümü kutlamaları, düğün yemeklerindeki gönül okşayıcı sözler, Saint-Charlemagne için söylediği ölçülü uyaklı söylevler, üç kişilik kısa güldürüler, hece bilmeceleri, uyak parçacıkları ve tatlı saçmalıklardı bunlar; kurultaylarda, hemen o anda, Almanca ve Fransızca dörtlükler yaratırdı.

Yaz başlarında, büyükbabam derslerini bitirmeden önce, iki kadınla ben, Arcachon'a gidiyorduk. Haftada üç kere bize mektup yazıyordu: iki sayfa Louise'e, Anne-Marie'ye bir dip notu, bana da başlı başına ölçülü uyaklı bir mektup gönderiyordu. Mutluluğumu daha iyi tattırmak için annem bana şiirin ölçü kurallarını öğretti. Biri beni ölçülü uyaklı bir yanıt karalamaya uğraşırken yakaladı, bitirmek için sıkıştırdılar, bitirmeme yardım ettiler. İki kadın mektubu gönderdiklerinde, alacak olanın şaşkınlığını düşünerek, gözlerinden yaş gelene kadar güldüler. Karşılık olarak, beni öven bir şiir aldım; buna bir şiirle karşılık verdim. Alışkanlık yerleşmiş, büyükbabayla torun yeni bir bağ ile bağlanmıştı; Kızılderililer gibi, Monmartre bıçkınları gibi, kadınların anlayamayacağı bir dille anlaşıyorlardı aralarında. Bana

bir uyak sözlüğü aldılar, manzumeci olup çıktım: uzun iskemlesinden ayrılmayan ve birkaç yıl sonra ölecek olan sarışın küçük bir kız Vévé için madrigal'ler (sevda şiirleri) yazıyordum. Küçük kız hiç aldırmıyordu buna: bir melekti o; ama geniş bir okur topluluğunun hayranlığı bu ilgisizlikten duyduğum acıyı dindiriyordu. Bu şiirlerden kimini buldum sonraları. 1955'de Cocteau, «Minou Drouet dışında, bütün çocuklarda üstün yetenek vardır,» dedi. 1912'de, benim dışımda, hepsinde vardı: şarlatanlık olsun diye, incelik olsun diye, kendimi büyük adam yerine koyabilmek için yazıyordum ben: özellikle de Charles Schweitzer'in torunu olduğum için yazıyordum. La Fontaine'in Masalları'nı verdiler elime; hoşlanmadım: yazar dilediği gibi davranıyordu bunlarda; on ikilik dizelerle onları yeniden yazmaya karar verdim. Giriştiğim iş, gücümün üstündeydi ve herkesi güldürdüğünü sezinler gibi oldum: son şiirsel denemem oldu bu. Ama bir kere yola çıkmıştım: şiirden düzyazıya geçtim ve *Cri-Cri*'de okuduğum heyecanlı serüvenleri yeniden uydurmakta hiç güçlük çekmedim. Tam sırasıydı: düşlerimin boşluğunu görmek üzereydim. Gerçeğe aykırı at koşturmalarım sırasında erişmek istediğim şey, «gerçek» idi. Annem, gözlerini nota kitabından ayırmaksızın, bana: «Poulou, ne yapıyorsun?» diye sorduğunda, kimi zaman, sessizlik arzumu yarıda kesip ona: «Sinemacılık oynuyorum,» dediğim oluyordu. Gerçekten de, imgeleri kafamdan çekip çıkarmak, kendi dışımda, gerçek mobilyalar ve gerçek duvarlar arasında, sinema perdesinde akıp gidenler kadar parlak ve görülebilir olarak «canlandırmak» istiyordum. Boşuna; iki yönlü oynadığımı görmezlikten gelemezdim artık: kahraman rolüne çıkan bir oyuncuyu canlandırıyordum.

Daha yazmaya başlar başlamaz, bayram etmek üzere bir yana koydum kalemimi. Kandırmaca yine aynıydı,

ama sözcükleri nesnelerin özü olarak gördüğümü daha önce söylemiştim. Hiçbir şey beni, kargacık burgacık yazılarımdaki o göz kamaştıran pırıltıların yerlerini yavaş yavaş maddenin donukluğuna terketmesinden daha çok sarsmıyordu: düşsel olan'ın gerçekleşmesiydi bu. Atanma tuzağına düşen yürekli bir İkinci İmparatorluk yüzbaşısı, bir bedevinin buyur ettiği yemek odasına giriyordu; orada ikisi de hiç kurtulmamacasına tutsak edilmiş, imlerle biçimlendirilmiş olarak kalıyorlardı; çelik bir ucun çiziktirmeleriyle düşlerimi dünyaya çivilediğimi sandım. Bir defter, bir şişe mor mürekkep ayırdım kendime, defterin kapağına: «Roman Defteri» diye yazdım. İlk bitirdiğim öyküye «Bir Kelebek Uğruna» adını verdim. Bir bilgin, kızı ve atlet yapılı genç bir araştırıcı, değerli bir kelebeğin ardından, Amazon boyunca çıkıyorlardı. Yolculuğun ereğini, kişileri, olayların ayrıntılarını, hattâ başlığını bile, üç ay önce çıkmış bir öyküden almıştım. Bile bile yapılmış bu aşırma bütün kaygılarımdan kurtarıyordu beni: hiçbir şey uydurmadığıma göre, her şey gerçekti. Yapıtımı yayımlasınlar diye yanıp tutuşmuyordum ama, öykümün önceden basılmış olması için her şeyi yapmış ve ilk örneğimin kefil olmayacağı tek bir satır yazmamıştım. Bir kopyacı olarak mı görüyordum kendimi? Hayır. Yeni bir yazar olarak görüyordum: öykünün şurasını burasını düzeltiyor, canlandırıyordum onu; örneğin, kişilerin adlarını değiştirmeye dikkat etmiştim. Bu ufak değişiklikler anı ile imge gücünü karıştırmama izin veriyorlardı. Yeni ve hepsi kâğıda geçirilmiş tümceler, esinlenişe yakıştırılan bir şaşmazlıkla yeniden doğuyordu kafamda. Kâğıda geçiriyordum onları, gözlerimin önünde nesnelerin yoğunluğunu kazanıyorlardı. Eğer esinlenen bir yazar, herkesin sandığı gibi, benliğinin en derin köşe-

lerinde kökten değişiyorsa, ben, yedi ile sekiz yaş arasında tanıdım esinlenişi.

Hiçbir zaman bütünüyle aldanmadım bu «kendiliğinden yazış»a. Ama bir oyun olarak hoşuma gidiyordu: biricik oğul, ben, tek başıma oynayabilirdim bu oyunu. Kimi zaman elimi durduruyor, kendimi, çatık kaşlı, dalgın bakışlı *bir yazar* olarak duyumsamak üzere oyalanıyordum. Bayılıyordum aşırmaya ve, göreceğiniz gibi, züppelik yüzünden, bile bile ileri götürüyordum bu işi.

Boussenard ile Jules Verne bilgi vermek için tek bir fırsatı kaçırmazlar: en önemli anlarda, zehirli bir bitkiyi, bir yerli köyünü anlatmaya girişmek üzere, anlatıyı keserler. Okur olarak, bu öğretici bölümleri atlardım; yazar olarak, romanlarımı bunlarla dolduruyordum; çağdaşlarıma, bilmediğim her şeyi öğreteceğimi ileri sürüyordum: «Fuégien»lerin yaşayış biçimi, Afrika'nın bitki örtüsü, çöldeki iklim. Talihin bir oyunuyla ayrılıp, sonra, farkında olmaksızın, aynı gemide buluşan ve aynı fırtınanın kurbanı olan kelebek biriktiricisi baba ile kızı aynı şamandıraya asılmakta, başlarını kaldırmakta, ikisi birden bağırmaktaydılar: «Daisy!», «Baba!». Yazık ki, taze et arayan bir köpekbalığı oralarda dolaşmakta, yaklaşmakta, karnı dalgalar arasında parıldamaktaydı. Zavallılar ölümden kurtulabilecekler mi acaba? Büyük Larousse'un «Pr-Z» cildini almaya gidiyor, güçlükle yazı masama kadar taşıyor, tam sayfasını açıyor ve tek bir sözcük atlamadan, satır başlarına dikkat ederek yazıyordum: «Köpek balıkları, tropikal Atlantik'de pek sık görülür. Bu kocaman ve obur deniz balıklarının boyu on üç metreyi, ağırlıkları da sekiz tonu bulur...» Bu bölümü kâğıda aktarmak için hiç acele etmiyor, işi ağırdan alıyordum: kendimi, tatlı bir can sıkıntısı içinde, Boussenard kadar ince buluyor ve kahra-

manlarımı nasıl kurtaracağıma daha karar veremediğimden, büyük kaygılarla yanıp tutuşuyordum.

Her şey, bu yeni çalışmanın da bir şarlatanlık olmasına yardım ediyordu. Annem beni yüreklendirip duruyor, genç yaratıcıyı sırasına oturmuş çalışırken yakalamaları için konukları yemek salonuna alıyordu; hayranlarımın varlığını hissedebilmek için, kendimi bütünüyle işime kaptırmış gibi yapıyordum; onlar, benim çok şirin olduğumu, bunu çok sevimli bulduklarını söyleyerek, ayaklarının ucuna basa basa çıkıp gidiyorlardı. Emile amcam kullanmadığım, küçük bir yazı makinesi armağan etti; Mme Picard, *dünya gezginleri*'min geçecekleri yolu yanılgıya düşmeksizin çizebilmem için iki yarım küreyi gösteren bir harita aldı bana. Anne-Marie ikinci romanımı, *Muz Satıcısı*'nı kendi eliyle parlak kâğıda geçirdi, elden ele dolaştırdılar onu. Büyükannem bile beni yüreklendiriyordu: «Hiç değilse,» diyordu, «uslu duruyor, gürültü etmiyor.» Neyse ki kutsallaştırma, büyükbabamın hoşnutsuzluğu ile, biraz geri bırakıldı.

Karl, «kötü okumalar» adını verdiği şeylere hiç göz yummamıştı. Annem yazı yazmaya başladığımı bildirdiğinde, büyükbabam, sanırım, iğneleyici gözlemler ve pek hoş saflıklarla dolu bir aile tarihçesi umarak, ilkin kendinden geçmişti. Defterimi aldı, karıştırdı, yüzünü buruşturdu ve gözde dergilerimin «saçmalıklarını» benim kalemimden çıkmış olarak görmekten aşırı derecede canı sıkkın, yemek odasından çıkıp gitti. Sonraları, yapıtımla ilgisini kesti. Onuru kırılan annem, birçok kez şaşırtmacayla ona *Muz Satıcısı*'nı okutmayı denedi. Terliklerini giyip koltuğuna oturmasını bekliyordu; büyükbabam, gözleri sertçe bir noktaya dikili, elleri dizlerinde, sessizce dinlenirken, annem benim yapıtımı eline alıyor, dalgın dalgın karıştırmaya başlıyor, sonra birden kendini kaptırıp okumaya koyuluyordu. Derken, karşı

konmaz bir coşkunlukla, onu büyükbabama uzatıyordu: «Oku bak, baba! Çok hoş.» Büyükbabam defteri elinin tersiyle itiyor, ya da, bir göz atsa bile, kızarak yazım yanlışlarımı ortaya çıkarmak için yapıyordu bunu. Sonunda yıldı annem: beni kutlamayı göze alamadığından, üzmekten de korktuğundan, bana sözünü etmek zorunda kalmamak için, yazılarımı okumayı kesti.

Güçlükle göz yumulan, sözü edilmeyen yazın çalışmalarım bir yarı-gizlilik içine gömüldü; bununla birlikte, kendimi vererek sürdürüyordum bu çalışmaları: ders aralarında, perşembe ve pazar günleri, yaz tatillerinde, hasta olmak talihine eriştiğim zamanlar, yatağımda sürdürüyordum bu çalışmaları; mutlu hastalık sonraları, bir oya gibi alıp bıraktığım kırmızı siyah bir defter anımsıyorum bugün. O günlerden sonra daha az sinemacılık oynadım: romanlarım her şeyin yerini tutuyordu. Kısacası kendi keyfim için yazdım.

Olay düğümlerim karışıklaştı, en değişik bölümleri kattım bu romanlara, iyi kötü, bütün okuduklarımı, karman çorman boşalttım bu çıfıt çarşısının içine. Anlatılar bundan zarar gördü: gene de bir kazanç oldu bu: bağlar bulmak gerekti, ve ben, bir anda, daha az aşırmacı oldum. Hem sonra, ikileştirdim kendimi. Önceki yıl, «sinemacılık oynadığım» zamanlarda, kendi rolümü kendim oynuyor, gözlerim kapalı «düşsel olan»ın içine atılıyordum; pek çok kez kendimi bütün bütün düşsel olana gömmeyi düşünmüşümdür. Yazar olarak, kahraman hâlâ bendim, masalımsı düşlerimi onda canlandırıyordum. Bununla birlikte, iki kişiydik onunla ben: benim adımı taşımıyordu ve ancak üçüncü şahısta söz ediyordum ondan. Davranışlarımı ödünç verecek yerde, ona, gördüğümü ileri sürdüğüm, sözcüklerden yapılma bir beden veriyordum. Bu apansız «uzaklaşma» beni korkutabilirdi: ama tersine, büyüledi; o yüzde yüz ben

olmadığı halde benim *o* oluşumdan hoşlandım. Bebeğimdi o benim, keyfime göre kullanıyordum onu, denemeye sokabilir, bir mızrak vuruşuyla böğrünü deşip sonra tıpkı annemin bana bakışı gibi bakabilir, tıpkı annemin beni iyi edişi gibi iyileştirebilirdim. Sevdiğim yazarlar, bir sıkılganlık kalıntısıyla, yüceliği yarı yolda kesiyorlardı: Zévaco'da bile kahraman bir elde yirmi serseriden fazlasıyla çarpışmaz. Serüven romanlarını geliştirmek istedim, gerçeğe uygunluğu bir yana bıraktım, düşmanları ve tehlikeleri on misline çıkardım: *Bir Kelebek Uğruna*'nın genç araştırıcısı, gelecekteki kaynatasını ve nişanlısını kurtarmak için, üç gün üç gece savaştı köpek balıklarıyla; sonunda deniz kıpkızıl kana boyandı; aynı genç adam, Apaçilerin kuşattığı bir kaleden, yaralı yaralı kaçtı, barsaklarını elinde tuta tuta çölü geçti ve generalle konuşmazdan önce karnının dikilmesine izin vermedi. Bir süre sonra, gene aynı genç adam, Goetz von Berlichingen adı altında, koca bir orduyu bozguna uğrattı. Herkese karşı tek başına: kuralım buydu; çevremdeki kentsoylu ve katı ilkeci bireycilikte arayın bu tatsız ve ulu kuruntunun kaynağını.

Kahramanken, zorbalıklara karşı savaşıyordum; bir evren kurucu olarak, ben de zorba bir hükümdar olup çıktım, siyasal gücün bütün itkilerini tanıdım. Zararsız bir insandım, kötü bir kişi oldum. Kim engeldi Daisy'nin gözlerini oymama? Korkudan küçük dilimi yutmuş olarak karşılık veriyordum bu soruya: hiçbir şey. Ve, tıpkı bir sineğin kanatlarını yoluyormuşçasına, Daisy'nin gözlerini oyuyordum. Yüreğim çarpa çarpa, şunları yazıyordum: «Daisy elini gözlerine götürdü: kör olmuştu» ve kalemim havada, kendimden geçiyordum: mutlak'ın içinde, beni de tatlı tatlı tehlikeye atan, küçük bir olay yaratmıştım. Gerçekten eziyetsever değildim: sapık hazzım bir anda büyük bir korkuya dönüşüyordu, bütün

kararnamelerimi yürürlükten kaldırıyor, okunmaz duruma getirmek için karalamalarla dolduruyordum onları: genç kız yeniden görmeye başlıyordu, ya da, daha doğrusu, hiçbir zaman yitirmemişti görme yeteneğini. Ama geçici heveslerimin anısı uzun zaman kafamı kurcalıyordu: ciddî kaygılara kapılıyordum.

Yazılı dünya da kaygılandırıyordu beni: kimi zaman, çocuklara göre yazılmış tatlı kan dökmelerden bıkıp, kendimi koyuveriyor, kaygıda korkunç olasılıklar, güçlülüğümün «ters-yüzü»nden başka bir şey olmayan korkunç bir evren buluyordum; şöyle diyordum kendi kendime: her şey olabilir! ve bunun anlamı şuydu: her şeyi düşleyebilirim. Titreyerek, her an kâğıdımı yırtmaya hazır, olağanüstü canavarlıklar anlatıyordum. Annem, arkamdan eğilip okuduğu zamanlar, bir zafer ve korku çığlığı koparıyordu: «Ne imgegücü!» Dudaklarını ısırıyor, konuşmak istiyor, söyleyecek bir şey bulamayıp ansızın kaçıp gidiyordu: kaçışı, kaygımı son sınırına vardırıyordu. Ama imgegücü yoktu işin içinde: bu canavarlıkları uydurmuyor, tıpkı geri kalan her şey gibi, belleğimde buluyordum.

O çağlarda Batı havasızlıktan boğuluyordu: «tatlı yaşam» dedikleri şeydi bu. Gözle görülebilir düşman bulamadığından, kendi gölgesinden korkmakla gönlünü avutuyordu kentsoylu sınıf, can sıkıntısını, güdümlü bir tedirginlikle değiş tokuş ediyordu. Ruh çağırmacılıktan, medyumun vücudundan çıkan uçucu maddeden söz ediliyordu; Le Goff Sokağı, numara 2, tam karşımızdaki evde, masalar uçuruluyordu. Dördüncü katta oluyordu bu iş: «Büyücünün evinde,» derdi büyükannem. Kimi zaman, büyükannem bizi çağırırdı, hemen koşar, tek ayaklı yuvarlak bir masaya konmuş elleri görürdük, ama biri pencereye yaklaşıp perdeleri çekerdi. Louise, bu büyücü adamın her gün, anneleri tarafından getirilmiş ben

yaştaki çocukları kabul ettiğini söylerdi. «Ya,» derdi büyükannem, «görüyorum hep: çocukların ellerini masaya koyduruyor.» Büyükbabam başını sallardı ama, bu tür işlere göz yummamasına karşın, onlarla acı acı alay etme yürekliliğini gösteremezdi; annem korkar, büyükannem de, kuşkucu olmaktan çok meraklıya benzerdi. Sonunda, anlaşırlardı: «Hiç uğraşmamalı bu işle, aklını kaçırır insan!» Gerçekdışı öyküler tutuluyordu; seçkin gazeteler, haftada bir iki kez, inancın zarifliklerini yitirişine gönlü yanan, Hıristiyanlıktan uzaklaşmış okuyuculara bu tür öyküler sunuyorlardı. Öykücü hiç taraf tutmaksızın, heyecan verici bir olayı anlatıyordu; olguculuğa da yer bırakıyordu: ne denli garip olursa olsun, bir olayın ussal bir açıklaması bulunmalıydı. Bu açıklamayı yazar arıyor, buluyor ve dürüstçe bize sunuyordu. Ama, hemen ardından, bütün ustalığını bu açıklamanın yetersizlik ve hafifliğini göstermekte kullanıyordu. Ondan ötesi yok: öykü bir soru ile sonuçlanıyordu. Ama yetiyordu bu: adlandırılmadığı ölçüde korku verici olan Öteki Dünya vardı, oradaydı.

Le Matin'i açtığımda, korkudan donup kalıyordum. Özellikle bir öykü etkiledi beni. Bugün bile aklımda başlığı: «Ağaçlar Arasındaki Rüzgâr». Bir yaz gecesi, bir kır evinin birinci katındaki odasında tek başına yatan bir hasta kadın, yatağında dönüp durmakta; açık pencereden, bir kestane ağacının dalları içeri uzanıyor. Zemin katta birkaç kişi toplanmış, konuşuyor ve bahçede akşamın oluşunu seyrediyorlar. Ansızın biri kestane ağacını gösteriyor: «Allah, Allah! Rüzgâr mı var?» Hepsi şaşırıp kapının önüne çıkıyor: tek bir esinti bile yok; bununla birlikte yapraklar oynamakta. O anda bir çığlık! hastanın kocası merdivenlere atılıyor, ve genç karısını, yatağında doğrulmuş, parmağıyla ağacı gösterirken buluyor ve kadın düşüp ölüyor; kestane ağacı her za-

manki sakinliğine kavuşmuştur. Kadın ne gördü acaba? Tımarhaneden bir deli kaçmıştı: ağaçta saklanıp suratını gösteren o olacak. Odur, o *olmalı*, çünkü başka hiçbir neden yok doyurucu bir açıklama veren. Ama gene de... Nasıl oldu da ağaca çıktığını kimse görmedi? Ne de indiğini? Nasıl oldu da köpekler havlamadı? Nasıl oldu da, altı saat sonra, deliyi çiftlikten yüz kilometre uzakta yakalayabildiler? Karşılıksız sorular. Anlatan satır başı yapıp şu sonuca varıyordu: «Köy halkının dediğine göre, kestane ağacının yapraklarını sallayan ölüm idi.» Gazeteyi fırlattım, ayağımı yere vurdum, yüksek sesle: «Hayır! Hayır!» dedim. Yüreğim daralacakmış gibi çarpıyordu. Bir gün Limoges tireninde, Hachette'in bir yıllığını karıştırırken, bayılacağım sanmıştım: saçları diken diken edecek bir resim vardı içinde; ay ışığında bir rıhtım, pürtüklü bir kıskaç sudan çıkıyor, bir sarhoşa yapışıyor, onu suyun dibine çekiyordu. Resim, yutarmışçasına okuyuverdiğim ve şu sözcüklerle —ya da yaklaşık olarak şu sözcüklerle— biten bir parçayı canlandırıyordu: «Acaba bir ayyaş yanılsaması mıydı bu? Yoksa, Cehennemin kapısı mı aralanmıştı?» Sudan, çağanozlardan, ağaçlardan korktum. Özellikle de kitaplardan korktum: yazılarını bu korkunç yüzlerle dolduran canavar adamlara ilençler yağdırdım. Yine de öykündüm onlara.

Elbette bir etken gerekiyordu. Örneğin, günün batışı: Yemek odası karanlığa boğuluyordu, pencere kenarına çekiyordum küçük masamı, kaygı doğuyordu yeniden, hiç şaşmamacasına ulu olan, değerleri yanlış anlaşılan ve sonradan hakları teslim edilen kahramanlarımın yumuşak başlılığı, onların kararsızlığını açığa vuruyordu; o zaman şu oluyordu: göze görünmez, baş döndürücü bir varlık beni büyülüyor; görebilmek için, onu anlatmak gerekiyordu. Yaşanmakta olan serüveni çabucak bitiri-

yor, kahramanlarımı dünyanın bir başka köşesine, genellikle denizlerin altına ya da bir yeraltı mağarasına götürüyor, tez elden yeni tehlikelere atıyordum; bir anda dalgıç ya da yerbilimci oluveren kişilerim, Varlık'ın izine rastlamakta, bu izden yürümekte ve, ansızın, Varlık'la karşılaşmaktaydılar. O anda kalemimin ucuna gelen —ateş gözlü ahtapot, yirmi tonluk kabuklu hayvan, dev boyutlu, konuşan örümcek— benden, çocuksu canavardan başkası değildi, benim yaşama sıkıntım, ölüm korkum, benim yapmacıklığım ve sapıklığımdı bu. Kendi kendimi tanıyamıyordum: daha doğar doğmaz, bu dünya-dışı yaratık karşıma, yiğit mağara araştırıcılarının karşısına dikiliyordu, onların canı için kaygılanıyordum, yüreğim gemi azıya alıyor, elimi unutuyordum, kâğıda geçirirken, sözcükleri yazmayıp okuduğumu sanıyordum. Çoğu kez işler bu noktada kalıyordu: insanları Hayvan'ın eline bırakmıyordum ama işin içinden çekip çıkarmıyordum da; kısacası, insanlarla Hayvan'ı karşı karşıya getirmiş olmam yetiyordu; yerimden kalkıp mutfağa, kitaplığa gidiyordum; ertesi gün, iki üç yaprağı boş bırakıp kişilerimi yeni bir serüvene atıyordum. Hep bitmemiş, başka başka başlıklarla hep yeniden başlanıp sürdürülmüş (nasıl isterseniz öyle deyin) kara öykülerle ak serüvenler, gerçek-dışı olaylarla sözlükten alınma bölümler karışımı garip «romanlar»dı bunlar; yitirdim onları ve kimi zaman acındım buna: saklamayı akıl etseydim, bütün çocukluğumu vereceklerdi bana.

Kendi kendimi bulmaya başlıyordum. Hiçbir şey değildim, olsa olsa süreksiz bir eylemdim, ama bundan fazlası da gerekli değildi. Oyundan kurtuluyordum: henüz çalışmıyordum ama, artık oyun da oynamıyordum, yalancı, yalanlarının işlenmesinde buluyordu doğrusunu. Yazı ile doğdum ben: yazıdan önce, yalnız bir ayna

oyunu vardı ortada; daha ilk romanımla birlikte, aynalı saraya bir çocuğun girdiğini anladım. Yazmakla varoluyor, büyüklerin elinden kurtuluyordum; yalnızca yazmak için yaşıyordum ve «ben» dediğim zaman, «yazan ben» demek istiyordum. Her neyse: sevinci tanıdım; toplumsal çocuk, özel buluşmalar düzenledi kendisiyle.

Yaşamımı sürdürebilmek için çok güzeldi bu: eğer kendimi gizli tutabilseydim, içten kalacaktım; gizlilikten çekip çıkardılar beni. Kentsoylu çocukların, eğilimleri konusunda ilk belirtileri gösterdiklerine inanılan bir yaşa geliyordum, Guérigny'li Schweitzer yeğenlerimin, babaları gibi, mühendis olacakları söyleniyordu: yitirilecek bir dakika bile yoktu. Mme Picard, alnımdaki yazıyı ilk bulan kimse olmak istedi. İçten bir inançla: «Bu küçük yazacak!» dedi. Canı sıkılan Louise, o küçük, kuru kahkahasıyla güldü; Blanche Picard ona döndü, ciddî ciddî yineledi: «Yazacak! Yazmak için yaratılmış o.» Annem, Charles'ın beni hiç desteklemediğini biliyordu: işlerin karışmasından korktu ve miyop gözlerle baktı bana: «Sahi mi, Blanche? Sahi mi?» Ama akşam, geceliğimle yatağıma atladığım zaman, beni omuzlarımdan sertçe kavradı ve gülerek: «Benim küçük oğlum yazacak!» dedi. Çekine çekine haber verdiler büyükbabama: büyük bir gürültünün kopmasından korkuyorlardı. Büyükbabam başını sallamakla yetindi ve ertesi perşembe onun, M. Simonnot'ya, «hiç kimsenin ömrünün günbatımında, bir yeteneğin doğuşunu heyecanlanmadan seyredemeyeceğini» söylediğini duydum. Karalamalarımı okumamayı sürdürdü, ama Alman öğrencileri eve akşam yemeğine geldiklerinde, elini başıma koyuyor ve, dolaysız yöntemle onlara Fransızca deyimleri öğretme fırsatını kaçırmamak için, hecelerin üstüne basa basa: «Bir yazar kafası var onda,» diyordu.

Söylediğinin tek sözcüğüne inanmıyordu, ama olsun. Olan olmuştu; bana önden saldırmakla işi daha da kötüleştirebilirdi: direnirdim belki. Karl, beni yazmaktan vazgeçirme fırsatını büsbütün yitirmemek isteğiyle, bu işe yatkın olduğumu bildirdi herkese. Alaycı bir adam için ters bir davranıştı bu, ama yaşlanıyordu büyükbabam: coşkunlukları yoruyordu onu; asıl düşüncesinde, pek az kimsenin girebildiği o soğuk çölde, eminim ki benim için, ailesi ve kendisi için neler düşündüğünü çok iyi biliyordu. Bir gün, ayaklarının dibine yatmış, bizi zorladığı o bitmez tükenmez susuşlar ortasında kitap okurken, varlığımı unutturan bir düşünce dolaştı kafasında; suçlayarak baktı anneme: «Ya kalemiyle yaşamaya kalkarsa?» Büyükbabam, seçme şiirlerini bulundurduğu Verlaine'i beğenirdi. Ama onu, 1894'de, «zil zurna sarhoş», Saint-Jacques Sokağı'ndaki bir meyhaneye girerken gördüğünü sanıyordu: bu karşılaşma, ay'ı göstermek için bir altın isteyen ve sonunda, yüz paraya kıçlarını gösteren kehânet sahiplerini, yazarları horgörmeye götürmüştü onu. Annem korkmuş gibi yaptı, ama karşılık vermedi: Charles'ın benim için başka şeyler düşündüğünü biliyordu. Liselerin çoğunda Almanca öğretmenlikleri, Fransa'yı seçen ve yurtseverliklerine birer ödül verilmek istenen Alsace'lılarca yürütülüyordu: iki ulus, iki dil arasında kalan bu insanlar düzensiz öğrenim görmüşlerdi ve kültürlerinde boşluklar vardı; bundan acı duyuyorlardı; ayrıca meslekdaşlarından gelen düşmanlığın onları öğretmen topluluğunun dışında tuttuğundan yakınıyorlardı. Onların temsilcisi olacak, büyükbabamın öcünü alacaktım: bir Alsace'lının torunu olan ben, aynı zamanda, Fransa'lı bir Fransız'dım; Karl evrensel bir bilgi verecekti bana, krallara yaraşan yoldan gidecektim: benim kişiliğimde zavallı Alsace, Yüksek Öğretmen Okulu'na girecek, bitirme sınavını pek

parlak bir biçimde geçecek, prensliğe ulaşacaktı: yazın öğretmeni olacaktım. Bir akşam, benimle erkek erkeğe konuşmak istediğini bildirdi, kadınlar çekildiler, beni dizlerine oturtup ciddî ciddî anlattı. Yazacaktım, bu konuda sorun yoktu; isteklerime karşı durmayacağını bilecek kadar tanıyor olmalıydım onu. Ama her şeye cepheden, açıkgörüşlülükle bakmak gerekirdi: yazın insanı beslemiyordu. Ünlü yazarların açlıktan öldüklerini biliyor muydum acaba? Biliyor muydum ki, birtakım yazarlar da, ekmek için kendilerini satmışlardı? Eğer bağımsız kalmak istiyorsam, ikinci bir uğraş seçmeliydim. Öğretmenlik insana boş vakit bırakıyordu; üniversite öğretmenlerinin uğraştıkları şeyler, yazarlarınkiyle birleşiyordu bir noktada: durmadan bir papaz takımından ötekine geçecektim; hep büyük yazarlarla düşüp kalkarak yaşayacaktım; aynı zamanda hem bu yazarların yapıtlarını öğrencilerime tattıracak, hem de esinlenecektim onlardan. Şiirler yazarak, Horace'dan uyaksız şiirler çevirerek yalnızlığımı avutabilirdim, bölge gazetelerine kısa edebiyat yazıları, *Revue Pédagogique*'e Yunanca öğretimi üzerine parlak bir deneme verebilirdim, erginlik çağındaki çocukların tinsel dünyası üstüne de bir deneme yazardım; öldüğüm zaman çekmecemden, yayımlanmamış yazılar, deniz üstüne bir şiir, tek perdelik bir güldürü, Aurillac anıtları üstüne birkaç derin ve duygulu yazı, sizin anlayacağınız, öğrencilerimin çabalarıyla yayımlanacak küçük bir kitapçığı dolduracak bir şeyler çıkardı.

Bir süreden beri, büyükbabamın erdemlerim için coşmasına aldırmıyordum, beni «Tanrı armağanı» diye çağırırken sevgiden titreyen sesini hâlâ dinliyormuş gibi yapıyordum ama, çoktan beri onu işitmez olmuştum. O gün, bile bile yalan söylediği anda, neden dinledim acaba bu sesi? Hangi anlaşmazlık bu sese, bana

öğretmek istediğinin tam tersini söyletti? Çünkü değişmişti bu ses: kurumuş, sertleşmiş olduğundan, beni dünyaya getirten ve o anda artık yaşamayan adamın sesi sandım onu. Charles'ın iki yüzü vardı: büyükbaba rolünü oynadığında onu, kendi türümün bir şarlatanı olarak görüyor ve saymıyordum. Ama M. Simonnot ile, çocuklarıyla konuştuğu zaman, yemekte, tek söz söylemeden, parmağıyla göstererek, zeytinyağı şişesini ya da ekmek sepetini istediği zaman, yetkisine hayran kalıyordum. Özellikle işaret parmağını kullanışı uyandırıyordu bu hayranlığı: gösterdiği şeyin belirsiz kalması ve iki hizmetçinin buyruklarını keşfetmeleri için, parmağını tam uzatmamaya, yarı kıvrık olarak havada dolaştırmaya dikkat ediyordu; kimi zaman, sabrı taşan büyükannem yanılıp: büyükbabam su isterken komposto tabağını uzatıyordu: büyükannemi kötülüyor, yerine getirilmekten çok, önceden keşfedilmeyi bekleyen bu krallara yaraşır istekler karşısında eğiliyordum. Eğer Charles, kollarını açarak, uzaktan: «İşte yeni Hugo, işte tomurcuk halindeki Shakespeare!» diye bağırsaydı, bugün bir işyeri tasarımcısı ya da yazın öğretmeni olacaktım. Yapmadı bunu: ömrümde ilk kez yüce papazla karşılaştım bu konuşma sırasında; yüzü üzgün gibiydi ve bana hayran olmayı bir yana bıraktığından, daha bir saygıdeğer olmuştu. Yeni yasayı, benim yasamı yazdıran Mûsa idi sanki. Yeteneğimi, kötü yanlarını bana göstermek için ağzına almıştı: bense, bu yeteneği yerleşmiş saydığı sonucuna vardım. Kâğıdımı gözyaşlarımla ıslatacağımı ya da yerlerde sürüneceğimi söylemiş olsaydı, kentsoylu ölçülülüğüm bu sözler karşısında korkuya kapılırdı. Bu allı pullu düzensizliklerin bana vergi olmadığını anlatarak yeteneğime inandırdı beni: Aurillac ya da eğitbilim üstüne yazı yazmak için, ne yazık ki, ne ateşliliğe, ne de patırtıya gereksinim vardı; XX. yüzyılın

ölümsüz hıçkırıklarını koparmak başkalarının ödeviydi. Hiçbir zaman fırtına ya da kasırga olmamaya, yazın dünyasında akıllı uslu niteliklerimle, inceliğimle ve titizliğimle parlamaya karar verdim. Yazarlık bana bir büyük insan çalışması gibi göründü, öylesine ciddi, öylesine gereksiz ve, aslında öylesine yararsız bir çalışma ki, tam bana göre olduğundan bir an bile kuşkulanmadım; kendi kendime, hem «Eh, işte bu kadar bu iş», hem de «yeteneğim var bu işe,» dedim. Bütün boş düşler gibi, büyünün bozulması ile doğruyu birbirine karıştırdım.

Karl, bir tavşan derisi gibi tersyüz etmişti beni: düşlerimi saptamak için yazdığımı sanmıştım şimdiye dek, oysa büyükbabama bakılırsa, kalemimi çalıştırmak için düş kuruyordum yalnızca: bunalımlarım, uydurma tutkularım, yeteneğimin kurnazlıklarından başka bir şey değildi; onların bütün işi, beni her gün yazı masama götürmek ve bana, yaşantının yazdıracağı büyük yazıları ve olgunluğu beklerken, yaşıma uygun yazı konuları hazırlamaktı. Masalımsı yanılsamalarımı yitirdim: «Ah!» diyordu büyükbabam, «yalnız görmek yetmez, onlardan yararlanmayı da öğrenmeli insan. Flaubert'in küçük Maupassant'a ne yaptığını biliyor musun? Bir ağacın önüne oturtup ağacı anlatması için iki saat zaman veriyordu ona.» Böylece görmeyi öğrendim. Aurillac anıtlarının doğuştan adanmış ozanıydım, gönlüm yanarak bakıyordum öteki anıtlara: yazı altlığı, piyano, saatın sarkacı; bunlar da —neden olmasın?— ilerdeki yazı cezalarımda ölümsüzleştirilecekti. Gözledim. Yürek karartıcı ve aldatıcı bir oyundu bu: kaba kadifeden koltuğun önüne dikilmek ve uzun uzun bakmak gerekiyordu. Söylenecek ne vardı? Olsa olsa, koltuğun yeşil ve pütür pütür bir kumaşla kaplı olduğu, iki kolu, dört ayağı, üzerinde iki tane ağaçtan çam kozalağı taşıyan bir arkalığı bulunduğu söylenebilirdi. Şimdilik bu kadardı ama yeni-

den dönecektim bu konuya, gelecek sefer daha iyisini yapacak, sonunda onu avucumun içi gibi tanıyacaktım; ilerde bu koltuğu anlattığım zaman, okuyucular: «Aman ne kadar güzel incelenmiş, aman ne kadar iyi görülmüş, aman ne kadar doğru! İşte size uydurma olmayan çizgiler!» diyeceklerdi. Gerçek bir kalemin yazdığı gerçek sözcüklerle gerçek nesneleri anlatarak benim de gerçek olmamam için işe şeytanın karışması gerekirdi. Kısacası, bana bilet soracak biletçiye verilecek yanıtı biliyordum ben.

Bu durumda, mutluluğumun değerini anladığımı sanıyorsunuzdur herhalde. Oysa, işin kötüsü şu ki, tadına varamıyordum bu mutluluğun. Kesin olarak bir yere atanmıştım, bana bir gelecek bağışlama iyiliği gösterilmişti, ben de geleceği çok sevindirici bir şey diye ilân ediyordum ama, gizliden gizliye, kötü gözle bakıyordum ona. Kendim mi istemiştim şu mahkeme yazmanlığı görevini? Büyük adamlarla düşüp kalkmak bende, insanın üne ermeden yazar olamayacağı kanısını uyandırmıştı; ama ardımda bırakacağım bir iki küçük yapıt ile payıma düşen ünü karşılaştırdığım zaman, iyice oyuna getirilmiş hissediyordum kendimi: küçük yeğenlerimin de beni okuyacağına ve bu denli ufak bir yapıt karşısında, beni daha şimdiden sıkan bu konular karşısında heyecan duyacaklarına gerçekten inanabilir miydim acaba? Kimi zaman kendi kendime, unutulmaktan, büyükbabamın Stendhal'den esirgeyip Renan'da bulduğu o sırrı çözülmez erdem, «biçem» yardımıyla kurtulacağımı düşünüyordum: ama bu anlamsız sözler kaygılarımı gidermeye yetmiyordu.

Özellikle kendi kendimden vazgeçmem gerekliydi. İki ay önce bir kılıç ustası, bir atlettim: hepsi bitmişti şimdi! Corneille ile Pardayan arasında bir seçme yapmam isteniyordu. Yürekten sevdiğim Pardayan'ı bir ya-

na ittim; alçakgönüllülükle Corneille'i seçtim. Luxembourg Bahçesi'nde koşup boğuşurken görmüştüm kahramanları; güzellikleri karşısında yıkılıp alt tabakadan biri olduğumu anlamıştım. Bunu herkese bildirmek, kılıcı kınına koyup büyük sürüye katılmak, büyük yazarlarla, beni korkutmayan o küçük adamlarla yeniden birleşmek gerekliydi; inmeli çocuklardı hepsi, hiç değilse bu yönden benziyordum onlara; büyüyünce cılız yetişkinler, nezleli yaşlılar olmuşlardı, bu yönden de benzeyecektim onlara; bir soylu kişi dayak attırmıştı Voltaire'e; ben de, belki, Luxembourg Bahçesi'ndeki eski kabadayılardan biri olan bir binbaşı tarafından kırbaçlanacaktım.

İşleri oluruna bırakarak yetenekli olduğuma karar vermiştim: Charles Schweitzer'in çalışma odasında, örselenmiş, kapakları yitik, dizisi bozulmuş kitaplar arasında yetenek, dünyanın en değersiz şeyiydi. Bu yüzden, Eski Krallık Dönemi'nde, doğuştan papazlığa adanmış birçok genç, kendi kendilerini bir tabura kumanda etme azabına uğratmıştır. Uzun zaman, bir imge, ünlü bir kişi oluşun yaman görkemini canlandırdı gözümde: beyaz örtülü uzun bir masada portakal suyu dolu sürahiler ve köpüklü şarap şişeleri vardı, bir tas alıyordum elime, çevremdeki tören giysili adamlar —bir on beş kişi kadar vardılar— sağlığıma kadeh kaldırıyordu, arkamızda tozlu ve boş bir kiralık salonun varlığını sezinliyordum. Gördüğünüz gibi, yaşamdan, benim için, daha sonraki günlerde, Yaşayan Diller Enstitüsü'nün yıllık bayramını yeniden canlandırmaktan başka bir şey istemiyordum.

Böyle yazıldı alnımın yazısı, Le Goff Sokağı bir numarada, beşinci kattaki bir dairede, Goethe ile Schiller'in altında, Molière'in, Racine'in, La Fontaine'in üstünde, Henri Heine'nin, Victor Hugo'nun tam karşısında, yüz kere yinelenen konuşmalar arasında: Karl'la ben kadın-

ları odadan çıkartıyor, sıkıca birbirimize sarılıyor, her sözcüğü üzerimde etkiler bırakan o dudaktan kulağa fısıldanan sağır konuşmalarını sürdürüyorduk. Tam yerini bulan fırça vuruşlarıyla Charles, üstünyetenekli olmadığıma inandırıyordu beni. Gerçekten de, üstünyetenek yoktu bende, biliyordum bunu, hiç de umurumda değildi; sahip olmadığım, ele geçmez kahramanlık, tutkuyla bağlandığım tek şeydi: zavallı ruhların alevidir kahramanlık, iç yoksulluğum ve bedelsiz olduğum duygusu kahramanlıktan büsbütün vazgeçmemi engelliyordu. Gelecekteki davranışlarım için sevinmeyi artık göze alamıyordum, ama aslında korku içindeydim: çocuk ya da yetenek konusunda yanılmış olmalıydılar. Şaşkın, Karl'ın sözünü dinlemek üzere, titiz yazar yazgısını benimsedim. Kısacası, büyükbabam beni, vazgeçirmek için harcadığı çabayla yazının içine attı: öyle ki, bugün bile, kötümser anlarımda, bu kadar gün ve geceyi harcayışımın, bu kadar kâğıdı mürekkeple dolduruşumun, hiç kimsenin beklemediği bu kadar kitabı ortaya sürüşümün, yalnızca büyükbabamın hoşuna gitme umuduyla olup olmadığını sorarım kendi kendime. Eğer öyleyse, pek gülünç bir şey bu: elli şu kadar yaşımda, öleli epey zaman geçmiş bir adamın isteklerini yerine getirmek üzere, kendisinin hiç şüphesiz yadsıyacağı bir işe girişmiş oluyorum.

Gerçekte ben, tutulduğu sevdadan kurtulmuş bulunan ve, «Doğrusu ya, bana uymayan bir kadın uğrunda harcadım ömrümü!» diye iç çeken bir Swann'a benziyorum. Kimi zaman, gizlice hamhalat olurum: pek ilkel bir sağlık bilgisi bu. Oysa hamhalat hep haklıdır, ama bir dereceye kadar. Yazma yeteneğim olmadığı doğrudur; bunu bana söylediler, ana dilimden başka dile yaptığım çevirilerde güçlü gördüler beni: öyleyim; ama kitaplarım ter ve emek kokar, soylu kişilerimizin burnuna

kötü geldiklerini de kabul ediyorum; çoğunlukla kitaplarımı kendime karşı, yani herkese karşı,[4] sonunda şakaklarımı zonklatan zorlu bir zihin çalışmasıyla yazdım. Buyruklarımı derimin altına diktiler: bir gün yazmadan dursam, dikiş yeri yanar; çok rahat yazsam, yara izi yine sızlar. Bu silik zorunluluk, bugün, katılığıyla, beceriksizliğiyle şaşırtmaktadır beni: denizin Long Island kıyılarına vurduğu tarihöncesinin gösterişli çağanozlarına benzer bu zorunluluk; çağanozlar gibi, çağlar ötesinde de yaşar. Akşam ve yaz, iskemleleri üzerine ata biner gibi oturmuş Lacépède Sokağı kapıcılarını kaldırımlar üstüne döktüğü zamanlar bu kapıcıları kıskandım: onların çocuksu gözleri, bakma görevi olmaksızın görüyordu.

Yalnız şu var: kalemlerini mürekkep yerine kolonyaya batıran birkaç yaşlı adamla oduncu gibi yazan küçük gösterişçiler bir yana bırakılırsa, başka dilden kendi diline çeviri yapmada güçlü adam yoktur. Söz'ün özü gereğidir bu: insan kendi dilinde konuşur, yabancı bir dilde yazar. Ben bundan şu sonucu çıkarıyorum; bizler hepimiz aynıyız bu uğraşta: hepimiz küreğe mahkûm, hepimiz damgalı. Ve sonunda okuyucu anlamıştır ki, çocukluğumdan ve ondan doğan her şeyden tiksiniyorum: büyükbabamın sesini, beni uykudan sıçratarak uyandıran ve yazı masama koşturan bu sesi, eğer o kendi sesim olmasaydı, eğer sekiz ile on yaşlarım arasında, alçakgönüllüce üstlendiğim o sözümona buyurucu «vesâyet»i büyüklenerek üstüme almış olmasaydım, dinlemeyecektim.

---

(4) Kendinizi hoş tutarsanız öbür hoş tutucular da sizi seveceklerdir, zarar verirseniz bir komşunuza öbür komşular gülecektir, ama kendi ruhunuza eziyet ederseniz bütün öbür ruhlar çığlığı basacaktır.

«Çok iyi biliyorum ki ben, kitap üreten bir makinadan başka bir şey değilim.»
(Chateaubriand)

Az kalsın bozguna uğruyordum. Büsbütün yadsımayı beceriksizlik saydığım için, Karl'ın dudak ucuyla bende bulunduğunu söylediği Tanrı verisinde, aslında, bir başka rastlantı, beni doğrulama gücünden yoksun bir rastlantı görüyordum. Annemin güzel bir sesi vardı, *demek ki* şarkı söylüyordu. Ama yine de biletsiz yolculardandı. Bendeyse, yazar kafası vardı, öyleyse yazacak, bütün ömrümce bu maden damarını işletecektim. Tamam. Ama sanat —hiç değilse benim için— kutsal güçlerini yitiriyordu, yersiz yurtsuz, daha bir tutsak oluyordum, hepsi bu. Kendimi gerekli duyabilmem için, insanlar beni istemeliydi. Ailem bir süre bu yanılsama içinde tutmuştu beni; özlemle beklenen, büyükbabam için, annem için vazgeçilmez bir Tanrı vergisi olduğum yinelenmişti bana: artık buna inanmıyordum ama, içimde, insanın eğer özellikle bir bekleyişi sona erdirmek için dünyaya gelmediyse, fazladan doğduğu duygusunu saklamıştım. O zamanlar, gururum ve yüzüstü bırakılmışlığım öyleydi ki, ya ölmeyi ya da bütün dünya için gerekli biri olmayı istiyordum.

Yazmıyordum artık: Mme Picard'ın saptamaları kalemimin tek başına yaptığı söyleşilere öylesine bir önem kazandırmıştı ki, onları sürdürmeyi göze alamıyordum. Romanımı yeniden ele alarak, Sahra'nın tam ortasında yiyeceksiz ve mantar şapkasız bıraktığım genç çifti kurtarmak istediğimde, güçsüzlüğün boğucu sıkıntılarını yaşadım. Daha oturur oturmaz, kafam karışıyor, yüzümü ekşiterek tırnaklarımı yiyordum: saflığımı yitirmiştim. Yerimden kalkıyor, kundakçı bir ruhla odanın içinde dönüp duruyordum: yazık ki hiç ateşe atmadım bu ru-

hu: durum, eğilim ve alışkanlık yüzünden uysaldım, ancak çok sonraları, boyuneğişi son sınırına vardırdığım için başkaldırabildim. Yanları kırmızı-siyah bir bezle kaplı bir ödev defteri aldılar bana: hiçbir şey onu «roman defterim»den ayırmıyordu: daha ilk bakışta, okul ödevlerimle özel zorunluluklarım birbirine karıştı, yazar ile öğrenciyi, öğrenci ile gelecekteki öğretmeni bir saydım, yazmakla dilbilgisi öğretmek aynı şeydi; toplumsallaşan kalemim elimden düştü ve birkaç ay hiç elime alamadım onu. Büyükbabam, somurtkanlığımı çalışma odasında dolaştırışıma bıyık altından gülüyordu: hiç kuşkusuz, izlediği siyasetin meyvelerini vermeye başladığını düşünüyordu.

Destana yatkın bir kafam olduğundan, tutmadı bu siyaset. Kılıcım kırılmış ayak takımının arasına atılmıştım; geceleri, sık sık şu korkulu düşü gördüm: Luxembourg Bahçesi'ndeydim, havuzun kenarında, yüzüm Senato binasına dönük; bir yıl önce ölmüş bulunan Vévé'ye benzeyen sarışın bir kızı bilinmeyen bir tehlikeden korumam gerekiyordu. Küçük kız, dingin ve güvenli, bana çeviriyordu ağırbaşlı gözlerini; çoğunlukla, bir çember tutuyordu elinde. Korkan bendim: onu göze görünmeyen güçlerin eline bırakmaya korkuyordum. Oysa nasıl, ne umutsuz bir sevdayla seviyordum onu! Hâlâ da seviyorum; aradım, yitirdim, yeniden buldum, kollarıma aldım, yeniden yitirdim onu: Destan bu. Sekiz yaşımda, işleri oluruna bırakacağım anda, sert bir sarsıntı geçirdim; bu küçük ölüyü kurtarmak için, ömrümün akışını değiştiren çılgınca, yalın bir işe atıldım: kahramanın kutsal güçlerini yazara aktardım.

Aslında bu, bir buluş ya da yeniden anımsayış oldu — çünkü iki yıl önce sezinlemiştim bunu: büyük yazarlarla gezginci şövalyeler, bedelsiz iş gördüklerini ortaya vuran tutkulu imler taşıdıkları için birbirlerine

benzemektedirler. Pardayan için bunu kanıtlamak yersizdi: iyilikbilir, kimsesiz kızların gözyaşları ellerinde derin izler bırakmıştı. Ama, Büyük Larousse'a ve gazetelerde okuduğum geçmişteki büyük kişiler üzerine yazılan notlara bakılırsa, yazar da az hoş tutulmamıştı: eğer birazcık uzun ömürlü ise, sonunda, kendisine *teşekkür eden* tanımadığı birinden bir mektup alıyordu mutlaka; ondan sonra teşekkürlerin ardı arası kesilmiyordu artık, masasının üstüne yığılıyor, evini dolduruyordu; yabancılar onu selâmlamak için denizler aşıp geliyordu; yurttaşları, ölümünden sonra, adına bir anıt dikmek için elele veriyorlardı; doğduğu kentte ve kimi zaman da yurdunun başkentinde sokaklar onun adını taşıyordu. Bu değerlendirmeler, övgüler, kendi başlarına, ilgilendirmiyordu beni: bizim aileiçi oyuna pek çok benziyorlardı. Bununla birlikte, gördüğüm bir resim çok şaşırtıcıydı: ünlü romancı Dickens birkaç saat sonra New York'a inecek, kendisini getiren gemi uzaktan görünüyor, yığınlar onu karşılamak için rıhtıma toplanmış, kalabalıkta herkes bağırıyor, binlerce kasket havaya kaldırılmış, kalabalık öylesine yoğun ki çocuklar soluk alamıyor, bununla birlikte halk yalnız, dul ve öksüz, beklediği adamın yokluğuyla kimsesiz. Mırıldandım: «Biri eksik burada: Dickens!» ve gözlerimden yaşlar süzüldü. Bununla birlikte, bu etkileri bir yana bırakıp dosdoğru onları doğuran nedene yöneldim: bu denli çılgınca alkışlanabilmek için, diyordum kendi kendime, yazınla uğraşanların en zor tehlikelere atılmaları ve insanlığa en üstün hizmetleri görmeleri gerekir. Bir kere böyle bir coşkunluğu seyretmiştim: şapkalar havada uçuyor, kadınlar, erkekler bağrışıyordu: bravo, hurra; 14 Temmuz'du, Cezayir'li askerler geçiyordu. Bu anı beni inandırmaya yetti: bedensel eksikliklerine, yapmacıklarına, gözle görülür kadınsılıklarına karşın, uğraşdaşla-

rım bir çeşit askerdiler, gönüllü olarak gizemli savaşlarda canlarını tehlikeye atıyorlardı, halk onların yeteneğinden çok, askerce yiğitliğini alkışlıyordu. Demek ki doğru! dedim kendi kendime. Halkın *gereksinimi var onlara!* Paris'te, New York'ta, Moskova'da, daha ilk kitaplarını yayımlamadan önce, daha yazmaya başlamadan önce, hattâ daha doğmadan önce, kaygı ya da coşkuyla bekleniyorlardı.

Peki... ya ben? Yazma göreviyle yükümlü ben? Elbette bekleniyordum. Corneille'i Pardayan'a çevirdim: eğri büğrü bacakları, dar göğsü ve solgun yüzü yerli yerindeydi, ama cimriliğini ve kazanç hırsını yok ettim, bile bile, yazma sanatı ile eliaçıklığı birbirine karıştırtım. Bundan sonra Corneille biçimine girmek ve kendime «insan türünü koruma» hakkını vermek işten bile olmadı benim için. Yeni kılığım garip bir gelecek hazırlıyordu bana; o anda gelecekteki her şeyi kazandım. Kötü doğmuştum, yeniden doğmak için elimden geleni yaptım: tehlikeye düşmüş çocuksuluğun yakarmaları binlerce kere ortaya çıkarmıştı beni. Ama gülmek içindi bu: düzmece bir şövalyeydim, kararsızlıkları sonunda beni bile tiksindiren yalancı kahramanlıklar gösteriyordum. Oysa şimdi düşlerimi geri veriyorlardı ve bu düşler gerçekleşiyordu. Çünkü gerçekti yeteneğim, büyük rahip güvence verdiğine göre, gerçekliğinden kuşkulanamazdım. Düşçü bir çocukken, başarıları gerçek kitaplar olacak gerçek bir savaşçı olup çıkıyordum. Gerekli bir insandım! Bütün uğraşmalarıma karşın, ilk cildi 1935'den önce çıkmayacak olan yapıtımı bekliyordu herkes. 1930'a doğru herkes sabırsızlanmaya başlayacak, aralarında: «Bizimki işi ağırdan alıyor! Yirmi beş yıldır boşuna besliyoruz onu! Yazdıklarını okumadan geberip gidecek miyiz acaba?» diyeceklerdi. Onlara, 1913 yılındaki sesimle: «Ee, vakit bırakın da çalışayım!» diyordum. Ama

incelikle: çok iyi görüyordum ki —nedenini de Tanrı bilir ya— yardımıma gereksinimleri vardı ve bu gereksinim beni, bu gereksinimi giderecek biricik aracı doğurmuştu. Bu evrensel bekleyişi, canlı kaynağımı ve varoluş nedenimi kendi içimde yakalamaya harcıyordum bütün çabamı; kimi zaman bu işi başarmak üzere olduğumu sanıyor ve ardından, bir an sonra her şeyi gene oluruna bırakıyordum. Her neyse: bu yalancı aydınlanmalar yetiyordu bana. Güven içinde, dışarı bakıyordum: belki daha şimdiden bir yerlerde benim eksikliğim duyuluyordu. Ama hayır: henüz erkendi. Daha kendi varlığını bilmeyen bir isteğin konusuydum, bir süre için *bilinmeyen adam* olarak kalmaya seve seve katlanıyordum. Kimi zaman büyükannem beni okuma odasına götürüyordu ve uzun boylu, doyumsuz kadınların bir duvardan ötekine, kendilerini doyuracak yazarı arayıp duruşlarına eğlenerek bakıyordum: yazar bulunamıyordu, çünkü bu yazar, etekleri arasında dolaşan, dönüp yüzüne bile bakmadıkları yumurcak, yani bendim.

Şeytanca gülüyor, duygulu duygulu ağlıyordum: kısacık yaşamımı, kendime, daha yaratıldıkları anda yoğunluklarını yitiren beğeniler ve peşin yan tutuşlar uydurmaya harcamıştım. Oysa işte şimdi beni yoklamışlardı ve sondaj aygıtı kayaya rastlamıştı; Charles Schweitzer nasıl büyükbabaysa, ben de öylece yazardım: doğuştan ve sonsuza dek. Bununla birlikte, coşkunun altından kaygının burnunu uzattığı da oluyordu: Karl'ın kefil olduğuna inandığım yetenekte bir rastlantı görmek istemiyordum ve bu yeteneği Tanrı'dan gelme bir vekillik biçimine sokmak üzere kendimi ayarlamıştım, ama, destekten ve gerçek bir istenişten yoksun olduğu için, bu vekilliği kendi kendime verdiğimi unutamıyordum. Nuh çağından kalma bir dünyadan çıkmıştım, tam Doğa'nın elinden kurtulup kendim, yani başkalarının gördüğünü

ileri sürdüğüm şu Başkası olduğum anda, alınyazımla göz göze geliyor ve tanıyordum onu: karşımda bir yabancı güç gibi dikilen özgürlüğümden başka bir şey değildi bu. Kısacası, ne bütünüyle kandırabiliyordum kendimi, ne de bütünüyle yanlış yoldan çevirebiliyordum. Arada sallanıp duruyordum. Duraksamalarımı eski bir sorunu canlandırdı yeniden: Michel Strogoff'un kesin bilgileriyle Pardayan'ın eliaçıklığını nasıl bağdaştırmalı? Şövalye olarak, hiçbir zaman kraldan buyruk almamıştım; buyruk üzerine yazar olmayı kabullenmek yakışır mıydı? Sıkıntı hiçbir zaman uzun sürmüyordu; iki zıt gizemcinin kurbanı idim, ama aralarındaki zıtlığa pek güzel uyduruyordum kendimi. Hattâ bu zıtlık bana hem bir Tanrı vergisi, hem de kitaplarımın yarattığı bir çocuk olma yolunu açıyordu. İyi günlerimde her şey benden geliyordu, insanlara istedikleri kitapları vermek için kendi gücümle çekip çıkarmıştım kendimi hiçlikten: uslu bir çocuk olarak, ölene dek boyun eğecektim, ama kendime. Kötümser anlarda, kendimdeki her şey olabilirliğin (disponibilité) başdöndürücü tatsızlığını duyduğum zamanlar, kendimi, alınyazısına ağırlık vermekle yatıştırabiliyordum ancak: insan türünü yardıma çağırıp yaşamımın sorumluluğunu onun sırtına yüklüyordum; toplumsal bir gerekliliğin sonucundan başka bir şey değildim ben. Çoğu zaman, ne insanı heyecanlandıran özgürlüğü, ne de varlığımızı doğrulayan gerekliliği tüm olarak bir yana atmamaya dikkat ederek koruyordum içimdeki dinginliği.

Pardayan ile Michel Strogoff pek güzel anlaşabilirlerdi: tehlike başka yerdeydi, sonraları ölçülü davranmamı gerektiren, can sıkıcı bir rastlaşma çıkardılar önüme. En büyük sorumlu, kendisinden hiç kuşkulanmadığım Zévaco'dur; canımı mı sıkmak istiyordu, yoksa beni uyarmak mı? İşin doğrusu şu ki, günün birinde,

Madrid'de, bir *posada*'da (handa), bütün dikkatim Pardayan'ın üstünde iken —ki zavallıcık, alabildiğine hakedilmiş bir bardak şarabını içerek dinleniyordu— bu yazar, gözümü Cervantes'den başkası olmayan bir müşteri üzerine çekti. İki adam tanışır, karşılıklı saygı gösterisinde bulunur ve birlikte erdemli bir iş yapmayı kararlaştırırlar. Daha da kötüsü, pek mutlu olan Cervantes, yeni arkadaşına yeni bir kitap yazmak istediğini açıklar: o ân'a kadar, kitabın baş kişisi belirsizdi, ama Tanrı'ya şükür, kendisine örneklik edecek olan Pardayan ortaya çıkmıştır. Tiksinti kapladı içimi, az kalsın kitabı fırlatacaktım: ne incelik yoksunluğuydu bu! Yazar-şövalye idim ben, ikiye ayırıyorlardı beni, her parçam ayrı bir insan oluyordu, öteki parçayla karşılaşıyor ve onun değerini yadsıyordu. Pardayan budala değildi, ama hiçbir zaman Don Kişot'u yazmazdı; Cervantes iyi dövüşüyordu, ama yirmi Alman atlısını bozguna uğratması beklenemezdi. Dostlukları sınırlarını çiziyordu onların. Birinci şöyle düşünüyordu: «Şu bizim türedi biraz cılız, ama yüreksiz de değil hani.» İkinci ise: «Allah Allah! Şu asker eskisi, hiç de kötü düşünmüyor.» Hem sonra kahramanımın Solgun Yüzlü Şövalye'ye örnek olmasından hiç hoşlanmıyordum. «Sinemacılık» günlerimde, kötü bölümleri çıkartılmış bir *Don Kişot* armağan etmişlerdi bana, elli sayfadan fazlasını okuyamamıştım: herkesin gözü önünde yiğitliklerim gülünç düşürülüyordu. Ve şimdi de Zévaco... Kime güvenmeliydi? Gerçekte ben, uygunsuz bir kadın, askerlerin malı olan bir kadındım: gönlüm, aşağılık gönlüm aydına üstün tutuyordu serüven adamını; bir Cervantes'den başka bir şey olmamaktan utanıyordum. Döneklik etmeme engel olmak için, kafamda ve sözlüğümde korkuyu egemen kıldım, kahramanlık sözcüğünün ve onun ardından sökün eden sözcüklerin ardına düştüm, gezginci şövalyeleri geri it-

tim, hiç durmadan yazarların, karşılaştıkları tehlikelerin, kötüleri delik deşik eden zehir zemberek kalemlerinin sözünü ettim. *Pardayan ile Fausta*'yı, *Sefiller*'i, *Yüzyılların Söylencesi*'ni okumaya devam ettim, Jean Valjean için, Eviradnus için ağladım, ama kitabı kapatır kapatmaz, adlarını belleğimden silip gerçek kahramanlar ordumu geri çağırıyordum. Silvio Pellico: ömür boyu hapse mahkûm. André Chénier: kafası uçurulmuş. Etienne Dolet: canlı canlı ateşe atılmış. Byron: Yunanistan için canını vermiş. Soğuk bir tutkuyla, içine eski düşlerimi katarak, yeteneğimin biçimini değiştirmeye verdim kendimi, hiçbir şey beni geriletmedi: düşünleri eğip büktüm, sözcüklerin anlamını değiştirdim, kötü karşılaşmalardan ve karşılaştırmalardan korkarak dünyadan çekip ayırdım kendimi. Ruhumun dinlencesinin ardından tam ve sürekli bir seferberlik geldi: askerî bir diktatorya olup çıktım.

Sıkıntı bir başka biçim altında sürüp gitti: yeteneğimi biliyordum, bundan iyisi de can sağlığıydı. Ama neye yarayacaktı bu yetenek? İnsanların bana gereksinimi vardı: *ne için?* Görevim ve yönüm konusunda kendimi sorguya çekme mutsuzluğuna düştüm. Sordum kendi kendime: «İyi ama, nedir bu olup biten?» ve, bir anda, her şeyi yitirdiğimi sandım. *Hiçbir şey* olup bittiği yoktu. Her isteyen kahraman olamaz; ne yüreklilik, ne de veri yeter bu işe, deniz ve kara canavarlarının varlığı gereklidir. Hiçbir yanda göremiyordum bunları. Voltaire ile Rousseau yaman çarpışmışlardı yaşadıkları günlerde: çünkü hâlâ zorba hükümdarlar vardı o zamanlar. Hugo ile De Guernesey, büyükbabamın bana kendisinden nefret etmeyi öğrettiği Badinguet'yi yaylım ateşine tutmuşlardı. Ama bu hükümdar öleli kırk yıl olduğundan, kinimi ortalığa saçmakta bir anlam bulamıyordum. Çağdaş tarih üzerine bir şey söylemezdi Charles: bu

Dreyfus'çü bana hiç sözünü etmedi Dreyfus'ün. Ne yazık! ne büyük bir zevkle oynardım Zola rolünü: Adliye binasından çıkışta hırpalanıyorum, atlı arabamın basamağında geri dönüp en saldırgan olanların karnını deşiyorum — hayır hayır: hepsini geri püskürten korkunç bir sözcük buluyorum. Ve tabii *ben,* İngiltere'ye sığınmayı reddediyorum; değeri anlaşılmamış, yalnız bırakılmış bir insan gibi, yeniden Grisélidis olmak, Panthéon'un beni beklediğinden bir an bile kuşkulanmaksızın, Paris kaldırımlarını aşındırmak ne büyük bir haz!

Büyükannem her gün *Le Matin* gazetesi ile, yanılmıyorsam, *l'Excelsior*'u alırdı: bütün dürüst insanlar gibi benim de kötü gözle baktığım serseri takımının varlığını öğrendim. Ama bu insan suratlı kaplanlar benim sorunum değildi: yavuz M. Lépine haklarından gelmeye yetiyordu onların. Kimi zaman işçiler kızıyor, anapara uçup gidiyordu, ama ben hiçbir şey öğrenemedim bu konuda, büyükbabamın da ne düşündüğünü bilmiyorum. Hiç aksatmadan yerine getiriyordu seçme görevini, oy odasından gençleşmiş olarak, biraz kendini beğenmiş bir budala gibi çıkıyor ve, bizim kadınlar kendisiyle: «Haydi, kime oy verdiğini söyle bakalım,» diye şakalaştıkları zaman, soğuk soğuk karşılık veriyordu: «Erkek işi bu!» Bununla birlikte, yeni Cumhurbaşkanı seçiminde, bize, kendini bıraktığı anlardan birinde, Pams'ın adaylığına yandığını gösterdi: «Bir sigara satıcısı bu!» diye bağırdı kızgınlıkla. Bu küçük-kentsoylu aydın, Fransa Cumhurbaşkanı'nın kendi uğraşdaşlarından biri, küçük-kentsoylu bir aydın, yani Poincaré olmasını istiyordu. Annem, bugün bana, onun köktencilere oy verdiğini ve kendisinin o zaman da bunu çok iyi bildiğini söyler. Şaşmıyorum buna: beyaz yakalılar partisini seçmişti büyükbabam; hem sonra köktenciler daha şimdiden kendi çöküş sonralarını yaşıyorlardı: Charles, hem bir dü-

zen partisine, hem de bir eylem partisine oy vermekten hoşnuttu. Kısacası, büyükbabama bakılırsa, Fransız siyaseti hiç de kötü gitmiyordu.

Bu iş canımı sıkıyordu: insanlığı korkunç tehlikelere karşı korumak üzere silâhlanmıştım, oysa herkes insanlığın yetkinliğe doğru yol aldığım söylüyordu. Büyükbabam beni kentsoylulara özgü demokrasi saygısı içinde büyütmüştü: bu demokrasi uğruna kalemimi seve seve kınından çekecektim; Fallières'in başkanlığı döneminde köylü oy veriyordu: daha ne isterdik? Ve cumhuriyet yönetimi altında yaşayan bir cumhuriyetçi ne yapar? Tırnaklarını kendine çevirir ya da Yunanca öğretip boş vakitlerinde Aurillac anıtlarını anlatır. Yola çıkış noktama gelmiştim ve yazarı işsizliğe indirgeyen bu çatışmasız dünyada bir kere daha boğulduğumu sandım.

Beni sıkıntıdan kurtaran yine Charles oldu. Bilmeden, elbette. İki yıl önce, insanlık konusunda uyandırmak için, birtakım düşünler açıklamıştı bana; çılgınlığımı kışkırtmaktan korkarak, bunlarla ilgili tek söz etmiyordu artık, ama onlar kafamda iyice yer etmişti; hiç gürültüsüz eski güçlerine kavuştular ve işin özünü kurtarmak için, şövalye-yazarı özverili-yazara dönüştürdüler. Büyükbabamın, papaz olamamış bu papazın, kendi babasının isteklerine sadık kalarak, Ekin'e yöneltmek üzere yüreğinde Kutsal'ı sakladığını söylemiştim. Bu birleşimden Saint-Esprit (Kutsal-Tin), yani sonsuz Öz'ün (Substance infinie) sıfatı, yazın ve sanat ustası, ölü ya da yaşayan dillerin ve Dolaysız Yöntem'in patronu olan, görüşleriyle Schweitzer ailesini hazza boğan, pazarları orglar, orkestralar üzerinde uçuşan ve iş günlerinde, büyükbabamın alnına tüneyen ak güvercin doğmuştu. Karl'ın biraraya toplanan eski sözleri kafamın içinde bir söylem oluşturdu: dünya kötülük'ün elinde kalmıştı; bir tek kurtuluş yolu vardı: kendi kendine karşı, Yer-

yüzüne karşı ölmek, bir tufanın dibinden olanaksız Düşünleri seyretmek. Ama bu iş ancak güç ve tehlikeli bir deneme ile gerçekleştirilebileceği için, bir uzmanlar topluluğuna verilmişti. Din adamları insanlığın yükünü omuzlarına alıp değerlerin geçişliliği ile onu kurtarıyordu: şu ân'ın küçüklü büyüklü yırtıcı hayvanlarının birbirlerini boğazlamak ya da gerçeklikten yoksun bir yaşamı zihinsel uyuşukluk içinde sürdürebilmek için bol bol vakitleri vardı, çünkü yazar ve sanatçılar onların yerine, Güzellik üstüne, İyilik üstüne düşünüyordu. Bütün insanlığı hayvanlıktan kurtarabilmek için, iki şey gerekliydi yalnız: göçüp gitmiş din adamlarının kutsal kalıtlarını —resimleri, kitapları, yontuları— gözaltındaki yerlerde saklamak; işi sürdürebilmek ve ilerdeki kutsal kalıtları yaratmak üzere, hiç değilse bir tanecik yaşayan din adamı bulundurmak.

İğrenç budalalıklar: pek anlamadan kafamda toparlıyordum onları, yirmi yaşımda hâlâ inanıyordum bunlara. Onlar yüzünden, uzun süre sanat yapıtını, yaratılışı bütün evreni ilgilendiren doğa-ötesi bir olay gibi gördüm. Bu korkunç dini bulup çıkardım ve renksiz yeteneğime renk vermek üzere benimsedim: benim ya da büyükbabamın olmayan kinlerle düşmanlıkları doldurdum içime, Flaubert'in, Goncourt kardeşlerin, Gautier'nin eski öfkeleri beni zehirledi; sevgi maskesi altında içime dolan onların soyut kini, yeni kendini beğenmişlikler bulaştırdı bana. Kendini tertemiz ilke'li sayan biri oldum, yazınla duayı birbirine karıştırdım, yazını insanca bir özveri durumuna soktum. Din kardeşlerimin benden yalnızca kalemimi Tanrı katında bağışlanmalarına adamamı istediklerine karar verdim: onlar, bir varoluş eksikliğinin acısını çekiyorlardı; bu eksiklik, eğer Ermiş'ler araya girmezse, giderek hiçleşmeye götürecekti onları; eğer her sabah gözlerimi açıyorsam,

eğer pencereye koştuğum zaman, yoldan hâlâ yaşayan Baylarla Bayanların geçtiğini görüyorsam, bir düşün işçisinin, bizlere şu bir günlük ertelemeyi kazandıran ölümsüz bir sayfayı yazmak için sabahlara dek didinmiş oluşu yüzündendi bu. Yarın akşam, gün batarken, yorgunluktan ölene kadar, o yeniden başlayacaktı bu işe, onun bıraktığı yerden de ben alacaktım: gizemli armağanım, yani yapıtımla uçurumun kıyısından çevirecektim insanlığı; asker yavaşça papaza bırakıyordu yerini: ben, trajik Parsifal, günah ödeyici kurban olarak sunuyordum kendimi. Chantecler'i bulguladığım gün, yüreğim düğümlendi: çözmek için otuz yıl harcadığım bir kördüğüm: bu yaralı, her yanı kanlı, iyice dövülmüş horoz, koca bir kümesi korumanın yolunu bulmakta, ötmesi bir çakır-doğanı kaçırtmaya yetmekte ve aşağılık toplum, onunla alay ettikten sonra önünde kavuk sallamaktadır; doğan çekip gittikten sonra ozan savaş alanına dönmekte, Güzellik kendisine esin vermekte, gücünü on katına çıkarmakta, o da hasmının üzerine çullanıp yere sermektedir. Ağladım: Grisélidis, Corneille, Pardayan, onların hepsini bir kişide bulmuştum: Chantecler ben olacaktım. Her şey çok daha yalın göründü gözüme: yazmak, Sanat Tanrıçalarının gerdanlığına bir inci daha katmak, geleceğe, örnek bir yaşamın anısını bırakmak, halkı kendinden ve düşmanlarından korumak, görkemli bir Âyinle insanların üzerine Tanrı'nın lûtfunu çekmek demekti. İnsanın okunmak için kitap yazabileceği aklıma bile gelmedi.

İnsan ya insan kardeşleri için, ya da Tanrı için yazar. Ben, benzerlerimi kurtarmak üzere, Tanrı için yazmayı seçtim. Okuyucu değil, yaptığım iyilikten dolayı bana borçlu kişiler istiyordum. Horgörü eliaçıklığımı bozuyordu. Çok daha önceleri, kimsesiz kızları koruduğum günlerde, gizlenerek kendimi onlardan kurtar-

makla işe başlıyordum. Yazar olarak, tutumum değişmedi: insanlığı kurtarmazdan önce, gözlerini bağlayacaktım; ancak bundan sonra küçük, kara, çevik Alman atlılarına, sözcüklere dönebilirdim; yeni kimsesiz kızım gözlerinin bağını çözmeye cesaret edebildiğinde, ben uzaklarda olacaktım; tek yanlı bir yiğitlik sonucu kurtulmuş bulunan insanlık, ilkin Ulusal Kitaplığın üst raflarından birinde parıldayacak, üstünde adım yazılı yepyeni kitapçığı tanıyamayacaktı.

Hafifletici nedenleri sıralıyorum. Üç neden var. İlkin, duru bir imgelem oyunu içinde, kendi yaşama hakkımdı sorun konusu ettiğim. Sanatçı'nın eşref saatini bekleyen bu vizesiz insanlıkta, ağaç üstündeki tüneğinde sıkılıp duran mutluluğa boğulmuş çocuğu tanıyacaksınız; halkı kurtaran o iğrenç Ermiş masalını kabulleniyordum, çünkü halk bendim: sessizce ve, cizvitlerin deyimiyle, üstüne üstlük kendi kuruntumu gerçekleştirmek üzere, yığınların belgeli kurtarıcısı olduğumu ileri sürüyordum.

Hem sonra yaşım dokuzdu. Evin tek oğluydum, arkadaşım yoktu, yalnızlığımın sona erebileceğini aklıma bile getirmiyordum. Şunu itiraf etmeli ki, pek az kimsenin tanıdığı bir yazardım. Yeniden yazmaya başlamıştım. Daha iyisini yapamadığım için, yeni romanlarım tıpatıp eskilerine benziyordu, ama hiç kimse farkında değildi bunun. Hattâ, yazdıklarımı okumaktan nefret eden ben bile: kalemim öyle çabuk işliyordu ki, çoğu kez, bileğim ağrıyordu; dolan defterleri bir köşeye fırlatıyordum, sonunda unutuyordum onları, yitip gidiyorlardı; bu yüzden hiçbir şeyi bitirmiyordum: başı unutulmuş bir öyküyü anlatmanın ne yararı var. Öte yandan, eğer Karl bu sayfalara bir göz atmak inceliğinde bulunsaydı, benim gözümde bir *okuyucu* değil, en yüksek yargıç olacaktı ve korkarım beni mahkûm edecekti. Yazı, benim

gizli işim, hiçbir şeye bağlı değildi, aynı zamanda kendi kendisini erek edinmişti; yazmak için yazıyordum. Buna pişman değilim: okunmuş olsaydım, hoşa gitmeye uğraşacak, yeniden şaşırtıcı olacaktım. Gizli kalmakla sahici oldum.

Son olarak da, din adamının ülkücülüğü çocuğun gerçekçiliği üstünde yükseliyordu. Daha önce de söyledim: dünyayı dil aracılığıyla bulguladığım için, dil'i dünya sandım. Varolmak, «Sonsuz Söz Yazıtları»nda denetlenmiş bir ad'a sahip olmak demekti; yazmak, bu yazıtlara yeni varlıklar oymak —ki benim en yapışkan yanılsamam bu oldu— ya da nesneleri, canlı canlı, tümcenin tuzağına düşürmekti: eğer sözcükleri ustaca yanyana getirirsem, nesne satırlar arasına giriyor, ben de elle tutuyordum onu. Luxembourg Bahçesi'nde, parlak bir çınar ağacı görüntüsüne büyülenmekle işe başlıyordum: gözlemiyordum bu çınarı, tam tersine, boşluğa güveniyor, bekliyordum; bir süre sonra, çınarın gerçek yaprakları yalın bir sıfat ya da, kimi zaman, tam bir tümce halinde beliriveriyordu: titrek bir yeşillikle evreni zenginleştirmiştim. Buluşlarımı hiçbir zaman kâğıt üstüne geçirmedim: belleğimde toplanıyorlar, diye düşündüm. Gerçekte hepsini unuttum. Ama gelecekteki görevim hakkında bir önsezim vardı: her şeye bir ad verecektim ben. Yüzyıllardan beri, Aurillac'da, hiçbir işe yaramayan aklık yığınları keskin sınırlar, bir anlam bekliyordu; gerçek anıtlar çıkaracaktım ben onlardan. Gözdağı verici olarak, ereğim onların varlığından başka bir şey değildi: dil yardımıyla kuracaktım bu anıtları; söz sanatçısı olarak ise, yalnız sözcükleri seviyordum: gök sözcüğünün mavi gözü altında söz katedralleri yükseltecektim. Binlerce yıl sonrası için yapılar kuracaktım. Elime bir kitap aldığım zaman, istediğim kadar açıp kapayayım, görüyordum ki değerinden bir şey yitirmiyor-

du. Şu bozulmaz söz, yani *metin* üstünde kayarken, bakışım yüzeysel bir şeydi yalnızca, hiçbir şeyi rahatsız etmiyor, eskitmiyordu. Bense, tersine, bir farın ışınları tarafından delinip geçilmiş, gözleri kamaşmış, kısa ömürlü, edilgin bir sivrisinektim; çalışma odasından çıkıp, ışığı söndürüyordum: karanlıkta kalan kitap, gene de ışıldıyordu; kendi kendine. Yapıtlarıma şu kemirici ışık demetlerinin dayanıklılığını verecektim, ve onlar, daha sonraları, yıkılmış kitaplıklarda, insanlar öldükten sonra yaşayacaklardı.

Karanlıklarımdan hoşlandım, onu sürdürmek için, ondan kendime bir değerlilik çıkarmak istedim. Hücrelerde, mum ışığında kitap yazmış ünlü mahpusları kıskandım. Bunlar, çağdaşlarının günahlarını bağışlatmak görevini sürdürmüş, ama onlarla düşüp kalkmak olanağını yitirmişlerdi. Törelerdeki değişimler, yeteneğimin kaynağını hapsedilmekte bulma olasılığını azaltıyordu, ama, büsbütün de umudumu kesmiyordum: tutkularımın alçakgönüllülüğünden etkilenen Tanrı, onları gerçekleştirmek isteyecekti. Bu arada ben, daha şimdiden, tek başıma yaşamaya koyulacaktım.

Büyükbabamın kandırdığı annem, bana gelecekteki hazlarımı anlatma konusunda tek bir fırsatı kaçırmıyordu: beni kandırmak için, yaşamıma kendi yaşamında bulunmayan her şeyi koyuyordu: dinginlik, boş zamanlar, dirlik düzenlik; genç ve bekâr bir öğretmendim ben, güzel bir yaşlı hanımdan, lâvanta ve temiz çarşaf kokan bir oda kiralayacak, koşarak okula gidecek, gene öylece geri dönecektim; akşam, evimin kapısında, benim için deli divane olan ev sahibimle gevezelik etmek üzere oyalanacaktım; zaten, herkes sevecekti beni, çünkü ince ve iyi yetişmiş olacaktım. Tek bir sözcüğü işitiyordum: odan; liseyi, yüksek rütbeli bir subaydan dul kalmış kadını, taşra kokusunu unutuyor, masamın üzerin-

deki yuvarlak ışıktan başka bir şey görmüyordum artık: perdeleri çekilmiş, karanlık bir odanın ortasında, kara kaplı bir defter üstüne eğiliyordum. Annem anlatısına devam ediyor, on yıl atlıyordu: bir genel müfettiş beni koruyor, Aurillac'ın soyluları beni aralarına almaya can atıyor, genç karım bana en tatlı sevgisiyle bağlanıyor, ben de ona, ikisi oğlan, biri kız, sağlam çocuklar veriyorum, karıma bir miras kalıyor, kentin kıyısında bir toprak satın alıyorum, bir ev yaptırıyoruz ve, pazarları bütün aile çalışmaları görmeye gidiyoruz. Ama ben onu dinlemiyordum: bu on yıl boyunca odamdan ayrılmamıştım: kısa boyluyum, babam gibi bıyıklıyım, bir yığın sözlüğün tepesine tünemişim, bıyıklarım ağarıyor, kalemim hiç durmadan koşuyor, defterler birbiri ardından döşemeye düşüyor. Vakit gece, bütün insanlık uyuyor, eğer ölmemişlerse, karım ve çocuklarım uyuyor, ev sahibim uyuyor; uyku bütün belleklerden silmiş beni. Ne yalnızlık: iki milyar insan uzanmış yatmış, ve ben, onların üstünde, tek gözcüyüm.

Kutsal-Tin (Le Saint Esprit: Tanrı) bana bakıyordu. Az önce Göğe çıkıp insanları yüzüstü bırakma kararını vermişti; ancak kendimi ona sunacak kadar zamanım vardı, ruhumun yaralarını gösteriyordum ona, kâğıdımın üzerindeki gözyaşı lekelerini gösteriyordum, omuzumdan eğilip okuyor, kızgınlığı yatışıyordu. Acıların derinliği ya da yapıtın büyüklüğü karşısında mı yatışmıştı acaba? Kendi kendime: yapıt yüzünden, diyordum; gizli gizli de: acılar yüzünden, diye düşünüyordum. Gerçi Kutsal-Tin yalnızca *gerçekten* sanat değeri olan yazıları beğeniyordu, ama ben Musset'yi okumuştum, biliyordum ki «en umutsuzdur en güzel ezgiler» ve Güzellik'i tuzaklı bir umutsuzlukla yakalamaya karar vermiştim. Üstünyetenek sözcüğü hep kuşku verici görünmüştü bana: ondan büsbütün tiksinmeye dek vardırdım işi.

Eğer bende yeri varsa, bunalım, deneyim, boşa giden eğilim, değerlilik ne olacaktı? Bir beden sahibi olmaya ve her gün aynı başı taşımaya dayanamıyordum, bir donatım içine hapsedilmeye bırakmıyordum kendimi. Ancak hiçbir şeye dayanmadığı, bedelsiz olarak, mutlak bir boşluk içinde parıldadığı zaman kabulleniyordum seçilişimi. Tartışmalı toplantılar yapıyordum. Kutsal-Tin ile: «Yazacaksın,» diyordu bana. Ben parmaklarımı kıvırıyordum: «Ne yaptım, Tanrım, neden beni seçtiniz?» — «Özel bir şey yapmadın.» — «Öyleyse, neden ben?» — «Nedeni yok.» — «Hiç değilse yazı yazma kolaylıklarına sahip miyim?» — «Hayır. Büyük yapıtlar kolay mı yazılır sanıyorsun?» — «Tanrım, bir hiç olduğuma göre, nasıl yazabileceğim bir kitabı?» — «Uğraşarak.» — «Öyleyse önemi yok kimin yazdığının?» — «Yok, ama ben seni seçtim.» Çok uygundu bu oyun: hem hiçliğimi ileri sürmeme, hem de kendimde ilerki başyapıtların yazarını selâmlamama izin veriyordu. Seçilmiş, parmakla gösterilmiştim, ama yeteneksizdim: her şey uzun sabrıma ve mutsuzluğuma bağlıydı; her türlü benzersizliği yadsıyordum kendimde: kişiliği açığa vuran çizgiler küçültür insanı; ıstırap yoluyla beni üne götüren o krallara yaraşır bağlanma bir yana bırakılırsa, hiçbir şeye sadık değildim. Acılara gelince, onları bulmak gerekiyordu; biricik sorun buydu, ama çözümsüz kalıyordu, çünkü zavallıca yaşama umudunu elimden almışlardı: ünlü ya da ünsüz, Eğitim Bakanlığı bütçesinde boy gösterecek, aç kalmayacaktım. Kendime korkunç sevda acıları ayırmıştım, ama hiç coşkunluk duymaksızın: kendinden geçmiş âşıklardan nefret ederdim; Cyrano, kadınlar önünde alıklaşan bu yalancı Pardayan kızdırıyordu beni: gerçek Pardayan ise, farkına bile varmaksızın, ardından sürüklüyordu bütün gönülleri, sevgilisi öldüğü gün, Violetta'nın yüreğinin onulmaz bir biçimde yaralandığını söyle-

mek doğru olurdu. Dulluk, iyileşmez bir yara: bir kadın, evet bir kadın yüzündendi, ama kadının hiç suçu yoktu bunda; bu, bütün öteki kadınların bana gösterdiği yakınlığı geri çevirmeme izin veriyordu. İşlenecek bir konu. Ama ne olursa olsun, Aurillac'lı genç karımın bir kazada yok olup gittiğini kabul etsek bile, bu mutsuzluk seçilmeme yetmeyecekti: hem beklenmedik, hem de pek çok görülen bir olaydı bu. Çılgın saldırganlığım her şeyi çözdü; alaya alınmış, hırpalanmış kimi yazarlar, son soluklarına kadar yüz karası içinde rezilce yaşamış ve ölüm denen gecede, ün onların cesetlerini taçlandırmıştı yalnızca: işte ben de böyle olacaktım. Aurillac ve anıtları üzerine, bilinçlice yazacaktım. Nefret etme gücünden yoksun bulunduğumdan, bütün ereğim bağdaştırmak, hizmet etmek olacaktı. Bununla birlikte, ilk kitabım, çıkar çıkmaz büyük bir kızgınlık yaratacak, bir halk düşmanı diye görülecektim: taşra gazeteleri onuruma saldıracak, tüccar bana mal satmaktan kaçınacak, taşkınlar camlarımı taşlayacaktı; linç edilmekten kurtulmak için, kaçmam gerekecekti. İlkin yıldırımla vurulmuşa dönüp şaşkınlık içinde aylar geçirecek, durmadan kendi kendime: «Haydi canım, bir anlaşmazlıktan başka bir şey değil bu! Dünyada herkes iyidir çünkü!» diyecektim. Ve gerçekten de, yalnızca bir anlaşmazlık olacak ve Kutsal-Tin bunun ortadan kalkmasına izin vermeyecekti. İyileşecektim; bir gün, masama oturup yeni bir kitap yazacaktım: deniz ya da dağ üzerine. Bu seferki yapıtım yayımcı bile bulamayacaktı. Kovalanacak, kılık değiştirecek, belki de kara listeye geçecek, daha başka kitaplar, bir sürü kitap yazacak, Horace'ı şiir diliyle çevirecek, eğitbilim üzerine alçakgönüllü ama akıllıca görüşler ileri sürecektim. Hepsi boşuna: defterlerim, basılmamış olarak, bir sandıkta yığılıp kalacaktı.

Öykünün iki sonu vardı; o günkü ruh durumuma

göre, ikisinden birini seçiyordum. Karamsar günlerimde, kendimi, herkesin nefretini üzerine çekmiş, tam Ün'ün utku boruları duyulmaya başladığı anda, bir demir yatakta umutsuzluk içinde ölürken görüyordum. Başka zamanlar azıcık mutluluk bağışlıyordum kendime. Elli yaşımda, yeni bir kalemi denemek üzere, adımı bir yapıt üstüne yazıyordum, bir süre sonra kitap yitip gidiyordu. Birisi onu, bir tavan arasında, nehirde, ayrıldığım bir evin gömme dolabında buluyor, pek çok etkilenip Arthéme Fayard'a, Michel Zévaco'nun ünlü yayıncısına götürüyordu. Utku: iki günde tükenen on bin kitap. Ne pişmanlık acıları yüreklerde. Görüşmeye gelen yüzlerce gazeteci ardıma düşüyor ve beni bulamıyorlar. Tek başıma bir yere kapandığım için, uzun süre kamuoyundaki bu değişikliği bilmeden kalıyordum. Sonunda, bir gün, yağmurdan korunmak için bir kahveye giriyorum, yerde sürünen bir gazeteye göz atıyorum ki ne göreyim? «Jean-Paul Sartre, saklı yazar, Aurillac ozanı, denizlerin ozanı.» Üçüncü sayfada, altı sütun üzerine, büyük harflerle. Kendimden geçiyorum. Hayır: derin bir hazla içim kararıyor. Her neyse, eve dönüyorum, ev sahibimin yardımıyla, defterlerimin bulunduğu sandığı kapatıp bağlıyor, adresimi yazmaksızın Fayard'a gönderiyorum. Öykümün burasında, tatlı düzenlemeler içine atılmak üzere, bir an duruyordum: eğer paketi kaldığım kentten yollarsam, gazeteciler çekildiğim köşeyi bulmakta gecikmeyeceklerdi. Bunun için sandığı Paris'e götürüyor, bir aracı yardımıyla yayınevine gönderiyorum; geri dönmek üzere trene binmezden önce çocukluğumun geçtiği yerlere, Le Goff Sokağı'na, Soufflet Sokağı'na, Luxembourg Bahçesi'ne uğruyorum. Balzat Birahanesi beni çekiyor; —çoktan ölmüş— büyükbabamın 1913'de, arasıra beni oraya götürdüğünü anımsıyorum: masanın önündeki sıraya yanyana otururduk, her-

kes bir suçortaklığıyla bize bakardı, büyükbabam kendine bir «maşrapa,» bana da bir bardak bira ısmarlardı, sevildiğimi hissederdim. Neyse, elli yaşımda ve içim özlem dolu, birahanenin kapısını itip içeri giriyor, bir bira getirtiyorum. Komşu masada genç ve güzel kadınlar heyecanlı heyecanlı konuşuyor, adımı fısıldıyorlar. «Ah!» diyor içlerinden biri, «yaşlı, çirkin belki, ama hiç önemi yok bunun: karısı olabilmek için ömrümün otuz yılını verirdim!» Övünç ve hüzün dolu bir gülüş gönderiyorum ona, o da şaşkın bir gülüşle karşılık veriyor, yerimden kalkıyor, çıkıp gidiyorum.

Öykümün bu bölümünü ve okuyucularımı kurtardığım daha bir sürü bölümü inceden inceye işlemek için çok zaman harcadım. Bunda, gelecekteki dünyaya yansıtılmış olarak, çocukluğumu, durumumu, altı yaşımın buluşlarını, değeri anlaşılmamış gezginci şövalyelerimin surat asmalarını tanıyacaksınız. Dokuz yaşımda, hâlâ surat asıyordum ve büyük haz duyuyordum bundan: surat asmakla, ben, acımasız din fedaisi, Kutsal-Tin'in kendisinin bile bıkmış göründüğü bir anlaşmazlığı sürdürüyordum. Neden adımı söylememeli şu peri güzelliğindeki hayranıma? Ah! diyordum kendi kendime, çok geç. — İyi ama, madem ki beni böyle de kabulleniyor? — Pek yoksul olduğum için kabulleniyor. — Yok canım! Ya yazarlık hakları? Ama bu karşılık durdurmuyordu beni: hakkım olan parayı yoksullara dağıtmasını yazmıştım Fayard'a. Gene de bir sonuç gerekliydi: eh öyleyse! Bütün temiz eller tarafından terkedilmiş olarak, küçük odacığımda sönüp gidiyordum: kutsal görev yerine getirilmişti.

Bir şey şaşırtır beni bu binlerce kere yinelenen anlatıda: adımı gazetede gördüğüm gün, bir yay kopmuştur, işim bitiktir; hüzünle tadını çıkarırım üne erişimin, ama yazmam artık. İki son da birdir aslında: ister ün

içinde yeniden doğmak üzere öleyim, ister üne kavuştuktan sonra öleyim, yazma isteği yaşamak istemeyişi kapsamaktadır. O günlerde, nerede okuduğumu bilmediğim bir olay beni sarsmıştı: olay geçen yüzyılda geçmektedir; bir yazar, Sibirya'daki bir durakta, tren beklerken bir aşağı bir yukarı dolaşmaktadır. Ufukta ne bir yapı yıkıntısı, ne bir canlı. Yazar kocaman hüzünlü başını taşımakta güçlük çekmektedir. Miyop, bekâr, kaba, hep kızgındır; canı sıkılmaktadır, prostatını, borçlarını düşünmektedir. Birden, rayları kesen yol üzerinde, atlı arabası içinde bir kontes belirir: kontes arabadan atlar, hiç görmediğini, ama eski bir resminden tanıdığını ileri sürdüğü yolcuya doğru koşar, önünde eğilir, sağ elini tutup öper. Öykü burada bitiyordu ve ben onun ne anlatmak istediğini de bilemiyordum. Dokuz yaşımda, bu huysuz yazarın stepte okuyucular bulması ve bu güzel kadının yazara unuttuğu ününü anımsatmaya gelmesi karşısında kendimden geçiyordum: doğmaktı bu. Daha doğrusu, ölmekti: bunu hissediyor, böyle olmasını istiyordum; aslında, soylu olmayan bir yazar soylu bir hanımdan böyle bir hayranlık gösterisi bekleyemezdi. Kontes, bu davranışıyla şöyle diyordu sanki: «Gelip elinizi öptüysem, bu, aramızdaki toplumsal farkın anlamını yitirmiş olmasındandır; davranışımı nasıl değerlendireceğiniz vızgeliyor bana, sizi artık bir insan değil, yapıtınızın simgesi olarak görüyorum.» Elinize konan bir dudakla can vermek: Saint-Pétersbourg'dan bir fersah ötede, doğumundan elli yıl sonra, bir yolcu alev alıyordu, ünü onu eritip tüketiyor, ondan, yapıtlarının alevden harflerle yazılmış dizelgesinden başka bir şey bırakmıyordu geriye. Kontesin arabasına bindiğini, gözden kaybolup gittiğini ve stepin yeniden ıssızlığa büründüğünü görüyordum; karanlık basarken, tren, gecikmesini kapatmak için bazı durakları atlıyordu, korku titreme-

sini böğürlerimde duyuyor, *Du vent dans les arbres*'ı (Ağaçlardaki Rüzgâr) anımsıyordum: «Kontes ölümdü.» Gelecekti: bir gün, ıssız bir yolda, ellerime sarılıp öpecekti.

Yaşamayı sevmediğim için ölüm başdönmemdi benim: bende uyandırdığı büyük korkuyu açıklayan şey budur işte. Ölümü ün ile özdeş kılarak, onu kendime erek edindim. Ölmek istedim; kimi zaman tiksinti sabırsızlığımı donduruyordu: ama hiçbir zaman uzun süreli değil; kutsal sevincim yeniden doğuyor, iliklerime dek yanacağım o yıldırım ân'ını bekliyordum. İçimizdeki derin tasarı ve kaçışlar ayrılmamacasına birbirine bağlıdır: varoluşumu kendi kendime bağışlatmak için giriştiğim çılgınca yazma işinde, kendini beğenmişliklere ve yalanlara karşın, bir gerçeklik bulunduğunu çok iyi görüyorum: kanıtı şu ki, elli yıl sonra hâlâ yazıyorum. Ama, işin köklerine uzandığım zaman, bir ileri doğru kaçış, iyi düzenlenmemiş bir intihar buluyorum; evet, efsane' den çok, din fedaisinden çok, ölümdü aradığım. Uzun zaman, tıpkı başladığım gibi, belirsiz bir yerde, belirsiz bir biçimde sona ereceğimi, ve bu belirsiz ölümün belirsiz doğumumun yansıyışından başka bir şey olmayacağını düşünüp durmuştum. Yeteneğim her şeyi değiştirdi: kılıç darbeleri uçup gider, yazılar kalır; gördüm ki Yazın alanında, Bağışlayıcı'nın iletisi, kendi öz Bağışı, yani katkısız bir nesne biçimine dönüşebilir. Rastlantı beni insan yapmıştı, eliaçıklık kitap biçimine sokacaktı; ileti'mi, bilincimi bronzdan harflere dökebilir, yaşamımın gürültülerini silinmez yazılarla, etimi bir biçem' le zamanın gevşek örgülerini ölümsüzlükle değiştirebilir, Kutsal-Tin'e dil'in bir çökeleği gibi gözükebilir, insan soyu için bir saplantı, kısacası bir *başkası*, kendimden, bütün öteki insanlardan, her şeyden başka biri olabilirdim. Kendime aşınmaz bir beden vermekle işe başlaya-

cak, sonra, tüketicilerin eline bırakacaktım kendimi. Yazma keyfi için değil, bu ünlü ten'i sözcüklere dökmek için yazacaktım. Gömütümün üstüne çıkıp baktığım zaman, doğumum bana gerekli bir ağrı, biçim değiştirişimi hazırlayan geçici bir cisimleniş gibi gözüktü: doğmak için yazmak, yazmak için beyin, gözler, kollar gerekliydi; iş bitince, bu örgenler kendiliklerinden eriyip dağılacaktı: 1955'e doğru, bir larva yarılacak, Ulusal Kitaplığın bir rafına konmak üzere kanat çırpan, yirmi beş tane kâğıttan kelebek fırlayacaktı içinden. Bu kelebekler benden başkası olmayacaktı. Ben: yirmi beş cilt, on sekiz bin sayfa yazı, içlerinde bir de yazarınki bulunan üç yüz resim. Kemiklerim bakır ve kartondan, parşömen kâğıdından yapılma etim kola ve mantar kokuyor, altmış kilo kâğıt arasına rahatça kurulmuşum. Yeniden doğuyorum, sonunda tam bir insan, düşünen, konuşan, şarkı söyleyen, gürleyen, maddenin zamana dayanan durukluğuyla kendi kendini belirleyen bir insan oluyorum. Alıyor açıyor, masanın üzerine yayıyorlar beni, ellerinin ayasıyla sıvazlayıp, kimi zaman çatırdatıyorlar. Bırakıyorum dilediklerini yapsınlar, sonra ansızın şimşek gibi parıldıyor, gözleri kamaştırıyor, el değiştirmeden kendimi kabul ettiriyorum, güçlerim yer ve zamanı aşıp gidiyor, kötüleri çarpıyor, iyileri koruyor. Hiç kimse beni unutup adımı anmamazlık edemez: ele alınabilen, korkunç bir kutsal nesneyim ben. Bilincim kırık dökük: olsun, daha iyi. Öteki bilinçler aldılar yükümü omuzlarına. Okuyorlar *beni*, herkesin gözü benim üzerimde; *benden* söz ediyorlar, evrensel ve benzersiz bir dil halinde bütün ağızlarda ben varım; milyonlarca bakışta bir merak kaynağıyım; beni sevmek isteyen kimse için onun en yakın kaygısıyım, ama bana dokunmak isterse, silinip giderim, yok olurum: hiçbir yerde yaşamam artık, sonunda *varım!* her yerdeyim: insanlığın asa-

lağıyım, iyiliklerim insanlığı kemirir ve onu hiç durmadan benim yokluğumu canlandırmaya zorlar.

Bu oyun işe yaradı: ölümü ün kefeni içine gömdüm, artık yalnız ünü düşünüp ölümü unuttum, bu ikisinin bir olduğunu aklıma bile getirmedim. Şu satırları yazdığım an geri kalan birkaç yıl bir yana, vaktimi doldurduğumu biliyorum. Bununla birlikte, yaklaşan yaşlılığımın ve ilerki tirit halimi, sevdiklerimin yaşlılığını ve ölümünü, açıklıkla, pek neşe duymaksızın canlandırıyorum gözümde; kendi ölümümü ise, aslâ. Kimi yakınlarıma —bazılarının yaşı benden on beş, yirmi, otuz yıl küçüktür— onlardan sonra canlı kalmakla ne kadar üzüleceğimi hissettirdiğim oluyor: benimle eğleniyorlar, ben de onlarla birlikte gülüyorum, ama hiç yararı yok, olmayacak da: dokuz yaşımda, bir işlem, durumumuza uygun olduğu söylenen belli bir duygululuğu alıp götürdü. On yıl sonra, Öğretmen Okulunda, bu duygululuk birden sıçrayarak acı ya da kızgınlık içinde uyanıyordu en iyi arkadaşlarımın kimisinde: bense hâlâ bir çalar saat gibi horluyordum. Arkadaşlardan biri, ağır bir hastalıktan sonra, son nefes de içinde olmak üzere, can çekişmenin bütün boğucu sıkıntılarını tattığını söylüyordu; Nizan en çılgınımızdı: kimi zaman, uyanıkken, iskelet biçiminde görüyordu kendini; gözlerinin içi mısralarla dopdolu ayağa kalkıyor, el yordamıyla yuvarlak kenarlı Borsalino'sunu alıp gözden kayboluyordu; ertesi gün onu, zilzurna sarhoş, yabancılar arasında buluyorduk. Kimi zaman, bu umutsuz çocuklar, bakımsız bir evde, birbirlerine uykusuz geçen gecelerini, hiçliği önceden bildiren deneylerini anlatıyorlardı: daha söze başlarken anlaşıyorlardı. Ben dinliyor, dışlanmış olarak onlara benzemeyi isteyecek kadar, tutkuyla seviyordum onları, ama ne kadar uğraşırsam uğraşayım, ancak herkesin bildiği ölü gömme törenlerini kavrıyor ve aklımda

tutuyordum: insan yaşar, ölür, kimin yaşadığı, kimin öldüğü bilinmez; ölümden bir çeyrek önce, hâlâ canlıyızdır. Sözlerinde benim anlayamadığım bir anlam bulunduğuna kuşku yoktu; kıskançlık içinde, dışlanmış olarak, susuyordum. Sonunda, daha başından canları sıkılmış, bana dönüyorlardı: «Sen, bunlardan bir şey anlamıyorsun değil mi?» Güçsüzlük ve küçüklük belirtisi bir davranışla kollarımı iki yana açıyordum. Duygularını bana aktaramamanın yakıp kavurucu açıklığıyla gözleri kamaşarak, sinirli sinirli gülüyorlardı: «Yatarken, kendi kendine, uykuda ölen kimseler bulunduğunu söylemedin mi hiç? Dişlerini fırçalarken: tamam, son günüm bu benim, diye hiç düşünmedin mi? Hızlı, daha hızlı, daha hızlı gitmek gerektiğini ve zamanın yetişmediğini hiç duyumsamadın değil mi? Kendini ölümsüz sanıyorsun herhalde?» Yarı inat, yarı alışkanlıkla: «Doğru: ölümsüz sanıyorum kendimi,» diye karşılık veriyordum. Bundan daha büyük bir yalan olamaz: kazara gelen ölümlere karşı kendimi önceden esirgemiştim, hepsi bu; Kutsal-Tin uzun soluklu bir yapıt ısmarlamıştı bana, bitirecek zamanı bırakması gerekiyordu. Onurlu bir ölümle can verecek olan beni raydan çıkmalara, kanamalara, peritonite karşı koruyan, ölümümdü: onunla ben bir tarih üzerinde anlaşmıştık; eğer buluşmaya çok erken gidersem onu orada bulamayacaktım; arkadaşlarım beni istedikleri kadar ölümü düşünmemekle suçlasınlardı: bir an bile onu yaşamaktan geri kalmadığımı bilmiyorlardı.

Bugün onlara hak veriyorum: insanlık durumumuzdaki her şeyi, hattâ tedirginliği bile kabullenmişti onlar; bense kaygısız olmayı, güvenli olmayı seçmiştim; ve aslında, kendimi ölümsüz sandığım da doğruydu: yalnız göçüp gitmiş kişiler ölümsüzlüğün tadını çıkaracakları için, daha başından kendimi öldürmüştüm. Nizan ile

Maheu, yabanıl bir saldırıya uğrayacaklarını, ölümün onları canlı canlı, yaşam doluyken dünyadan koparıp götüreceğini biliyorlardı. Bense, kendi kendime yalan söylüyordum: ölümün elinden barbarlığını çekip almak için, ölümü kendime erek edinmiş ve yaşamımı da ölmenin bilinen biricik yolu yapmıştım: yalnızca kitaplarımı doldurmaya yetecek kadar umut ve isteğe sahiptim, yüreğimin son vuruşunun kitaplarımın son cildinin son satırına yazılacağına ve ölümün ancak bir ölüyü ele geçireceğine inanarak, yavaşça sonuma doğru yol alıyordum. Nizan, yirmi yaşında kadınlara, arabalara, bu dünyanın mallarına umutsuz bir acelecilikle bakıyordu: her şeyi görmek, her şeyi hemencecik almak gerekiyordu. Ben de bakıyordum, ama açgözlülükten çok didinmeyle bakıyordum: ben yeryüzüne keyif sürmeye değil, bir döküm çıkarmaya gelmiştim. Biraz fazla rahattı bu durum: çok uslu bir çocuk sıkılganlığıyla, Tanrısal güvencesi bulunmayan açık, özgür bir varoluşun tehlikeleri karşısında korkakça gerilemiş, her şeyin önceden alınımıza yazılmış bulunduğuna, daha doğrusu, noksansız olduğuna inanmıştım.

Bu hileli işlem kendimi sevme eğiliminden koruyordu beni. Yok olup gitme tehlikesiyle karşı karşıya bulunan arkadaşlarımın hepsi kendini şimdiki zamanda durduruyor, geçici yaşamının yerine konmaz niteliğini keşfediyor ve kendini etkili, değerli, eşsiz bir varlık gibi görüyordu; herbiri kendinden hoşlanıyordu, ben, yani ölü ise, hoşlanmıyordum kendimden: pek sıradan, yüce Corneille'den daha can sıkıcı buluyordum kendimi ve özne olarak benzersizliğim, beni nesneye dönüştürecek ân'ı hazırladığı için değerliydi gözümde. Daha mı alçakgönüllüydüm yani? Hayır, daha kurnaz: benden sonra gelecek insanları, beni kendi yerime sevmekle görevlendiriyordum; daha doğmamış kadın ve erkekler için, gü-

nün birinde bir çekiciliğim, bilemeyeceğim bir şeyim olacak, onları mutlu kılacaktım. Arkadaşlarımdan daha kötü niyetli ve sinsiydim: tatsız bulduğum ve ölümüm için bir araç yapabildiğim bu yaşam'a, onu kurtarmak üzere, gizlice dönüyordum; gelecekteki gözler aracılığıyla bakıyordum bu yaşam'a ve o bana, herkes adına yaşadığım, benim özverimle artık hiç kimsenin yaşaması gerekmeyen, yalnızca anlatılması yeten, etkileyici ve olağanüstü bir öykü gibi gözüküyordu. Gerçek bir çılgınlık haline getirdim bu işi: gelecek diye büyük bir ölünün geçmişini seçtim ve yaşamı tersine yaşamaya uğraştım. Dokuz ile on yaşları arasında, ölümden sonra yaşayan biri olup çıktım.

Yalnız benim suçum değil bu: büyükbabam geriye dönük bir yanılsama içinde büyütmüştü beni. Ancak, o da suçlu değil, ve ben onu suçlamaktan uzağım: bu yanılsama ekinin kendisinden geliyor. Tanıklar yok olup gidince, büyük bir adamın ölümü artık hiç de yıkıcı bir darbe olmuyor, zaman bu ölümü kişiliğin bir çizgisi biçimine sokuyor. Yaşlı bir ölü yapısı gereği ölüdür, doğum kutsamasında da, ne eksik, ne artık, tam ölüm duasının yapıldığı andaki kadar ölüdür, yaşamı bizim malımızdır, şurasından, burasından, ortasından girer, akışı boyunca ya da tersine gidebiliriz: çünkü tarihsel sıra yok olmuştur; olanaksızdır bu sırayı yeniden kurmak: bu insan artık hiçbir tehlikeyle karşılaşmaz ve hattâ burun deliklerindeki gıdıklanmanın bir aksırmayla sonuçlanmasını bile beklemez. Varoluşu bir akış görünümündedir, ama bu varoluşa biraz canlılık vermek istediniz miydi, zamandaşlık içine düşer. İstediğiniz kadar kendinizi göçüp gitmiş olanın yerine koyup tutkularını, bilgisizliklerini, önyargılarını paylaşın, yıkılıp gitmiş direnmeleri, bir sabırsızlık ya da anlayış kuşkusunu yeniden canlandırmaya uğraşın, ne kendinizi önceden bilinemeyen

sonuçların ve o kişinin sahip bulunmadığı bilgilerin ışığı altında yargılanmaktan kurtarabilirsiniz, ne de sonradan onu etkilemiş olan, ama kendisinin üstünkörü yaşadığı olaylara özel bir gösterişlilik verebilirsiniz. İşte serap bu: şimdiki zamandan daha gerçek bir gelecek zaman. Şaşılacak bir şey yok bunda: sona ermiş bir yaşamda, son'u görürüz başlangıcın gerçekliği diye. Ölü, varlık ile değer arasında, katkısız olgu ile sonradan canlandırılma arasında, yarı yolda kalır, öyküsü, anlarının her birinde kendini özetleyen yuvarlak bir öz biçimini alır. Arras'daki mahkeme salonlarında soğuk ve kırıtkan bir avukat, kendisi rahmetli Robespierre olduğu için, kellesini koltuğunun altında taşımakta, bu kelleden kanlar akmakta, ama halıyı lekelememektedir; salondakilerden hiçbiri bunu farketmemekte, bizse yalnız başı görmekteyiz; baş sepete düşeli belki beş yıl olmuştur, ama yine de bu kesik baş, aşağı sarkan çenesine karşın, madrigaller söylemektedir. Varlığı kabul edilmiş bu görüş yanılgısı canımızı sıkmaz: onu düzeltmek elimizdedir; ama o çağlardaki din adamları bu yanılgıyı maskelemekte, ülkücülüklerini onunla beslemekteydiler. Büyük bir düşünce, doğacağı zaman gider, onu taşıyacak büyük adamı bir kadının karnında bulur, demeye getiriyorlardı; düşünce adamın durumunu, ortamını seçer, yakınlarının anlak ve anlayışsızlığının ölçüsünü ayarlar, eğitimini yoluna kor, gerekli deneylerden geçirirdi, ayrıca o büyük düşünceyi doğurana kadar bunca özen gösterilen adama, sürekli fırça vuruşlarıyla, değişken bir kişilik kurardı. Bu hiçbir yerde yazılı değildi, ama her şey, nedenler zincirinin ters ve gizli bir düzeni örttüğünü gösteriyordu.

Alınyazımı tamamlamayı güvence altına almak için coşkuyla kullandım bu serabı. Zamanı alıp tepetaklak ettim ve her şey aydınlandı. Kalın yaprakları kadavra

kokan ve: *L'Enfance des hommes illustres* (Büyük Adamların Çocukluğu) adını taşıyan, üstü azıcık kararmış sarı süslerle kaplı küçük, gece mavisi renginde bir kitapla başladı bu iş; üzerindeki etiket, Georges amcamın onu, 1885'de, aritmetik dersinde ikinci olduğu için aldığını gösteriyordu. Ben onu olağanüstü yolculuklarıma rastlayan günlerde keşfetmiş, şöyle bir karıştırmış, sıkılarak atmıştım: bu genç ve seçkin kişiler harika çocuklara hiç mi hiç benzemiyordu; bana yalnızca erdemlerinin tatsızlığı ile benziyordu onlar ve kendi kendime onlardan niçin söz edildiğini sorup duruyordum. Sonunda kitap yok oldu: onu, saklayarak cezalandırmaya karar vermiştim. Bir yıl sonra, bulabilmek için, bütün kitap raflarını altüst ettim; değişmiştim, harika çocuk çocukluğa kurban olan bir büyük adam olmuştu. Hayret: kitabın kendisi de değişmişti. Sözcükler aynıydı ama şimdi benden söz ediyorlardı. Bu yapıtın beni yoldan çıkaracağını sezinledim, nefret ettim, korktum ondan... Her gün, onu açmazdan önce, pencerenin kenarına oturuyordum: tehlike karşısında, gözlerime gerçek gün ışığını dolduracaktım. Bugün Fantomas ya da André Gide'in etkisinden korkan kişilere epeyce gülüyorum: çocukların kendi zehirlerini kendilerinin seçmediğini mi sanıyorsunuz? Ben kendi zehrimi esrar içenlerin bunaltıcı sertliğiyle yutuyordum. Bununla birlikte, çok zararsız gözüküyordu zehir. Genç okurlar yüreklendiriliyordu: bir oğulun göstereceği usluluk ve ana baba sevgisi insanı her şey, hattâ Rembrandt ya da Mozart yapardı; o kısa öykülerde, en az bizim kadar sıradan birtakım insanların, ama Jean-Sébastien, Jean-Jacques ya da Jean-Baptiste adını taşıyan ve tıpkı benim gibi yakınlarına mutluluk veren duygulu ve saygılı çocukların nelerle uğraştıkları anlatılıyordu. Ama zehir şu: Yazar, bütün sanatını, Rousseau'nun, Bach'ın ve Molière'in adını anmaksızın, her yana

onların gelecekteki büyüklüğüne ilişkin anıştırmalar serpiştirmeye, ünlü yapıt ya da eylemlerini önemsemez gibi, onları bir ayrıntı yardımıyla anımsatmaya, anlatısını okuyanın en sıradan olayı bile sonraki olaylara bağlamaksızın anlayabilmesini sağlayacak biçimde düzenlemeye harcamaktaydı; günlük hayhuy içine, her şeyin biçimini değiştiren büyük, masalsı bir sessizlik koyuyordu: gelecek. Sanzio adlı biri, Papa'yı görme arzusuyla yanıp tutuşuyordu; işleri öylesine ayarlıyordu ki Kutsal-Peder'in oralardan geçeceği bir gün onu kentin meydanına getiriyorlardı; çocukcağızın beti benzi atıyor, gözlerini dört açıyordu; sonunda soruyorlardı ona: «Sanırım hoşnutsun Rafaello? Kutsal-Peder'e iyice baktın mı bari?» Ama çocuk, şaşkın, karşılık veriyordu: «Hangi Kutsal-Peder? Renkten başka bir şey göremedim ben!» Başka bir gün, silâhşörlük için can atan küçük Miguel, bir ağacın altına oturmuş, bir şövalye romanının tadını çıkarırken, ansızın, korkunç bir nal sesi onu yerinden fırlatıyordu: külüstür bir beygiri oraya buraya koşturan ve elindeki paslı mızrağı bir değirmene doğrultan yakınlardaki yaşlı bir kaçık, bir eski zaman soylusuydu bu. Akşam yemeğinde Miguel olayı öyle tatlı anlatıyordu ki, herkes gülmekten kırılıyordu; ama, daha sonra, odasında yalnız kalınca, romanını yere atıyor, üstünde tepiniyor, uzun uzun hıçkırıyordu.

Bu çocuklar yanılgı içinde yaşıyorlardı: rastgele davranıp rastgele konuştuklarını sanıyorlardı, oysa en sıradan sözleri bile Alınyazılarını bildirme ereğini güdüyordu. Yazarla ben, onların başlarının üstünden, acıyan bakışlar gönderiyorduk birbirimize; bu yalancı küçük insanların yaşamını tam Tanrı'nın tasarladığı gibi okuyordum: sonundan başlayarak. İlkin, bayram ediyordum: kardeşlerimdi bunlar, onların zaferi benim zaferim olacaktı. Ve sonra her şey altüst oluyordu: say-

fanın öte yanında, *kitabın içinde* buluyordum kendimi: Jean-Paul'ün çocukluğu Jean-Jacques ve Jean Sébastien'inkilere benziyordu ve büyük ölçüde önceden kestirilmemiş hiçbir şey gelmiyordu başına. Yalnız, bu kez, küçük yeğenlerime göz kırpıyordu yazar. Bense, ölümümden doğumuma kadar, benim için çözümsüz kalan iletiler yolladığım, ama yüzlerini göremediğim gelecekteki çocuklar tarafından görülüyordum. Bütün davranışlarımın gerçek imlemi olan ölümümle dondurulmuştum; titriyor, sayfayı ters yönde yeniden geçmek ve kendimi okurlar yakasında bulmak istiyor, başımı kaldırıyor, ışıktan medet umuyordum: oysa *bu da* bir iletiydi; şu apansız tedirginliği, şu kuşkuyu, gözlerin ve boynun şu devinmesini, 2013 yılında, beni açacak olan iki anahtarı, yapıt ile ölümü ellerinde bulundurdukları zaman nasıl yarumlayacaktı acaba insanlar? Kitaptan çıkamadım: bitireli çok oluyordu, ama hâlâ bir kişisiydim onun. Kendimi gözlüyordum: bir saat önce annemle gevezelik etmiştim: ne bildirmiştim acaba? Sözlerimden kimisini anımsıyor, yüksek sesle yineliyordum, ama hiçbir işe yaramıyordu. Tümceler içlerine girilemeden akıp gidiyor, sesim kendi kulaklarıma yabancı bir ses gibi geliyor, hileci bir melek kafamın içine giriyor, bütün düşüncelerimi çalıp götürüyordu ve bu melek, XXX. Yüzyılın, bir pencere kenarına oturmuş, bir kitap aracılığıyla beni gözleyen küçük sarışın oğlanından başkası değildi. Sevgi dolu bir tiksintiyle, bakışının beni ölümümün birinci yılında iğneleyip deştiğini hissediyordum. Onu düşünerek hile katıyordum kendime: herkesin içindeyken söyleyiverdiğim çift anlamlı sözler buluyordum. Anne-Marie beni masamda, bir şeyler karalarken görüyor: «Bu ne karanlık? Sevgili yavrucuğum gözlerini kör ediyor,» diyordu. Olanca çocuksuluğumla: «Ben karanlıkta bile yazabilirim,» diye karşılık vermenin tam sıra-

sıydı. Annem gülüyor, bana küçük budala diyor, elektriği yakıyordu; oyun oynanmıştı, ikimiz de az önceki sözümle gelecekteki körlüğümü otuzuncu yüzyıla haber verdiğimi bilmiyorduk. Gerçekten, ömrümün sonlarına doğru Beethoven'in sağırlığından daha çok körleşecek ve son yapıtımı el yordamıyla yaratacaktım: kâğıtların arasında bulacaklardı onu, herkes, umduğunu bulamamış olarak: «İyi ama okunmuyor ki!» diyecekti. Hattâ çöp tenekesine atmayı bile düşüneceklerdi. Sonunda, sırf saygıdan, Aurillac Belediye Kitaplığı isteyecekti onu, unutulmuş bir halde, yüzyıl orada kalacaktı. Ve sonra bir gün, bana duydukları sevgiyle, genç bilginler onu çözmeye uğraşacaklardı: hiç kuşkusuz başyapıtım olacak bu yapıtı yeniden canlandırabilmek için bütün ömürlerini verseler çok gelmeyecekti. Annem odadan ayrılmıştır, yalnızım, kendi kendime, ağır ağır, özellikle düşünmeksizin: «Karanlıkta!» diye yineliyorum. Kuru bir şaklama: otuzuncu yüzyıldaki yeğenim, yukarda, kitabını kapatıyor: geçmişteki amcasını düşlemekte, yaşlar yanaklarından süzülmektedir: «Evet ama,» diye iç çekmektedir, «karanlıkta yazdı!»

Her çizgisi bana benzeyen gelecekteki çocukların önünde gösteriler yapıyor, onlara döktüreceğim gözyaşlarını düşünüp kendim gözyaşı döküyordum. Ölümümü onların gözleriyle görüyordum; ölmüştüm, gerçeğim buydu benim: kendi ölümüm üzerine yazılmış anı yazısı oldum.

Yukarki satırları okuduktan sonra, bir dostum kaygılı bir gözle baktı bana: «Sandığımdan daha hastaymışsınız,» dedi. Hasta mı? Pek bilmiyorum. Çılgınlığımın iyice işlenmiş olduğu açıktı. Benim için, baş sorun daha çok içtenlik olabilirdi. Dokuz yaşımda, epey berisindeydim içtenliğin; sonra da çok ötesine geçtim.

Başlangıçta sapasağlamdım: zamanında durmasını bilen küçük bir hileci. Ama tuttuğum işe kendimi iyice veriyordum: blöfte bile, yabancı dile çeviri yapmakta güçlü biri olarak kalıyordum; bugün soytarılıklarımı zihinsel çalışma temrinleri, yapmacıklığımı da, her an sürtünerek yanımdan geçen ve yakalayamadığım kusursuz içtenliğin karikatürü olarak görüyorum. Yeteneğimi kendim *seçmemiştim:* başkaları benimsetmişti onu bana. Gerçekte hiçbir şey olmamıştı: yaşlı bir kadının havaya savurduğu belirsiz sözcükler ile Charles'ın Makyavelciliği. Ama inanmama yetiyordu bunlar. Gönlüme yerleşmiş büyük insanlar, parmaklarıyla yıldızımı gösteriyorlardı; yıldızı görmüyordum, ama parmağı görüyordum, bana inandıklarını ileri süren bu büyük insanlara inanıyordum. Onlar bana —içlerinden biri gelecekte öyle olacak— büyük ölülerin varlığını öğretmişlerdi: Napoléon, Thémistocles, Philippe-Auguste, Jean-Paul Sartre. Öyle olacağından hiç kuşkulanmıyordum: onlardan, bunu bana söyleyen büyüklerden şüphelenmek olurdu bu. Yalnız sonuncu ile yüz yüze gelmeyi isterdim. Aptal numarası yapıyor, beni sevince boğacak sezgiyi kışkırtmak için yüzümü gözümü buruşturuyordum; çırpınmaları önce arzuyu çağıran, sonra da bedensel boşalmanın yerini tutan soğuk bir kadındım ben. Yapmacıklı ya da biraz fazla özentili mi diyeceksiniz bu kadına? Her neyse, hiçbir şey elde edemiyordum, beni kendime gösterecek olanaksız görüntünün ya önünde, ya da arkasındaydım hep, ve deneylerimin sonunda kendimi, birkaç güzel sinirlenmeden başka bir şey kazanmamış ve kararsız olarak buluyordum. Yetki ilkesine, büyüklerin yadsınmaz iyiliğine dayanan vekilliğimi hiçbir şey doğrulayamaz ya da yalanlayamazdı: ulaşılmaz, saklı olarak içimdeydi, ama o denli az benim malımdı ki, bütün ömrümce, bir an bile, bu vekilliği kendime maledip ede-

memek konusunda en küçük bir kuşkuya düşememiştim.

Derin bile olsa, inanç hiçbir zaman tam değildir. Durmadan onu desteklemek ya da, hiç değilse, yıkılmasına engel olmak gereklidir. Adanmıştım, ünlüydüm ben, Père-Lachaise mezarlığında ve belki de Panthéon'da bir mezarım, Paris'te bir caddem, taşrada ve yabancı ülkelerde parklarım, alanlarım *vardı:* bununla birlikte, iyimserliğin tam göbeğindeyken, göze görünmez, adsız kararsızlığımın (geçiciliğimin) kuşkusu beliriyordu içimde. Sainte-Anne kentinde, bir hasta, yatağında bağırıyordu: «Kral'ım ben! Grand-Dük'ü kodese atın.» Yanına yaklaşıp kulağına: «Hınkır!» diyorlar, o da hınkırıyordu; soruyorlardı: «İşin ne?» uslu uslu karşılık veriyordu: «Kunduracı», ve yeniden bağırmaya başlıyordu. Bana öyle geliyor ki, hepimiz bu adama benziyoruz: hiç değilse ben, dokuz yaşımın başlarında, ona benziyordum: prens ve kunduracı idim.

İki yıl sonra iyileşmiş sanırdınız beni: prens yok olup gitmişti, kunduracı hiçbir şeye inanmıyordu, hattâ yazmıyordum bile; çöp tenekesine atılmış, yakılmış ya da yitirilmiş olan roman defterlerinin yerini mantık çözümlemeleri, yazı ve hesap defterleri almıştı. Eğer her esintiye açık olan kafamın içersine biri girmiş olsaydı, orada birkaç büst, bir şaşırtmacalı çarpma cetveli ile üç bilinmeyenli bir denklem yasası, ilçeleri bulunmayan otuz iki il, gülgülügülüngüldengüle adını taşıyan bir gül, tarih ve yazın anıtları, dikili taşlara kazılmış, eski uygarlıklardan kalma birkaç özdeyiş ve arasıra, bu hüzünlü bahçe üstünde dolaşan bir sis perdesi, bir elezerlik kuruntusuyla karşılaşacaktı. Öksüz derseniz hiç bulamayacaktı. Yiğitliğin izine bile rastlamayacaktı. Kahraman, din şehidi ve ermiş sözcükleri hiçbir yerde yazılı değildi, hiçbir ses onları yinelemiyordu. Emekli-Pardayan üç ay-

da bir rahatlatıcı belgeleri alıyordu: orta kavrayışlı, hâl ve gidişi pekiyi, olumlu bilimlerden pek anlamayan, aşırılığa kaçmadan, düşçü, duygulu bir çocuk; zaten gittikçe azalan gösterişçiliğin yanında, tam bir olağanlık. Oysa büsbütün çıldırmıştım. Biri herkesin gözü önünde ötekisi ise kendi kendimeyken başıma gelen iki olay, kafamda kalmış azıcık aklı da yele vermişti.

Birinci olay tam bir şaşırtmaca oldu: 14 Temmuz'da hâlâ birkaç kötü kişi vardı ortalıkta; ama 2 Ağustos'ta, ansızın erdem iktidarı ele aldı ve sözünü dinletti: bütün Fransızlar iyi insan oldular. Büyükbabamın düşmanları boynuna sarılıyordu, basımcılar aralarında anlaşmalar yaptılar, alt kesimden halk gelecekten haberler veriyordu: dostlarımız kapıcılarının, postacının, musluk onarıcısının sıradan sözlerini dinleyip bize anlatıyordu, uslanmaz kuşkucu büyükannem bir yana, herkes şaşkınlıkla bağrışıyordu. Kendimden geçmiştim: Fransa bana bir oyun sunuyor, ben de Fransa için bu oyunu oynuyordum. Bununla birlikte, savaş çabuk canımı sıktı: yaşamımı o denli az bozuyordu ki, unutabilirdim savaşı; ama okumalarımı yıktığını farkedince tiksindim ondan. Sevdiğim yayınlar gazete satan kulübelerden yok olup gitti; Arnould Galopin, Jo Valle, Jean de la Hire her zamanki kahramanlarını, çift kanatlı uçaklarla, deniz uçaklarıyla dünyayı dolaşan ve yüz kişiye karşı iki ya da üç kişiyle savaşan o delikanlıları, kardeşlerimi terkettiler; savaş öncesinin sömürge romanları yerlerini gemi muçoları, genç Alsace'lılar ve alayların maskotları olan öksüz çocuklarla dolu savaş romanlarına bıraktılar. Bu türedilerden nefret ediyordum. Vahşi ormandaki küçük serüvencileri harika çocuk sayıyordum, çünkü onlar, her şeye karşın, birer yetişkin insan olan yerlileri kırıp geçiriyorlardı: ben de bir harika çocuk olduğumdan, onlarda kendimi buluyordum. Ve her şey bu

ordu malı çocukların dışında oluşuyordu. Kişisel kahramanlık sallantı geçirdi: vahşilere karşı, silâhlanma üstünlüğüyle desteklenmişti kahramanlık; peki Alman toplarına karşı ne yapmalıydı? Önce toplar, topçular, yani bir ordu gerekliydi. Başını okşayan ve kendisini koruyan göğsü kıllı yiğitler arasında, harika çocuk yeniden çocuklaşıyordu; ben de onlarla birlikte çocuklaşıyordum. Yazar, zaman zaman, acıdığından, bir haberi ulaştırmak görevini veriyordu bana, Almanların eline düşüyordum, birkaç kibirli yanıt veriyor, sonra kaçıyor, saflarımıza katılıp görevimi yerine getiriyordum. Beni kutluyorlardı elbet, ama gerçek bir coşkuyla yapmıyorlardı bu işi ve generalin babacan bakışlarında dul ve yetimlerin gözlerindeki kendinden geçmişliği bulamıyordum. Girişkenliğimi yitirmiştim: çarpışmalar, bensiz kazanılıyordu, savaş bensiz kazanılacaktı; büyükler kahramanlık tekelini yeniden ellerine alıyorlardı, bir ölünün tüfeğini alıp birkaç el ateş ettiğim oluyordu, ama ne Arnould Galopin ne de Jean de la Hire, hiçbir zaman, bu tüfeğe süngü takmama izin vermediler. Çırak-kahraman olarak, sabırsızlıkla orduya katılabileceğim günü bekliyordum. Ya da hayır: ordudaki çocuk, Alsace'lı öksüzdü bekleyen. Kendimi onlardan ayırıyor, küçük kitabı kapatıyordum. Yazmak, uzun, nankör bir işti, biliyordum bunu, çok büyük sabır gösterecektim. Ama okumak bir bayramdı: bütün ünleri hemen o anda istiyordum. Hem nasıl bir gelecek sunuyorlardı bana? Erlik mi? Aman ne güzel! Tek başınayken, göğsü kıllı asker de çocuktan daha değerli değildi. Öteki erlerle birlikte saldırıyordu ve alaydı çarpışmayı kazanan. Ortak utkulara katılmak bana göre değildi. Arnould Galopin bir eri ötekilerden ayırmak istediği zaman, yaralı bir yüzbaşıyı kurtarmaya yolluyordu onu. Bu anlaşılmaz özveri canımı sıkıyordu: köle efendiyi kurtarıyordu. Hem sonra, hazır-

lop bir kahramanlıktı bu: savaş sırasında, yiğitlik en iyi paylaşılan şeydir; birazcık talihle, bir başka er de aynı şeyi yapabilir. Küplere biniyordum: savaş öncesinin kahramanlığında beğendiğim yan, tek başınalığı ve bedelsizliği idi: renksiz gündelik erdemleri geride bırakıyor, eliaçıklıkla, yalnız kendim için bir insan yaratıyordum; eskiden, *Deniz uçağıyla Dünya Gezisi*, *Paris'li Bir Çocuğun Serüvenleri*, *Üç Yaman İzci*, bütün bu kutsal metinler ölüm ve yeniden diriliş yolunda bana kılavuzluk ederdi. Ve işte şimdi, bunların yazarları bana döneklik ediyordu: kahramanlığı herkesin elinin ereceği bir yere koymuşlardı; yüreklilik ve kendini veriş gündelik erdemler katına düşüyordu; daha da kötüsü, en ilkel ödevler düzeyine düşürmüşlerdi onları. Bezem değişikliği de bu değişime uygundu: Ekvator'un biricik kocaman, bireyci güneşinin yerini Argonne'un orta malı sisleri almıştı.

Birkaç aylık aradan sonra, gönlümce bir roman yazıp şu Beylere güzel bir yanıt vermek üzere yeniden kaleme sarılmayı kararlaştırdım. Ekimin 14'ü idi, Arcachon'dan ayrılmamıştık daha. Annem, hepsi birbirine benzeyen defterler aldı bana; açık mor renkteki kapaklarına, o günlerin modası uyarınca, Jeanne d'Arc'ın miğferli bir resmini basmışlardı. La Pucelle'in (Jeanne d'Arc'ın) koruyuculuğu altında, er Perrin'in öyküsüne başladım: Perrin, Kayzer'i tutup kaçırıyor, ellerini kıskıvrak bağlayarak getiriyor, sonra, bütün alayın önünde onu teke tek dövüşe çağırıyor, yere seriyor, bıçağını gırtlağına dayayıp yüz karası bir barış antlaşması imzalamaya, Alsace-Lorraine'i bize geri vermeye zorluyordu. Bir hafta geçmeden öyküm canımı sıktı. Teke tek dövüş düşüncesini kılıçlı pelerinli romanlardan almıştım: iyi bir aile çocuğu olan ama şimdi yasadışı yaşayan Stoerte-Becker bir haydut yatağına giriyor, Herküle benzeyen çetebaşı kendisine hakaret edince onu yumruklarıyla

gebertiyor, yerini alıyor ve serserilerin kralı olup adamlarını bir korsan gemisine atıyordu. Sarsılmaz ve kesin yasalar yönetiyordu gösteriyi: Kötülük şampiyonunun yenilmez gibi gözükmesi, İyilik şampiyonunun yuhalar altında dövüşmesi ve beklenmedik zaferinin dalga geçenleri korkudan dondurması gerekiyordu. Ama ben çaylaklığımdan, bütün kurallara karşı gelmiş ve isteğimin tersini yapmıştım: dilediği kadar güçlü olsun, Kayzer yaman bir dövüşçü değildi, parlak bir atlet olan Perrin'in onu bir lokmada yutacağını herkes önceden biliyordu. Hem sonra, seyirciler Kayzer'e düşmandı, bizim göğsü kıllı askerler nefretlerini haykırıyorlardı yüzüne: beni şaşkınlıktan olduğum yerde donduran bir altüst oluşla, küfürlere ve tükrüğe boğulan, suçlu ama yalnız II. Guillaume, gözlerimin önünde zorla ele geçirdi kahramanlarımın krallara yaraşır kendini bırakışını.

Daha da beteri vardı. O güne dek hiçbir şey, Louise' in «ipsiz sapsız şeyler» adını verdiği yazılarımı ne doğrulamış, ne de yalanlamıştı. Afrika geniş, uzak bir kıtaydı, nüfusu azdı, elimizdeki bilgiler noksandı, araştırıcılarımın orada olmadıklarını, tam ben onların kavgasını anlatırken Pigme'lere ateş açmadıklarını hiç kimse kanıtlayacak yetide değildi. Kendimi onların yaşamlarının tarihçisi olarak görecek kadar ileri gitmiyordum, ama romanların gerçekliğinden öyle çok söz edilmişti ki, benim hâlâ yakalayamadığım, gelecekteki okurlarımın ise hemen gözüne çarpacak bir biçimde, gerçeği masallarımın içinde söylediğimi sanıyordum. Oysa, şu kötü rastlantılı Ekim ayında, elimden hiçbir şey gelmeksizin, kurmaca ile gerçeğin iç içe girişine tanık oluyordum: Kalemimin yarattığı yenik Kayzer, ateşkes'i düzenliyordu; demek ki, kaçınılmaz bir sonuç olarak sonbaharda barışın geri gelmesi *gerekiyordu;* oysa tam tersine, gazeteler ve büyükler savaş içine yerleştiğimizi ve

onun sürüp gideceğini yineleyip duruyorlardı. Aldatılmış hissettim kendimi: bir düzenciydim ben, hiç kimsenin inanmak istemediği saçmalar anlatıp duruyordum; kısacası imge gücünü keşfettim. Ömrümde ilk kez yazdıklarımı okudum. Yüzüm kızararak. Ben'dim, demek *ben*'dim bu çocuksu imgelem oyunlarından hoşlanmış olan? Az kalsın yazından cayacaktım. Sonunda defterimi deniz kıyısına götürüp kuma gömdüm. Sıkıntı dağıldı; kendime güvenimi yeniden kazandım: hiç kuşkusuz yetenekliydim; yalnız, Yazın'ın kendine göre gizleri vardı, bir gün açıklayacaktı bana bu gizleri. O günü beklerken, yaşım sonsuz bir sakınma istiyordu benden. Bundan sonra yazmadım artık.

Paris'e döndük. Arnould Galopin'i ve Jean de la Hire'i büsbütün bıraktım: bugünün oğullarının bana karşı haklı olmalarını bağışlayamazdım. Küçüklüğün destanı olan savaşa küstüm, hırçınlaşıp çağımdan kaçtım ve geçmişe sığındım. Birkaç ay önce, 1913'ün sonlarında, *Nick Carter*'i, *Buffalo Bill*'i, *Texas Jack*'ı, *Sitting Bull*'u keşfetmiştim: çatışmalar başlar başlamaz, bu yayınlar gözden kayboldu: büyükbabam yayıncının Alman olduğunu ileri sürdü. Neyse ki, gezici kitapçılarda eski sayıların pek çoğu bulunuyordu. Annemi Seine kıyılarına sürüklemeye başladım, Orsay Garı'ndan başlayıp Austerlitz Garı'na kadar bütün kitapçı kulübelerini didikledik: bir çıkışta on beş fasikül bulup getirdiğimiz oluyordu; kısa zamanda beş yüz dergim oldu. Düzgün diziler yapıyor, onları saymaktan, adlarını yüksek sesle söylemekten bıkmıyordum: *Balonda Cinayet, Şeytanla Antlaşma, Baron Moutoushimi'nin Tutsakları, Dazaar'ın Dirilişi.* Sararmış, lekeli, sertleşmiş yaprakları garip bir çürük kokusu içindeydi, hep onları seyrediyordum: savaş her şeyi durdurduğuna göre, çürümüş yapraklar, yıkıntılardı *bunlar;* uzun saçlı adamın en son serüveni-

nin sonsuza dek bilgim dışında kalacağını, hafiyeler kralının en son kovuşturmasını hiçbir zaman öğrenemeyeceğimi biliyordum: bu yalnız kahramanlar da tıpkı benim gibi dünyasal çatışmanın kurbanıydılar ve bu yüzden daha çok seviyordum onları. Zevkten deliye dönmem için, kapaklarını süsleyen renkli resimlere bakmam yetiyordu. Buffalo Bill, at üstünde, kimi zaman Yerlileri kovalayarak, kimi zaman onlardan kaçarak, ovada dörtnala gidiyordu. Nick Carter'in resimlerini daha çok beğeniyordum. Onları tek düze bulabilirsiniz: hemen hemen bütün kapaklarda büyük hafiye ya birini bayıltıyor, ya da kafasına bir cop yiyordu. Ama bu tehlikeler, Manhattan sokaklarında, kahverengi kazık duvarlarla ya da kurumuş kan rengi dayanıksız yapılarla çevrili geniş alanlarda ortaya çıkıyordu: işte bu büyülüyordu beni, boşluğun yuttuğu, içinde bulunduğu bozkırı güçlükle gizleyen katı ilkeci, kanlı bir kent canlandırıyordum kafamda: suç ile erdem, ikisi de yasadışıydı orada; ikisi de özgür ve egemen olan katil ile yasa adamı, akşamları, bıçak darbeleriyle kozlarını paylaşıyorlardı. Bu kentte, tıpkı Afrika'daki gibi, ve aynı kızgın güneş altında, kahramanlık hep bir içten geldiği gibi davranma oluyordu: New-York'a duyduğum tutku burdan gelir.

Hem savaşı, hem de bana verilmiş olan vekilliği unuttum. «Büyüyünce ne yapacaksın?» diye sorulduğunda, sevimlice, alçakgönüllüce, yazacağımı söylüyordum, ama ün düşlerimle zihinsel temrinlerimi bir yana bırakmıştım. Belki de bu yüzden, on dört yaşım çocukluğumun en mutlu yılı oldu. Annemle aynı yaştaydık ve hiç ayrılmıyorduk birbirimizden. O bana, «benim şövalyem, küçük erkeğim,» diyor; bense ona aklıma gelen her şeyi söylüyordum. Her şeyden daha fazlasını söylüyordum: dibe itilen yazı, dilliliğe dönüştü ve ağzımdan döküldü ortaya: gördüğüm her şeyi, Anne-Marie'nin de en az benim

kadar gördüğü her şeyi, evleri, ağaçları, insanları anlatıyordum; ona aktarma hazzını tatmak için kendime duygular yaratıyordum, bir enerji dönüştürücüsü oldum; dünya, kendini söz biçimine sokmak üzere kullanıyordu beni. Kafamdaki adsız gevezelikle işe başlıyordum: «Yürüyorum, oturuyorum, bir bardak su içiyorum, bir badem şekeri yiyorum,» diyordu birisi. İnce sesle yineliyordum: «Yürüyorum, anne, bir bardak su içiyorum, oturuyorum.» İçlerinden biri şöyle belli belirsiz biçimde benim malım olan ve isteğime bağlı bulunmayan iki sesim olduğunu sandım; bu seslerin biri ötekine kendi sözlerini söylettiriyordu; iki kişiliğim olduğuna karar verdim. Bu hafif sarsıntılar yaza kadar sürdü: yiyip bitiriyorlardı beni, canım sıkılıyordu bu işe, sonunda da korktum. «Kafamın içinde biri konuşuyor,» dedim; annem hiç kaygılanmadı buna.

Bu durum ne mutluluğumu, ne de annemle aramızdaki birliği bozuyordu. Ortak masallarımız, dil tiklerimiz, alışılmış takılmalarımız oldu. Aşağı yukarı bir yıl boyunca tümcelerimi, hiç değilse on kerede bir, alaycı bir boyun eğişle söylenmiş şu sözcüklerle bitirdim: «Ama, hiç önemi yok.» Şöyle diyordum: «İşte kocaman beyaz bir köpek. Beyaz değil, kül rengi ama, hiç önemi yok.» Yaşamımızın en küçük olaylarını, tarafımızdan yaşandıkça, destansı bir deyişle birbirimize anlatma alışkanlığını edindik; üçüncü çoğul şahısta söz ediyorduk bu olaylardan. Otobüs bekliyorduk, durmaksızın önümüzden gelip geçiyordu; o zaman ikimizden biri bağırıyordu: «Onlar, Tanrı'ya ilençler yağdırarak, ayaklarını yere vurdular», ve gülmeye başlıyorduk. Başkalarının yanındayken suç ortaklıklarımız vardı: bir göz kırpmak yetiyordu. Bir mağazada, bir çayevinde satıcı kız bize gülünç geliyor, çıkarken annem: «Sana bakmadım, kızın suratına karşı patlamaktan korktum,» diyordu ve ben

gücümden dolayı övünç duyuyordum: bir bakışla annesini güldürecek çocuk az bulunur. Çekingen olduğumuzdan, ikimiz de korkaktık: bir gün, Seine kıyısındaki kitapçılarda, Buffalo Bill'in henüz elimde olmayan on iki sayısını bulmuştum; annem bunların parasını verecek durumdaydı; derken şişman ve solgun, kömür gözlü, yağlı bıyıklı, tepesi düz ve basık bir hasır şapka giymiş ve o günlerdeki parlak oğlanların pek sevdiği arzu uyandırıcı tavrı takınmış bir adam yaklaştı. Gözlerini dikmiş, dosdoğru anneme bakıyordu, ama sözlerini bana yöneltti: «Şımartıyorlar seni, yavrum, şımartıyorlar!» diye yineledi acele acele. İlkin yalnızca kızdım: bu kadar çabuk senli benli olunmazdı benimle; ama manyak bakışını yakaladım ve o anda Anne-Marie ile ben, korkudan gerileyen bir genç kız olduk. Bozulan adam uzaklaşıp gitti: binlerce yüzü unuttum, ama bu eritilmiş domuz yağına benzeyen suratı hâlâ anımsarım; insanın tensel yanını hiç bilmiyordum, o adamın bizden ne istediğini kafamda canlandıramıyordum, ama arzu öylesine açıktı ki anladığımı ve, belli bir biçimde, her şeyin aydınlığa kavuştuğunu sanıyordum. Bu arzuyu, Anne-Marie aracılığıyla duyumsamıştım; Anne-Marie aracılığıyla erkeğin kokusunu almayı, ondan korkmayı, ondan tiksinmeyi öğrendim. Bu olay aramızdaki bağları sıkılaştırdı: sert bir yüz takınarak, elim annemin elinde, kısa ve sık adımlarla yürüyordum ve onu koruduğuma emindim. O günlerin anısı mı acaba? Bugün bile, çok ağırbaşlı bir çocuğun annesiyle ciddî ciddî, tatlı tatlı konuşmasını keyifle seyrederim; erkeklerden uzakta ve onlara karşı doğan bu tatlı, yabanıl dostlukları severim. Uzun uzun bakarım bu çocuksu çiftlere ve sonra erkek olduğumu anımsar, başımı çeviririm.

İkinci olay Ekim 1915'de geçti: on yıl üç aylıktım, beni daha uzun bir süre el altında tutmayı düşünemez-

lerdi artık. Charles Schweitzer, öfkelerini dizginleyip, gündüzlü olarak, küçük bir okul olan IV. Henri Lisesi'ne yazdırdı beni.

İlk yazı ödevinde, sonuncu oldum. Genç bir derebeyi olarak öğretimi kişisel bir bağ gibi görüyordum: Mlle Marie-Louise (ilk özel öğretmenim) bilgisini seve seve aktarmıştı bana, ben de bu bilgiyi iyiliğimden ötürü, ona beslediğim sevgiden ötürü almıştım. *Herkese açık* bu ders gibi verilen dersler karşısında, yasanın demokratik soğukluğu karşısında düş kırıklığına uğradım. Sürekli karşılaştırmalara girişmek zorunda kalan üstünlüklerim uçup gitti: her zaman benden daha iyi ve daha çabuk karşılık verecek biri bulunuyordu. Kendimi bir yarışa sokma gereğini duymayacak kadar çok seviliyordum: yürekten hayrandım arkadaşlarıma, kıskanmıyordum onları: benim de sıram gelecekti. Elli yaşında. Kısacası, acı çekmeksizin kendimden geçiyordum; yaman bir çılgınlığa düşmüştüm, uğraşa didine acıklı ödevler veriyordum öğretmenlerime. Büyükbabam kaşlarını çatmaya başlamıştı bile; annem başöğretmenim M. Ollivier'den acele bir buluşma istedi. Başöğretmen bizi küçük bekâr evinde kabul etti; annem en tatlı sesiyle konuşuyordu; annemin oturduğu koltuğun yanında ayakta durmuş, camlardaki tozların arkasında kalan güneşe bakarak onu dinliyordum. Ödevlerimden daha değerli olduğumu kanıtlamaya uğraştı: okumayı kendi kendime öğrenmiştim, romanlar yazıyordum; kanıtlar tükenince, on aylık doğduğumu açıkladı: fırında daha uzun süre kaldığım için, öteki çocuklardan daha iyi pişmiş, daha kızarmış, daha gevrektim anlayacağınız. Bendeki değerlerden çok annemin çekiciliklerine tutulan M. Ollivier dikkatle dinliyordu. Uzun boylu, kuru, dazlak, koca kafalı, çukur gözlü, balmumu tenli ve kemerli bir burnun altında birkaç tel kırmızı bıyığı bulunan bir adamdı.

Bana özel ders vermeye yanaşmadı, ama yakından «izlemeye» söz verdi. Benim de istediğim buydu zaten: derslerde gözlerini kovalıyordum; yalnız benim için konuşuyordu, kuşkum yoktu buna; beni sevdiğini sandım, ben de onu seviyordum, birkaç tatlı söz gerisini halletti: hiç uğraşmaksızın epey iyi bir öğrenci oldum. Büyükbabam üç aylık karneleri okurken homurdanıyordu, ama beni liseden çekip almayı düşünmüyordu artık. Beşinci sınıfta öğretmenlerim değişti, ayrıcalıklı tutuluşumu yitirdim, ama zaten demokrasiye alışmıştım.

Okul çalışmalarım yazı yazmak için zaman bırakmıyordu bana; yeni arkadaşlıklar nerdeyse yazma isteğimi bile alıp götürmüştü. Sonunda benim de arkadaşlarım olmuştu işte! Parkların oyun dışı bırakılan çocuğu, daha ilk gününden ve hiç yadırganmadan kabullenilmişti: gözlerime inanamıyordum. Doğrusunu isterseniz, arkadaşlarım kalbimi kırmış olan küçük Pardayan'lardan daha yakın geliyordu bana: gündüzlü, ana kuzusu, çalışkan öğrencilerdi bunlar. Ne önemi var: kendimden geçiyordum. İki yaşamım oldu. Aile içindeyken, büyük adam gibi davranmayı sürdürdüm. Ama çocuklar kendi aralarında çocukluktan nefret ederler: gerçekten adamdırlar. Adamlar arasında bir adam olarak, her gün liseden üç Malaquin: Jean, René, André arasında, Paul ile Norbert Meyre arasında, Brun, Max Bercot, Grégoire arasında çıkıyordum, bağıra bağıra Panthéon Alanı'nda koşuyorduk, ciddi bir mutluluk ânıydı bu: aileiçi oyundan arınıyordum; parlamayı istemek bir yana, arkadaşlarımın gülüşlerine karşılık olarak gülüyor, alışılmış sözleri ve beğenilen sözcükleri yineliyor, susuyor, söz dinliyor, yanımdakilerin davranışlarına öykünüyordum. Tek bir tutkum vardı: kendimi bütüne katmak. Kuru, sert ve neşeliydim, çelik gibi, sonunda yaşama günahın-

dan arınmış hissediyordum kendimi: Büyük Adamlar Oteli ile Jean-Jacques Rousseau'nun heykeli arasında top oynuyorduk, gerekliydim: *the right man in the right place* (gerekli yerdeki gerekli adam). M. Simonnot'yu kıskanmıyordum artık: eğer *ben, burada, şu anda bulunmasaydım* Meyre ya da gösterişçi Grégoire pasını kime verecekti? Bana gerekliliğimi duyuran bu yıldırım hızlı sezgilerin yanında ne kadar boş ve yürek karartıcıydı eski ün düşlerim.

Ne yazık ki bu sezgiler doğuşlarından daha büyük bir hızla sönüyorlardı. Annelerimizin dediği gibi, oyunlarımız bizleri «aşırı derecede coşturuyor» ve kimi zaman, içinde benim de eriyip gittiğim, hepimizden oluşmuş bir topluluk biçimine dönüştürüyordu; ama anababalarımızın, hayvan topluluklarının o toplu yalnızlığına düşmemize yolaçan göze görünmez varlığını uzun zaman unutamadım bir türlü. Sonu olmayan, ereksiz, ayrıcalıksız topluluğumuz tam bir kaynaşma ile salt yanyana-oluş arasında sallantıda idi. Bir aradayken, gerçek içinde yaşıyorduk, ama kendimizi, birbirimize ödünç verildiğimiz ve herbirimizin dar, güçlü ve ilkel toplulukların malı olduğu duygusundan kurtaramıyorduk; bu topluluklar çekici söylenceler yaratmakta, yanılgıyla beslenmekte ve keyiflerine göre yürüttükleri yönetimlerini bize benimsetmekteydiler. El bebek gül bebek büyütülmüş, iyi düşünen, duygulu, akıllı, düzensizlikten ürken, şiddetten ve haksızlıktan nefret eden, dünyanın bizim için yaratıldığı ve kendi ana-babamızın yeryüzündeki en iyi ana-baba olduğu inancı ile birbirimize yaklaşmış ya da ayrılmış olan bizler, hiç kimseyi incitmemeye ve oyunlarımızda bile çelebi olmaya dikkat ediyorduk. Alaylar ve kötü sözler kesinlikle yasaklanmıştı; kızıp kendinden geçen olursa hep birlikte onun çevresini alıyor, yatıştırıyor, özür dilemeye zorluyorduk, Jean Malaquin'in

ya da Norbert Meyre'in ağzından onu azarlayan kendi öz annesiydi. Zaten annelerimiz tanışıyor ve aralarındaki konuşmalarda pek acımasız davranıyorlardı: bizim birbirimiz için söylediğimiz sözleri, eleştirileri, yargıları olduğu gibi aktarıyorlardı; biz çocuklarsa, annelerimizin sözlerini saklıyorduk birbirimizden. Annem, kendisine damdan düşer gibi: «André, Poulou'nun sorun çıkardığını söylüyor,» diyen Mme Malaquin'in evinden deli gibi kızgın döndü bir keresinde. Bu görüş hiç sarsmadı beni: böyle konuşuyordu anneler kendi aralarında, ne yapalım; bundan dolayı hiç kızmadım André'ye ve bu konuda tek söz söylemedim ona. Kısacası, zengin yoksul, asker sivil, genç yaşlı, insan hayvan, bütün varlıklara saygı duyuyorduk: yalnız, yarı-yatılılarla yatılı öğrencileri hor görüyorduk: ailelerinin onları terketmesi için epeyce suçlu olmaları gerekirdi; belki de ana-babaları kötüydü, ama bu hiçbir şeyi değiştirmiyordu: her çocuk lâyık olduğu ana-babanın çocuğudur çünkü. Akşam, saat dörtten sonra, gündüzlüler ayrılınca, lise tehlikeli bir yer oluyordu.

Böylesine hesaplı dostluklarda bir nebzecik soğukluk vardır. Yaz tatillerinde, hiç acısız ayrılıyorduk birbirimizden. Bununla birlikte, Bercot'yu seviyordum. Dul bir kadının çocuğu olduğundan, benim kardeşimdi o. Güzel, narin ve tatlıydı; Jeanne d'Arc biçimi taranmış uzun saçlarına bakmaya doyamıyordum. Ama, özellikle ikimiz de her şeyi okumuş olmaktan gurur duyuyorduk, kapalı teneffüs yerinin bir köşesine çekilip yazın üstüne konuşuyor, yani elimizden geçmiş kitapları büyük bir zevkle, yüzlerce kere, yeniden saymaya başlıyorduk. Bir gün, coşkun bir tavırla bana baktı ve yazmak istediğini açıkladı. Daha sonra, yazın bölümünde, gene güzel ama veremli bir çocuk olarak buldum onu: on sekiz yaşında öldü.

Hepimiz, bilge Bercot bile, bir civcive benzeyen, çok üşüyen, yuvarlacık Bénard'a hayrandık. Değerlerinin övgüsü annelerimizin kulağına kadar ulaşmıştı; onlar, bu işe azıcık canları sıkılmakla birlikte, Bénard'ı örnek diye göstermekten bıkmıyorlar, ama gene de bizi ondan soğutamıyorlardı. Yan tutuşumuzu varın ölçün: yarı-yatılıydı Bénard ve biz bu yüzden daha çok seviyorduk onu; bizce o, gündüzlü öğrencilerin onur üyesiydi. Akşam, evlerimizdeki lâmbanın ışığında, yatılı yamyamları yola getirmek için vahşi ormanda kalmış bu misyoneri düşünüp daha az korku duyuyorduk. Yatılıların bile onu saydığını söylemek yanlış olmaz. Oy birliğiyle varılmış bu onamanın nedenlerini pek iyi göremiyorum artık. Tatlı, nazik, duygulu bir çocuktu Bénard; ayrıca, her alanda birinciydi. Hem sonra, annesi ona adamıştı kendini. Annelerimiz bu terzi kadınla görüşmüyor, ama ana sevgisinin büyüklüğünü göstermek üzere sık sık sözünü ediyorlardı; biz yalnız, Bénard'ı düşünüyorduk: o, tek ışığı, neşesiydi bu zavallı kadının, oğul sevgisinin büyüklüğünü ölçüyorduk bununla; kısacası, herkes duygulanıyordu bu iyi yürekli yoksul kişileri anarken. Gene de işin nedenini açıklamaya yetmezdi bu: gerçek şu ki, Bénard yarı yaşıyordu; hiçbir zaman atkısız görmedim ben onu; her zaman çelebice gülerdi, ama pek az konuşurdu ve oyunlarımıza karışmasını yasakladığımızı anımsıyorum. Kendi payıma ben, çıtkırıldımlığıyla bizden ayrılışı ölçüsünde saygı duyuyordum ona: Bir camın altındaydı sanki; camın arkasından bize selâmlar ve işaretler gönderiyor, ama biz ona yaklaşamıyorduk: daha yaşarken, simgelerin gözden yok oluşuna sahip olduğundan, uzak bir bağlılıktı bu. Çocukluk törelere körü körüne bağlıdır: yetkinliği kişiliksizliğe dek vardırdığı için iyiliğini unutamıyorduk Bénard'ın. Bizimle konuştuğu zaman, sözlerinin önemsizliği (an-

lamsızlığı) bizi kendimizden geçiriyordu; onu hiç kızgın ya da aşırı neşeli görmedik; sınıfta, hiçbir zaman parmak kaldırmazdı, ama soru sorulduğunda, Gerçek onun ağzından, hiç duraksamadan ve çabalamadan, Gerçek'in ta kendisi gibi dökülüyordu. Harika çocuk olmadığı halde en iyimiz oluşuyla, biz harika çocuklar çetesini şaşkınlığa uğratıyordu. O sıralar, hepimiz az çok babasızdık: Babalar ölmüş ya da cephedeydiler, cepheye gitmemiş olanlar ise, bitmiş tükenmiş, erkekliklerini yitirmiş olarak, kendilerini oğullarına unutturmaya uğraşıyorlardı; tam bir anneler saltanatıydı bu: Bénard bu analar egemenliğinin olumsuz erdemlerini yansıtıyordu bize.

Kış sonunda, öldü. Çocuklarla askerler ölülere hiç aldırmazlar: bununla birlikte kırk çocuktuk tabutunun ardında ağlayan. Annelerimiz bizi gözlüyordu: çukur çiçeklerle örtüldü; annelerimiz işi öylesine ayarladılar ki, biz, bu yok oluşu, öğrenim yılı içinde verilmiş olağanüstü bir ödül gibi gördük; hem sonra Bénard o kadar az yaşıyordu ki, gerçekten ölmedi: belirsiz ve kutsal bir varlık gibi aramızda kaldı. Aktöre düşüncemiz bir atılım gösterdi: sevgili bir ölümüz vardı bizim, alçak sesle, karakaygılı bir zevkle söz ediyorduk ondan. Kimbilir belki de, onun gibi, erkenden göçüp giderdik şu dünyadan: annelerimizin gözyaşlarını düşleyip, değerli hissediyorduk kendimizi. Yine de, düş mü gördüm acaba? Korkunç bir açıklığın anısını saklıyorum belleğimde: bu terzi, bu dul kadın *her şeyi*'ni yitirmişti. Gerçekten korkuyla bunaldım mı bu düşünce karşısında? Kötülük'ü, Tanrı'nın yokluğunu, şu yaşanılmaz dünyayı görebildim mi acaba? Öyle sanıyordum: yoksa yadsınmış, unutulmuş, yitip gitmiş bulunan çocukluğumda Bénard'ın imgesi acılı duruluğunu neden saklasındı?

Birkaç hafta sonra, 5-A I sınıfı garip bir olaya sah-

ne oldu: Latince dersinde kapı açıldı, yanında kapıcıyla, Bénard içeri girdi, öğretmenimiz M. Durry'yi selâmladı ve oturdu. Demir çerçeveli gözlüğünü, burnunu içine soktuğu atkısını, hafif kemerli burnunu, soğuktan titreyen bir civcive benzer havasını tanıdık hepimiz: Tanrı'nın onu bize geri verdiğini sandım. M. Durry de şaşkınlığımızı paylaşıyora benziyordu: derse ara verdi, derin bir soluk aldı ve sordu: «Ad, soyadı, nitelik, ana-babanın uğraşı!» Bénard, yarı-yatılı bir mühendis çocuğu olup, adının da Paul-Yves Nizan olduğunu söyledi. En çok etkilenen bendim; ders arasında yakınlaşmaya çalıştım ona, ilgime karşılık verdi: bağlanmıştık birbirimize. Bununla birlikte bir ayrıntı karşımdakinin Bénard değil, onun şeytansı benzeri olduğunu sezdirdi bana: şaşıydı Nizan. Bu noktayı hesaba katmak için vakit geçti: İyilik'in canlı örneğini sevmiştim bu yüzde; sonunda kendisi için sevdim onu. Tuzağa düşmüştüm, erdeme duyduğum eğilim Şeytan'ı sevdirmişti bana. Doğrusunu isterseniz, düzmece Bénard pek kötü de değildi: yaşıyordu, hepsi bu; ikiz kardeşinin bütün nitelikleri vardı onda, ama bozulmuş olarak. Bénard'ın suskunluğu, onda, düşüncelerini saklamaya dönüşüyordu; şiddetli ve edilgin coşkular içinde sarsıldığı zamanlar, bağırıp çağırmıyordu ama kızgınlıktan bembeyaz kesildiğini, kekelediğini gördük: yumuşaklık diye gördüğümüz şey, anlık bir felçten başka bir şey değildi: onun ağzıyla dile gelen gerçek değil, alışmadığımız için bizleri rahatlatan sinsi ve hafif bir tür nesnellikti ve, tabiî, ana-babasına hayran olmasına karşın, onlardan alaylı alaylı söz eden bir o'ydu. Sınıfta, Bénard'dan daha az parlaktı; buna karşılık, çok okumuştu ve yazmak istiyordu. Kısacası, tam bir kişiydi ve hiçbir şey beni Bénard'ın çizgileri altında böyle eksiksiz bir kişi görmek kadar şaşırtmıyordu. Bu benzerliğe aklımı taktığımdan, erdem'in görünü-

şünü taşıdığı için onu övmek mi, yoksa yalnızca görünüşünü taşıdığı için yermek mi gerektiğini bilmiyor, hiç durmadan körü körüne güvenden mantıksız güvensizliğe gidip geliyordum. Ancak çok sonraları, uzun bir ayrılıktan sonra gerçekten dost olabildik.

Bu olaylar ve rastlantılar iki yıl boyunca, nedenini ortadan kaldırmaksızın, zihinsel geviş getirmelerime ara verdirdiler. Gerçekte, içimde hiçbir şey değişmemişti: büyükler tarafından mühürlü zarf içinde bana verilen vekilliği artık düşünmüyordum, ama gene de vardı o. Kişiliğimi ele geçirdi bu vekillik. Dokuz yaşımda, en korkunç aşırılıklarımda kendimi gözlüyordum. On yaşımda, kendimi görmez oldum. Brun'le koşuyor, Bercot ile, Nizan'la konuşuyordum: bu sırada, kendi başına bırakılmış olan yeryüzündeki düzmece-özel görevim belirdi ve, sonunda, bilincimin gecesinde yitip gitti; bir daha görmedim onu, yetiştirmişti beni, ağaçları ve duvarları eğerek, göğü başımın üstünde kavislendirerek her şeye uyguluyordu çekici gücünü. Bir zamanlar bir prens sanmıştım kendimi, sonra prens olmak çılgınlığını gösterdim. Dostlarımdan bir çözümcü, kişilik sinircesi adını verdi buna. Hakkı var: 1914 yazı ile 1916 sonbaharı arasında Tanrı vekilliğim kişiliğim oldu; çılgınlığım kafamı bırakıp kemiklerimin içine doldu.

Yeni hiçbir şey gelmiyordu başıma: oynadığım, peygamber gibi önceden haber verdiğim şeyi el değmemiş olarak buluyordum. Tek bir ayrım vardı: bilisiz, sözsüz, körü körüne *gerçekleştiriyordum* her şeyi. Eskiden, yaşamımı imgelerle canlandırıyordum zihnimde: ölümüm doğumuma yol açıyor, doğumum ölümüme doğru itiyordu beni; onu görmekten caydığım anda, yanıt'ın ta kendisi olup çıktım, yüreğimin her vuruşunda doğup ölerek, çatırdamak üzere bu iki uç arasına gerdim ken-

dimi. İlerki ölümsüzlüğüm somut geleceğim oldu: her havailik ân'ını vurup öldürüyordu bu ölümsüzlük, en derin dikkatin ortasına yerleşti, daha derin bir avuntu, her türlü bütünlüğün boşluğu, gerçeğin hafif gerçek-dışılığı oldu; bu ölümsüzlük, uzaktan, ağzımdaki karamelanın tadını, yüreğimdeki acı ve hazları öldürüyordu; ama en değersiz ân'ı kurtarıyordu, çünkü bu an en sonuncuydu ve beni ona, yani ölümsüzlüğe yaklaştırıyordu; yaşama sabrını verdi bana: yirmi yıl ileri atlamayı, yaşamın bir başka yirmi yılının sayfalarını karıştırmayı bir daha hiç istemedim, utkunun uzak günlerini bir daha hiç düşlemedim; bekledim. Her an bir sonraki ân'ı bekliyordum, çünkü o da kendinden sonraki ân'ı çekiyordu kendine. Büyük bir dinginlik içinde aşırı bir ivecenlikle yaşadım: hep kendi kendimin ilersinde bulunan varlığımı her şey emip yutuyor, hiçbir şey beni yolumdan alıkoymuyordu. Ne büyük bir rahatlayış! Eskiden günlerim öylesine birbirine benzerdi ki, arasıra kendi kendime, hep aynı günün sonsuz geri dönüşüne katlanmaya yargılı olup olmadığımı sorardım. Günler değişmemişti, titreşerek yeryüzüne inme kötü alışkanlığını sürdürüyorlardı; ama *ben*, onların içinde değişmiştim: duruk çocukluğuma doğru gerisin geriye akan zaman değildi artık, bir buyrukla fırlatılmış ok, yani ben'dim zamanı delip geçen ve dosdoğru hedefe yönelen. 1948'de, Utrecht'de, Profesör Van Lennep yansıtıcıda birtakım kartlar gösteriyordu bana. İçlerinden bir kart dikkatimi çekti: kartın üzerine dörtnala giden bir at, yürüyen bir adam, uçan bir kartal, ileri doğru atılan bir deniz motoru resmi çizilmişti; denemeye sokulan kişi, kendisinde en güçlü hız duygusunu uyandıran resmi gösterecekti. Ben: «Deniz motoru,» dedim. Sonra beni bu derece etkileyen resme merakla baktım: motor gölden havalanıp gidecekmiş gibi duruyordu, bir an

sonra bu dalgalı durgunluk üstünde uçacaktı sanki. Seçimimin nedenini hemencecik gördüm: pruva bodoslamamın şimdiki ân'ı yarıp geçtiğini ve beni bu ân'dan alıp götürdüğünü sanıyordum; ondan sonra, koştum durdum, hâlâ da koşuyorum. Hız, benim gözümde, belli bir zaman aralığında geçilen yoldan çok, çekip koparma gücüyle belirgindir.

Yirmi yıl oluyor, İtalya Alanı'ndan geçtiği bir akşam, Giacometti araba altında kaldı. Yaralı, bacağı burkulmuş, yarı-baygın durumdayken ilk duyduğu şey sevinçti: «En sonunda başıma bir şey geldi!» Köktenciliğini bilirim onun: daha beterini bekliyordu; başka türlüsünü istemeyecek kadar sevdiği yaşam, rastlantının budalaca hoyratlığıyla hırpalanıp kırılmıştı: «Öyleyse,» diyordu kendi kendine, «taşları yontmak için yaratılmadım, hattâ yaşamak için bile yaratılmadım; bir hiç için yaratıldım.» Onu coşturan şey, nedenlerin birdenbire maskesi düşen tehdit edici düzeni ile kent ışıklarına, insanlara, çamurlara batmış kendi vücuduna büyük bir yıkımın donduran bakışını çevirmekti. Hayranım bu her şeyi kabullenme isteğine. Eğer insan şaşırtmacaları severse, işte böylesine özengenlere bu dünyanın kendileri için yaratılmadığını bulduran o şimşek gibi ender anlara varana dek sevmelidir.

On yaşımda, yalnız bu şimşek gibi anları sevdiğimi ileri sürüyordum. Yaşamımın her halkası önceden bilinmez olmalı, taze boya kokmalıydı. Daha baştan tersliklere, kötü rastlantılara razı oluyor ve, doğrusunu söylemek gerekirse, güler yüzle karşılıyordum onları. Bir akşam elektrik söndü: bir kesinti; öteki odadan beni çağırdılar, kollarımı ileri uzatıp ilerledim ve başımı kapının kanadına öyle bir çarptım ki, dişimin biri kırıldı. Hoşuma gitti bu, acıya karşın güldüm. Tıpkı Giacometti'nin burkulan bacağına gülüşü gibi, ama tam tersi ne-

denler yüzünden. Daha başından öykümün mutlu bir sonla biteceğine karar verdiğime göre, beklenmedik bir olay ancak bir aldatmaca, yenilik ancak bir dış görünüş olabilirdi, halkların kaçınılmaz isteği beni dünyaya getirtirken her şeyi ayarlamıştı: bu diş kırılmasında, anlamını ilerde kavrayacağım bir işaret, anlaşılmaz bir uyarma gördüm. Bir başka deyişle, erekler düzenini, her durumda, her şeye karşın bozmuyordum; ölümümün içinden bakıyordum yaşamıma ve içinden hiçbir şeyin çıkmadığı, hiçbir şeyin içine girmediği bir ânı görüyordum yalnızca. Güvenliğimi düşünebiliyor musunuz bilmem? Rastlantı diye bir şey yoktu: onların Tanrı'dan gelme düzmeleriyleydi alışverişim. Gazeteler, dağınık güçlerin sokaklarda kol gezdiğine, sıradan kişileri kesip biçtiğine insanı inandıracak biçimde yayın yapıyorlardı: ben, alınyazısı önceden belirli kişi, bunlara rastlamayacaktım. Belki bir kolumu, bir gözümü, giderek iki gözümü birden yitirebilirdim. Ama her şey bunun nasıl olacağındaydı: mutsuzluklarım bir kitap ortaya çıkarmaya yarayacak denemelerden, yollardan başka bir şey olmayacaktı hiçbir zaman. Acılara ve hastalıklara dayanmayı öğrendim: bir utku olacak ölümümün ilk ürünlerini, beni bu ölüme çıkaracak basamakları yaşadım onlarda. Bu azıcık kaba özeniş hoşuma gitmiyor değildi ve ona lâyık olmayı yürekten istiyordum. En kötüyü, en iyinin koşulu diye görüyordum; yanılgılarım bile işe yarıyordu, yâni hiç yanılgıya düşmüyordum. On yaşımda kendime güvenim vardı: alçakgönüllü, bağışlanmaz bir insan olarak, bozukluklarımda ölümümden sonra erişeceğim utkunun koşullarını görüyordum. Kör ya da kötürüm, yanılgılarımla yolumu şaşırmış olan ben, yenile yenile kazanacaktım savaşı. Seçilmiş insanların sokulduğu bu sınavlarla sorumluluğunu kendi üstümde taşıdığım yenilgiler arasında bir ayrım görmüyordum,

sizin anlayacağınız, aslında, suçlarımı mutsuzluk diye alıyor, mutsuzluklarımınsa yanıltı olduklarını ileri sürüyordum; gerçekten de ister kızamık olsun ister nezle, kusurlu olduğumu kabul etmeksizin hastalığa yakalanamazdım: uyanıklık gösterememiş, palto giymeyi, boyun atkısı takmayı unutmuştum. Evreni suçlamaktansa kendimi suçlamayı yeğ tuttum hep; saflıktan değil: her şeyin yalnızca kendimden geldiğine inanmak için. Bu saldırganlık alçakgönüllülüğe engel olmuyordu: güçsüzlüklerimin İyi'ye giden en kısa yol olduğuna inandığım sürece yanılabilirim diyordum kendi kendime. Yaşamımın akışı içinde, kendime karşın da olsa, beni sürekli ilerlemeler yapmaya zorlayan karşı konmaz bir çekimin varlığını duyabilecek biçimde ayarlıyordum kendimi.

Bütün çocuklar ilerlediklerini bilir. Zaten bilmemelerine izin verilmez: «İlerlemesi gerekiyor, ilerliyor, ciddî ve sürekli bir ilerleyiş...» Büyükler, Fransa Tarihini anlatıyordu bize: kararsız Birinci Cumhuriyetten sonra ikincisi ve onun arkasından daha iyi olan Üçüncü Cumhuriyet gelmişti: iki olmadan üç olmazdı. O sıralar kentsoylu iyimserliği köktencilerin izlencesinde özetleniyordu: sürekli bir mal artışı, bilginin ve küçük mülkiyetin artırılmasıyla yoksulluğun ortadan kaldırılması. Bizlere, genç Mösyölere gelince, bu iyimserliği bizim düzeyimize göre ayarlamışlardı, biz de, hoşnutluk içinde, kişisel ilerlemelerimizin Ulus'unkileri yansıttığını görüyorduk. Bununla birlikte, babalarının üstüne çıkmayı isteyenler pek enderdi: birçokları için, bütün sorun büyümek, adam olmaktı yalnız; ondan sonra artık büyümeyecek, gelişmeyeceklerdi: çevrelerindeki dünya bir anda değişip daha iyi ve rahat olacaktı. Kimimiz bu ân'ı sabırsızlıkla, kimimiz korkuyla, kimimiz de içi yanarak bekliyordu. Bana gelince, kendimi yazarlığa adamazdan önce, kaygısızlık içinde büyüyordum: bahane gömleğineyse hiç aldır-

dığım yoktu. Büyükbabam beni pek ufacık buluyor ve buna üzülüyordu: büyükannem onun canını sıkmak için, «Bu oğlan Sartre'ların boyunda olacak,» diyordu. Büyükbabam duymazlıktan geliyor, önüme dikilip saçlarımı karıştırıyordu: sonunda, pek inanmadan, «Boy atıyor!» diyordu. Ne kaygılarını, ne de umutlarını paylaşıyordum: yabani otlar bile boy atıyordu; demek ki kötü olmaktan kurtulmaksızın büyüyebilirdi insan. Öyleyse benim işim *in aeternum* (sonsuza dek) iyi olmaktı. Yaşamım hızlandığı zaman her şey değişti: iyi bir şey yapmak yetmiyordu artık, her an *daha iyisini* yapmak gerekiyordu. Ondan sonra tek bir yasam oldu: tırmanmak. Kendini beğenmişliklerimi beslemek ve onların ölçüsüzlüğünü gizlemek için herkesin yaptığı deneye başvurdum: çocukluğumun kararsız gelişimlerinde alınyazımın ilk etkilerini görmek istedim. Bu gerçek ama ufak iyiye gidişler yükselme gücümü duyuyormuşum yanılsamasını verdi bana. Gösterişçi bir çocuk olduğum için, herkesin gözü önünde sınıfımın ve kuşağımın söylencesini benimsedim: insan bugüne dek elde edilmiş olandan yararlanır, deneyleri biraraya toplar, şimdiki zaman bütün geçmişten alır zenginliğini. Kendi kendimeyken buna kanmaktan uzaktım. Varlık'ı dışardan alabileceğimizi, bu varlığın olduğu yerde durarak kendini sürdürebileceğini kabullenemiyordum. Gelecekteki bir bekleyişten doğmuştum, ışıklı, tastamam ileri atılıyor, her an doğum törenimi yeniden yaşıyordum: yüreğimin duygulanımlarında bir kıvılcım çıtırtısı görmek istiyordum. Neden geçmiş beni zenginleştirsindi? O değildi beni oluşturan, tersine, küllerimi yeniden canlandırarak, hep yeniden başlayan bir yaratışla ânı'mı hiçlikten çekip çıkaran ben'dim. Daha iyileşmiş olarak yeniden doğuyor ve ruhumun duruk yedeklerini daha iyi kullanıyordum, çünkü ölüm, her zaman, daha yakınlaşmış olarak, ka-

ranlık ışığıyla daha çok aydınlatıyordu beni. Sık sık şöyle diyorlardı bana: geçmiş bizi ileri iter; ama ben geleceğin beni çektiğine inanıyordum; birtakım yumuşak güçlerin içimde kaynaştığını, olabilirliklerimin yavaş yavaş çiçek açtığını algılasaydım, tiksinti duyardım. Kentsoyluların sürekli gelişimini ruhuma tıkmıştım ve patlamalı bir motor yapıyordum onu; geçmişi şimdiki zamanın önünde, şimdiki zamanı ise geleceğin önünde küçülttüm, dingin bir evrimciliği devrimci ve süreksiz bir felâketçiliğe dönüştürdüm. Birkaç yıl önce, oyun ve romanlarımdaki kahramanların bir anda ve bir bunalım sonunda karar verdiklerini, örneğin, *Sinekler*'deki Oreste'in bir anda yön değiştirdiğini söylediler bana. Elbette öyle: kendime benzer yaratıyordum onları; kuşkusuz, olduğum gibi değil, olmak istediğim gibi.

Dönek oldum ve öyle kaldım. İstediğim kadar giriştiğim şeye, işe, kızgınlığa, dostluğa vereyim aklımı, bir an sonra kendimi yadsıyacağımı biliyor, hattâ istiyorum bunu, ve tutkunun tam göbeğindeyken ilerki dönekliğimin zevkli sezgisiyle daha o anda kendime döneklik ediyorum. Genel bir deyişle, girişimlerime bir başkasıymış gibi bakarım; duygulanımlarımda ve davranışlarımda kararlıyım, ama coşkularıma bağlı değilim: anıtların, resimlerin, görünümlerin içinde, en son görülenin en iyi olduğu bir ân gelmiştir hep; içten-pazarlıkla ya da yalnız hafiflikle —kendimi ondan koptuğuma inandırmak üzere— dostlarım için hâlâ değer taşıyabilecek ortak bir anıyı anımsatarak onları kırarım. Kendimi yeterince sevmediğimden, ileri doğru kaçtım; sonuç: şimdi kendimi daha az seviyorum; bu acımasız gelişim hiç durmadan değerimi düşürüyor gözümde: dün, dün olduğu için kötü davrandım ve yarın kendim için vereceğim sert yargıyı bugünden seziyorum. Özellikle, tatsız karışıma yer yok yaşamımda: saygılı bir uzaklık-

ta tutarım geçmişimi. Delikanlılık, olgunluk, hattâ yeni biten yıl bile Eski Çağ'dır: Yeni Çağ hemen şu anda kendini belli etmektedir, ama hiçbir zaman başlamış da değildir: yarın her şey olabilir. Özellikle ilk yıllarımı çizip çıkardım: bu kitaba başladığım sıralar, yazı kazıntıları altında bu yılları okumakta epeyce güçlük çektim. Otuz yaşıma geldiğimde dostlarım şaşırıyordu: «Sanki ananız babanız olmamış gibi geliyor insana. Ne de çocukluğunuz.» Evet, bir de üstelik şımartılmış olmak talihsizliğine uğramıştım. Bununla birlikte, bazı kişilerin —özellikle kadınların— beğenilerine, arzularına, eski girişimlerine, yitip gitmiş mutluluklarına duydukları alçakgönüllü ve yapışkan bağlılığı seviyor ve sayıyorum, değişim ortasında aynı kalma, anılarını kurtarma, ölüme giderken ilk bebeği, ilk süt dişini, ilk sevdayı da yanlarında götürme isteklerine hayranım. Yalnızca gençliklerinde onu arzulamış oldukları için çok sonra bir kadınla yatan erkekler tanıdım; kimileri ölülere kin besliyor, ya da yirmi yıl önce işlenmiş küçük bir günahı kabullenmektense dövüşmeyi göze alıyordu. Bense, hiç kin beslemem ve seve seve her şeyi itiraf ederim: eğer beni zorlamaya kalkmazsanız, kendimi eleştirmek için yaratılmışımdır. 1936'da, 1945'te adaşım insana kötülük edildi: bana ne bundan? Uğradığı açık saldırılara onun hesabına katlanıyorum: o budala kendini saydırmayı bile bilmiyordu. Eski bir dosta rastlarım; alın size kırgınlık gösterisi: on yedi yıldır kızgındır bana; belli bir durumda, saygısızlık etmişimdir ona. O günlerde, kendimi bir saldırıya karşı koruduğumu, dostumu alınganlığından, ille de inandırma merakından dolayı kınadığımı, kısacası bu olay karşısında kendime özgü bir yorumum bulunduğunu anımsarım belli belirsiz: şimdiyse onun görüşünü benimsemekte acele ederim; onun görüşünden yana konuşur da konuşurum, yerin dibine batırırım ken-

dimi: kendini beğenmiş, bencil davranmışımdır, kalp yoktur bende; neşeli bir kırıp geçirmedir bu: açıkgörüşlülüğümün tadını çıkarırım; kusurlarımı bunca yürekten kabullenmek, bundan böyle onları işlemeyeceğimi kendi kendime kanıtlamaktır. Kim inanır buna? Dürüstlüğüm, esirgemeden yapılmış itirafım dâvacıyı sinirlendirmekten başka bir işe yaramaz. Oyunumu bozmuştur, kendisinden yararlandığımı bilir: o, bana, yaşayan, şu anda varolan, geçmişte varolmuş bulunan, öteden beri tanıdığı bana kızmaktadır; bense, kendimi *yeni doğmuş bir çocuk gibi* duyumsama hazzı uğruna cansız bir post bırakırım onun eline. Sonunda, ben de kızarım cesetleri gömülü oldukları yerden çıkaran bu çılgına. Ama eğer pek kötü davranmadığımı söyledikleri bir durum anımsatılırsa elimin tersiyle silip atarım bu ânı'yı; alçakgönüllü sanırlar beni, oysa tam tersidir: bugün daha iyisini, yarınsa *daha da* iyisini yapacağımı düşünürüm. Olgun çağdaki yazarlar, ilk yapıtlarından dolayı büyük bir inatla kutlanmaktan hoşlanmazlar: eminim, bu tür övgüler en az benim hoşuma gider. Benim en iyi kitabım, yazmakta olduğumdur, onun hemen ardından en son yayımladığım gelir ama, daha şimdiden, yavaş yavaş ondan da tiksinmeye başlamışımdır. Eleştirmenler onu bugün kötü bulurlarsa, beni yaralarlar belki, ama altı ay sonra onlarla aynı kanıyı paylaşmaktan pek uzak olmayacağım. Yalnız bir koşulla: ne kadar az değerli ve hiç olarak görürlerse görsünler, bu yapıtı kendinden önce çıkmış bulunanların üstüne koymalarını isterim; bütün piyangonun geçersiz sayılmasına göz yumabilirim, yeter ki bana yarın daha iyisini, öbür gün daha da iyisini ve en sonunda bir başyapıt yaratma olasılığını bırakan biricik değerler sıralanmasını, yani zamansal değerler sıralanmasını desteklesinler.

Elbette kanmıyorum buna: kendi kendimizi yinele-

diğimizi çok iyi görüyorum. Ama pek yakın zamanlarda elde edilmiş bu bili eski doğrularımı kemirse de, bütün bütün ortadan kaldıramıyor. Yaşamımda, hiçbir şeyi gözden kaçırmayan birkaç tanığım var; bu tanıklar sık sık aynı tekerlek izinde yakalıyorlar beni. Bunu bana da söylüyorlar, inanıyorum onlara ve ardından, en son anda, kendi kendimi kutluyorum: dün kördüm; bugünkü ilerlemem, artık ilerlemediğimi görmüş olmaktır. Kimi zaman, kendime karşı tanıklık ederim. Örneğin, iki yıl önce, işime yarayacak bir yazı yazdığımı anımsıyorum. Ararım, ama bulamam yazıyı; daha iyi: tembellikle, yeni bir yapıtın içine bayat bir şey katacaktım az kalsın: oysa çok daha iyi yazıyorum bugün, yeniden yazarım yazıyı. İşi bitirince, bir rastlantı yitik yazıyı elimin altına düşürür. Şaşkınlık: birkaç virgül bir yana, aynı düşün'ü aynı sözcüklerle anlatıyormuşum. Biraz duralarım, sonra çöp sepetine atarım bu modası geçmiş belgeyi, yenisini saklarım: eskisine oranla bilmediğim bir üstünlüğü vardır onun. Sizin anlayacağınız işimi ayarlarım: yanıldığımı bile bile, kolumu kanadımı kıran yaşlılığa karşın, hâlâ genç dağcının taze başdönmesini duymak üzere kendi kendimi kandırırım.

On yaşımda garip meraklarımı, söz yinelemelerimi tanımıyordum henüz ve kuşku yanıma bile uğramıyordu: rahvan gidişli, çenesi düşük, sokaktaki gösterilerle büyülenmiş bir çocuktum, hiç durmadan deri değiştiriyordum ve eski derilerimin birbiri üzerine düşüşünü işitiyordum. Soufflot Sokağı boyunca yürüdüğüm zaman, her adımda, vitrinlerin göz kamaştırıcı bir hızla birbiri ardından yitip gidişinde, yaşamımın akışını, yasasını ve hiçbir şeye bağlı kalmama buyruğunu duyumsuyordum. Kendimle birlikte götürüyordum her şeyi. Büyükannem yemek masası takımlarını yeniden düzmek ister; ben de onunla birlikte giderim porselen ve cam eşya sa-

tan mağazaya; büyükannem, kapağının üzerinde kırmızı bir elma bulunan bir çorba kâsesi, çiçekli tabaklar gösterir. Ama istediği tam bu değildir: onun tabaklarının üzerinde de çiçekler vardır elbet, ama çiçeklerin sapları boyunca tırmanan kahverengi böcekler de vardır. Dükkâncı kadın da coşar: alıcının ne istediğini çok iyi bilmektedir, eskiden elinde bu örnekten vardı, ama üç yıldan beri yapılmamaktadır artık o çeşit; şu örnek daha yeni, daha elverişlidir, hem sonra, böcekli ya da böceksiz, çiçek çiçektir, değil mi efendim; ve şunu da belirtmeli ki, hiç kimse gelip de tabağınızın üzerinde o küçük hayvancıkları aramayacaktır. Büyükannem bu görüşte değildir, üsteler: depoya bir göz atılamaz mı acaba? Oh, evet, depoya, iyi olur elbet, ama vakit alır bu iş ve dükkâncı kadın da yalnızdır: satış görevlisi geçen gün kendisini bırakıp gitmiştir. Hiçbir şeye dokunmamamı söyleyerek bir köşeye bırakmışlar, çevremdeki kırılır-dökülürlükten, tozlu parıltılardan, ölü Pascal'ın maskesinden, üzerinde Başkan Fallières'in başı bulunan bir oturaktan iyice ürkmüş bir halde unutmuşlardır beni. Oysa dış görünüşüne karşın, ikinci derecede bir düzme-kişiyim ben. Bu yüzden, kimi yazarlar «ikinci derecedeki rolleri» sahnenin ön tarafına itip, kahramanlarını okuyucuya uzaktan ve yandan verirler. Ama okur kanmaz buna: romanın iyi bitip bitmediğini anlamak üzere en son bölümü karıştırmıştır, şömineye yaslanmış duran, solgun yüzlü şu genç adamın üç yüz elli sayfayı midesine indirdiğini bilir. Üç yüz elli sayfa sevda ve serüven. Benim en az beş yüz sayfam vardı. İyi biten uzun bir öykünün kahramanıydım ben. Bu öyküyü kendime anlatmaktan vazgeçmiştim: ne yararı vardı anlatmanın? Kendimi roman kahramanı gibi duyumsuyordum ya, yeterdi. Zaman, kararsız yaşlı kadınları, fayanslardaki çiçekleri ve bütün dükkânı geri çeker, kara eteklikler solar,

sesler silikleşirdi, büyükanneme acırdım, besbelli ki ikinci bölümde yer almayacaktı. Bana gelince, daha şimdiden yaşlanmış, daha şimdiden ölmüş, *burada,* gölgede, kendisinden daha yüksek tabak dizileri arasında ve *dışarda,* çok uzakta, ünün ölümcül kocaman güneşi altında duran ufacık bir oğlanda toplanmış bir başlangıç, orta bölüm ve son idim ben. Yörüngesinin başlangıç noktasında duran bir cisimcik ve varış engeline çarptıktan sonra gelip yine kendi üzerinde toplanan dalga dizisi idim. Biraraya toplanmış, sıkıştırılmıştım, bir elimle gömütüme, ötekiyle de beşiğime dokunuyor, karanlıkların silip yok ettiği göz kamaştıran, kısa bir şimşek gibi algılıyordum kendimi.

Bununla birlikte, sıkıntı yakamı bırakmıyordu; kimi zaman ölçülü, kimi zaman miğde bulandırıcı oluyor, artık sıkıntıya dayanamadığım anda en öldürücü itkiye bırakıyordum kendimi: Orphée sabırsızlık yüzünden Eurydice'i yitirmişti; sabırsızlık yüzünden, çoğu kez ben de kendimi yitirdim. İşsiz güçsüzlükten ne edeceğimi şaşırarak, tam çılgınlığımı unutmam gereken anda, tam ona gem vurup dikkatimi kendi dışımdaki nesneler üstünde toplamam gereken anda yeniden çılgınlığıma döndüğüm oluyordu; böyle anlarda, hemen oracıkta kendimi *gerçekleştirmek,* düşünmediğim zamanlar kafamı kurcalayan bütün'ü bir bakışta kavramak istiyordum. Ne yıkım! Gelişim, iyimserlik, tatlı döneklikler ve gizli uğursuzluk, hepsi Mme Picard'ın önbilisi üzerine kendime eklediğim şey yüzünden yıkılıp gidiyordu. Önceden bildirilen şey yerli yerindeydi, ama ne yapacaktım onu? Bütün anlarımı kurtarmak isterken, şu içi boş mucize o anların bir tekini bile ayırdetmeyi yasaklıyordu; bir anda kuruyup kalan gelecek, kuru bir iskeletten başka bir şey değildi artık, varolma güçlüğüm yeniden karşım-

daydı ve güçlüğün beni hiçbir zaman terketmediğini farkediyordum.

Tarihsiz bir anı: Luxembourg Bahçesi'nde, bir sıraya oturmuştum: çok koşup terlediğim için, Anne-Marie yanına gelip dinlenmemi istemiş, olağan neden-sonuç sırası böyledir. Öyle canım sıkılmaktadır ki, bu neden-sonuç sırasını tepetaklak etme saldırganlığını gösterdim: koştum, çünkü anneme beni yanına çağırma fırsatını vermek üzere ter içinde kalmam «gerekiyordu». Her şey gelip şu sıra'da sonuçlanmaktadır, orada sonuçlanmak zorundaydı. Sıra'nın bu işteki görevi ne? Bilmiyorum, hem kafamı kurcalayan şey de bu değil zaten: bana değip geçen izlenimlerin bir teki bile yok olup gitmeyecektir; bir erek vardır bu işte: bulacağım bu ereğin ne olduğunu, ilerde yeğenlerim bulacaklar. Yere değmeyen kısacık bacaklarımı sallar, koltuğunda bir paketle önümden geçen bir adama bakarım, adam kambur: bu da işe yarayacaktır. Coşkunluk içinde kendi kendime yinelerim: «Burada oturup kalmamın çok büyük önemi var.» Sıkıntım iki kat olur; bakışlarımı içime çevirme tehlikesine atılmaktan alıkoymam artık kendimi: sarsıcı buluşlar istediğim yok ama, şu ân'ın anlamını keşfetmek, onun ivediliğini duyumsamak, Musset'den, Hugo'dan ödünç aldığım bu doğuştan gelen, karanlık bilginin tadını çıkarmak isterim. Ve yalnız sislerdir görebildiğim. Gerekli olduğum konusundaki varsayım ile varoluşumdan edindiğim kaba sezgi, çatışmadan, karışmadan, yanyana sürdürmektedirler varlıklarını. Yalnız kendimden kaçmayı düşünürüm artık, beni götüren o delice hızı yeniden bulmayı düşünürüm: boşuna; büyü bozulmuştur. Bacaklarımın sıraya değen yerleri karıncalanmakta, kıvranıp durmaktayım. Tam bu sırada Tanrı yeni bir görev verir bana: muhakak yeniden koşmaya başlamam gerekmektedir. Yere atlar, uçarcasına koşarım; çiçek-

ler arasındaki yolun sonunda geri dönerim: hiçbir şey değişmemiş, hiçbir şey oluşmamıştır. Düş kırıklığımı konuşarak saklarım kendimden: Aurillac'daki dayalı döşeli bir odada, 1945'e doğru, bakın şimdiden söylüyorum, paha biçilmez sonuçları olacaktır bu koşunun. Kendimden geçtiğimi söylerim, coşarım; Kutsal-Tin'i zorlamak için, kendisine güvendiğimi belli ederim: bana verdiği talihe yaraşır bir adam olacağıma sayıklarcasına yemin ederim. Her şey yüzeydendir, her şey sinirler üzerinde oynanmıştır, ve ben de bunu bilirim. Annem üstüme eğilmiştir bile, işte yün kazak, atkı, palto: bırakırım kendimi sarılıp sarmalanmaya, bir paket'im ben. Yine Soufflot Sokağı'na, kapıcı M. Trigon'un bıyıklarına, su gücüyle çalışan asansörün puflamalarına katlanmak gerekmektedir. Kırıp geçirici taht heveslisi sonunda kitaplıktadır, bir iskemleden ötekine dolaşmakta, kitapları karıştırdıktan sonra bir yana fırlatmaktadır; pencereye yaklaşırım, perde üzerinde bir sinek görürüm, onu muslin bir tuzağa düşürür, öldürücü bir işaret parmağını üstüne çeviririm. Bu anlar izlence dışıdır, herkesin malı olan zamandan çıkarılmış, ayrı bir yere konmuş, kıyaslanmazdır, kıpırtısızdır, ne bu akşam, ne de daha ilerde hiçbir şey çıkmayacaktır onlardan: Aurillac sonsuza dek bilmeyecektir şu bulanık sonsuzluğu. İnsanlık şu anda uyumaktadır: ünlü yazara gelince —bir ermiş olan o, bir sineğe bile kötülük etmez— az önce dışarı çıkmıştır. Duruk bir anda yaşayan geleceksiz ve yalnız bir çocuk güçlü duygulanımlar beklemektedir öldürme'den; büyük insan yazgısını benden esirgediklerine göre, ben de bir sineğin alınyazısı olurum. Acele etmem, üstüne eğilen devi keşfedecek zamanı bırakırım sineğe: parmağımı yaklaştırırım, sinek patlar, kandırıldım! Hey Ulu Tanrım, öldürmemem gerekirdi onu! Bütün yaratıklar içinde, benden korkan tek yaratık o'ydu, kimseye güve-

nemem artık. Ben, böcek katili, kurbanın yerini alır, bu sefer de kendim böcek olurum. Sineğim ben, öteden beri sinektim hep. Bu kez işin özüne varmışımdır. Artık masanın üzerinden *Kaptan Corcoran'ın Serüvenleri*'ni alıp, yüz kere okunmuş bu kitabı rastgele açarak kendimi yüzükoyun halının üstüne atmaktan başka yapacak şey yoktur; öyle yorgun, öyle üzgünümdür ki, sinirlerimi algılamam artık ve, daha ilk satırda, kendimi unuturum. Corcoran, karabinası koltuğunda, dişi kaplanı yanında, kitaplığın içinde sürek avına çıkar; vahşi ormanın sık ağaçlıkları hemen onların çevresini alır; ileriye ağaçlar diktim, maymunlar daldan dala sıçrayıp durmaktalar. Birden Louison, dişi kaplan, homurdanmaya başlar; Corcoran olduğu yerde kalır: işte düşman oradadır. Ünüm eski yuvasına dönmek, İnsanlık sıçrayarak uyanmak ve beni yardımına çağırmak, Kutsal-Tin de kulağıma şu sarsıcı sözleri fısıldamak için bu ân'ı seçer: «Bulmasaydın aramayacaktın beni.» Bu pohpohlamalar uçup gidecektir: yiğit Corcoran bir yana, onları işitecek hiç kimse yoktur orada. Sanki bu bildiriyi bekliyormuşçasına, Ünlü Yazar çıkar gelir yeniden; bir yeğenimin yeğeni sarı başını yaşamıma doğru eğer, gözlerinden yaşlar süzülür, gelecek ayağa kalkar, sonsuz bir sevda sarar her yanımı, ışıklar dolanır yüreğimde; yerimden kıpırdamam, şenliğe dönüp bakmam bile. Uslu uslu okumaya devam ederim, sonunda ışıklar söner, bir tartımdan, karşı konmaz bir itişten başka bir şey duyumsamam artık, motoru çalıştırırım, çalıştırdım işte, ilerliyorum, motor homurdanıyor. Tin'imin hızını algılarım.

İşte benim başlangıcım: ben kaçıyordum, dışımdaki güçler kaçışıma biçim verip beni oluşturdular. Mo-

dası geçmiş bir ekin'in içinden, kişiliğime örneklik eden din görünüyordu: hiçbir şey bir çocuğa, çocuksu din kadar yakın değildir. İnanma olanaklarını vermeksizin Tevrat, İncil, din dersi okutuluyordu bana: sonuç, sonradan kendi düzenim diye benimsediğim bir düzensizlik oldu. Birçok kıvrılmalar, önemli bir yer değişimi oldu bu arada; katolikliği aşan kutsal, gelip Yazın'ın içine kondu ve benim hiçbir zaman olamayacağım Hıristiyan adam'ın *yerini tutan kişi* (ersatz), yâni yazar ortaya çıktı: biricik işi kurtuluştu, şu yeryüzünde bulunuşunun tek ereği, açık alınla katlanılmış sınamalar yardımıyla ölümden sonraki öteki dünya mutluluğuna lâyık kılmaktı kendini. Ölüm, öbür dünyaya geçiş âyini olup çıktı ve yeryüzündeki ölümsüzlük ölümsüz yaşamın vekiliymiş gibi belirdi. İnsan türünün beni sürdüreceğine inandırmak üzere, kafamın içinde, onun (insan türünün) hiç tükenmeyeceği konusunda karara varıldı. İnsanlık içinde eriyip gitmek, doğmak ve bitimsiz olmak demekti, ama önümde, elli bin yıl sonra da olsa, bir gün bir tûfanın insan türünü yok edeceği söylendi mi, deliye dönüyordum; büyüden kurtulmuş olmama karşın, bugün bile ürpermeden düşünemem güneşin soğuması olasılığını: çağdaşlarımın daha öldüğüm günün ertesinde beni unutmaları bana vızgelir, tıpkı tarihe geçmemiş, tanımadığım ve hiçleşip gitmekten kurtardığım milyarlarca adsız ölünün bende varoluşu gibi, ben de çağdaşlarımın herbirinde varolacak, yaşadıkları sürece akıllarını kurcalayacaktım onların; ama eğer yok olup giderse, işte o zaman ölülerini gerçekten öldürecekti insanlık.

Söylence çok yalındı ve hiç güçlük çekmeden yönetiyordum onu. Protestan ve Katolik olduğumdan, iki inançlılığım, adlarıyla anıldıkları sürece Ermiş'lere, Meryem Ana'ya ve en sonunda Tanrı'ya inanmaktan alıkoyuyordu beni. Ama büyük bir ortaklaşa güç girmişti

içime; yüreğime yerleşmiş, beni gözlüyordu, başkalarının İnancı idi bu; onun öteden beri uğraştığı şeyi üstünkörü değiştirmek ve o şeye bir başka ad vermek yetti: inanç bu şeyi, beni yanıltan kılık değişikliği altında tanıdı, üzerine atıldı, pençeleri arasına aldı onu. Kendimi Yazın'a vermeyi düşünüyordum, oysa tam bu sırada, papazlığa başlıyordum. En alçakgönüllü dindarın sahip olduğu kesin inanç, bende, önceden yazgılı olduğum konusundaki göğüs kabartıcı gerçeğe dönüştü. Neden önceden yazgılı olmayaydım? Her Hıristiyan seçilmiş bir insan değil miydi? Ben, deli ot, Katolikliğin çürük toprağında boy atıyordum, köklerim toprağın özsuyunu yukarı doğru pompalıyor, ben de bu sudan kendi özümü çıkarıyordum. Otuz yıl acısını çektiğim o bakar-körlük buradan doğdu işte. 1917'de, La Rochelle'de, bir sabah, benimle birlikte liseye gelecek arkadaşlarımı bekliyordum; arkadaşlarım görünürlerde yoktu, az sonra kendimi oyalamak için ne edeceğimi şaşırdım ve Yaradan'ı düşünmeye karar verdim. Bir anda gökte yuvarlandı ve hiçbir açıklama yapmadan yok olup gitti: çelebice bir şaşkınlıkla kendi kendime: Tanrı yok, dedim ve bu işin orada bittiğine inandım. O günden bu yana, onu yeniden diriltmek için en küçük bir itki duymadığıma göre, bir bakıma iş gerçekten bitmişti. Ama Öteki, Görünmeyen, Kutsal-Tin, bana vekilliğimi sağlayan, adsız ve kutsal büyük güçlerle yaşamımı yöneten Tanrı, yerinde duruyordu. Bu sonuncudan daha zor kurtardım kendimi, çünkü o, kafamın gerisinde, kendimi anlamak, bir yere oturtmak ve doğrulamak üzere kullandığım uydurma kavramların içine yerleşmişti. Yazmak; Ölüm'den, yani maskeli Din'den, yaşamımı rastlantının elinden kurtarmasını istemek anlamına geldi uzun süre. Kilise oldum. Din savaşçısı olup kendimi, yapıtlarımla kurtarmak istedim; gizemci olup varlığın sessizliğini sözcüklerin zor-

lamalı gürültüsüyle bozmayı denedim; özellikle de, nesnelerle o nesnelerin adlarını birbirine karıştırdım: inanmaktır bu. Gözlerim kararmıştı. Bu kararma sürdükçe, işin içinden çıkmış gibi gördüm kendimi. Otuz yaşımda şu güzel işi becerdim: *Bulantı*'da —bu işi büyük bir içtenlikle yaptığıma inanabilirsiniz— çağdaşlarımın doğrulanmamış, acı varoluşunu yazıp, kendiminkine hiç dokunmadım. Roquentin *idim*, hiç acımadan onda kendi yaşamımın dolaplarını ortaya koyuyordum; ama aynı zamanda seçilmiş kişi, cehennem yıllarının yazarı, kendi öz hücre kansuyum üzerine çevrilmiş cam ve çelikten yapılma fotomikroskop, yani *ben* idim. Daha sonraları insanın olanaksızlığını gösterdim büyük bir hazla, kendim de olanaksızdım ve öteki insanlardan yalnızca bu olanaksızlığı ortaya koyma konusunda bana verilmiş bulunan görevle ayrılıyordum; o zaman olanaksızlık, bir anda, biçim değiştiriyor, benim en içten olabilirliğim, görevimin ereği, utku'mun atlama tahtası oluyordu. Bu apaçık gerçeklerin mahkûmuydum, ama onları göremiyordum: dünyaya onların içinden bakıyordum. İliklerime kadar düzmece ve gizemciydim, zavallı insanlık durumumuz üzerine keyifle yazıyordum. Dogmacıydım, kuşku için seçilmiş biri olmanın dışında her şeyden kuşkulanıyordum; bir elimle yıktığımı öbür elimle yerine koyuyor ve tedirginliği güvenliğimin güvencesi diye görüyordum; mutluydum.

Değiştim. Hangi asitlerin beni çevreleyen biçim bozucu saydamlıkları kemirdiğini, kabalığı ne zaman ve nasıl öğrendiğimi, çirkinliğimi —ki bu çirkinlik uzun bir süre benim olumsuz ilkem, harika çocuğun içinde eriyip gittiği bir kireç kuyusu oldu— evet, çirkinliğimi ne zaman ve nasıl bulguladığımı, hangi nedenlerin beni, bir düşün'ün apaçıklığını onun bende uyandırdığı hoşnutsuzlukla ölçecek kadar dizgeli biçimde kendime kar-

şı düşünmeye götürdüğünü ilerde anlatacağım. Geçmişe dönük yanılsama tuz buz olmuştur; din şehidi, kurtuluş, ölümsüzlük, her şey yıkılıp gitmekte, önemli yapı yıkıntıya dönüşmektedir, Kutsal-Tin'i yeraltı bodrumlarında köşeye sıkıştırdım ve kovdum oradan; dinsizlik yavuz ve uzun soluklu bir girişimdir: bu işi sonuna dek vardırdığımı sanıyorum. Her şeyi açık açık görüyorum şimdi, yanlış yoldan döndüm, gerçek görevlerimi biliyorum, bir yurtseverlik ödülüne lâyıkım; aşağı yukarı on yıldan beri uyanan, bir uzun, acı, tatlı çılgınlıktan kurtulan ve hâlâ bu iyileşmenin şaşkınlığı içinde bulunan, eski yanılgılarını gülmeden anımsayamayan ve artık yaşamını nerede kullanacağını bilmeyen bir adamım ben. Yedi yaşımdaki biletsiz yolcu oldum yeniden: biletçi kompartımanıma girmiş, eski günlerdekinden daha az sertçe bana bakıyor: gerçekte çekip gitmekten, beni dinginlik içinde yolculuğumu bitirmeye bırakmaktan başka bir şey istemiyor; nasıl olursa olsun, geçerli bir özür söylesem, yetinecek onunla. Ne yazık ki hiçbir özür bulamıyor, aslında, aramak bile istemiyorum: onunla ikimiz, hiç kimsenin beni beklemediğini çok iyi bildiğim Dijon'a kadar, böyle başbaşa, tedirginlik içinde gideceğiz.

Kılık değiştirdim, ama kişiliğim değişmedi: hep yazıyorum. Başka ne yapabilirim ki?

Nulla dies sine linea. (*)

Hem alışkanlığım, hem de uğraşım bu benim. Uzun zaman bir kılıç gibi gördüm kalemimi: şimdi ikimizin güçsüzlüğünü de biliyorum. Ne önemi var: kitap yazıyorum, yazacağım; onlar da gerekli; gene de bir işe yarıyorlar. Ekin hiçbir şeyi, hiç kimseyi kurtarmaz, doğrulamaz. Ama bir insan ürünüdür: insan orada yansır,

(*) Yazısız tek bir gün bile geçirmeden.

kendini bulur; yalnız bu eleştirici ayna gösterir insana imgesini. Öte yandan, şu yıkık yapı, düzmeciliğim de kişiliğimdir benim: bir sinir hastalığından kurtulabilir insan, ama kendi kendisinden kurtulamaz. Aşınmış, silinmiş, gururu kırılmış, bir köşeye kıstırılmış, bilmezlikten gelinmiş halde, çocuğun bütün özellikleri olduğu gibi kalmıştır ellilik adamda. Çoğu kez, iyice gölgeye çekilip bekler bu özellikler: ilk dikkatsizlik ânında başlarını kaldırır, kılık değişikliği içinde gün ışığına çıkarlar: içtenlikle yalnız kendi çağım için yazdığımı söylüyorum ama şu anki ünümden de sıkılıyorum: yaşadığıma göre ün değil bu, ama eski düşlerimi yalanlamaya yetiyor; bu eski düşleri gizli gizli içimde besliyor muyum acaba? Pek değil: sanırım, kendime uydurdum onları: tanınmamış olarak ölme fırsatını yitirdiğime göre, arasıra yanlış anlaşılmakla böbürleniyorum. Grisélidis ölmemiştir. Pardayan içimdedir hâlâ. Strogoff da öyle. Anlamlarını Tanrı'dan başka kimseden almayan onlardan geliyorum ben ve Tanrı'ya inanmıyorum. Gelin de çıkın işin içinden. Kendi payıma ben çıkamıyorum ve arasıra, bir yitiren kazanıyor oyunu oynayıp oynamadığımı ve eski umutlarımı her şeyin bana yüz katıyla geri verilmesi için böylece ayaklarımın altına alıp almadığımı düşünüyorum. Eğer öyleyse Philoctéte'im demektir: bu görkemli ve alçak sakat adam, yay'ına varana dek her şeyini hiçbir koşul öne sürmeden teslim eder: ama, alttan alta, zararının giderilmesini beklediğine emin olabiliriz.

Neyse, bırakalım bunu. Büyükannem olsa:

«Kayıp gidin, ölümlüler, direnmeyin,» derdi.

Çılgınlığımda sevdiğim şey, daha ilk günden beni, «seçkinler topluluğunun» çekiciliklerine karşı korumuş olmasıdır: kendimi hiçbir zaman bir «yetenek»in mutlu sahibi gibi görmedim: benim işim —ne elimde, ne cebimde bir şey olmaksızın— çalışma ve inançla kendimi

kurtarmaktı. Yaptığım seçme bir anda herkesin üstüne yükseltmiyordu beni: araçsız, gereçsiz, yüzde yüz kurtulmak üzere bütünüyle yapıtıma verdim kendimi. Eğer olanaksız Kurtuluş'u da yedek parça deposuna atarsam, ne kalıyor geriye? Bütün insanlardan oluşmuş, hepsi kadar değerli, her biri de kendisi kadar önemli, koskoca bir insan.

PAYEL YAYINEVİ — Cağaloğlu Yokuşu
Evren Han Kat 3, No: 51
Cağaloğlu - İstanbul

P.K. 889 Sirkeci/İstanbul

Tel. : 528 44 09 — 511 82 33

JEAN-PAUL SARTRE

Jean-Paul Sartre'ın ünlü yapıtı **Sözcükler,** Türkiye'de ilk kez Bertan Onaran'ın bu çevirisiyle Şubat 1965'te De Yayınevi tarafından yayımlandı. İkinci basımı da gene aynı yayınevince 1969'da yapıldı. Türk okurları böylece Sartre'ı ve **Sözcükler**'i tanımış oldu. Şimdi 3. basımını çıkardığımız **Sözcükler**'de Sartre, yalnızlık içinde geçen çocukluğunu, dar çevresini, kendisini yönlendiren yakınlarını gizemli bir üslûpla, gerçekçi bir şekilde anlatmaktadır. Çok küçük yaşlarda kitapların sihirli sayfalarına dalan bir çocuğun, kendisine nasıl bir dünya kurduğunu, gerçeklikten nasıl uzaklaştığını, çevresine nasıl yabancılaştığını ve sonunda nefes alabilmek, yaşadığını duyabilmek için nasıl yazmaya başladığını, okuyanları derinden sarsacak şekilde büyük bir ustalıkla anlatmaktadır.

"Okumanın" ve "yazmanın" yeniden gündeme geldiği bugünlerde, yirmi yıl önceki okurlar gibi, günümüzün okurlarının da **Sözcükler**'i büyük tatlar alarak okuyacaklarına inanıyoruz.

ISBN 975-388-010-3